

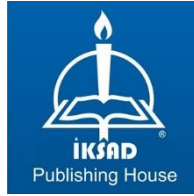
MARMARİS TARİHİ (1923- 1960)

Doç. Dr. Recep ARSLAN

MARMARİS TARİHİ (1923- 1960)*

Doç. Dr. Recep ARSLAN

* Bu kitap, Prof. Dr. Bayram AKÇA danışmanlığında hazırlanan ve 2011 yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen “*Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Marmaris(1923- 1960)*” ismini taşıyan yüksek lisans tezinin yeniden gözden geçirilmesi ile oluşturulmuştur.

Copyright © 2021 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic
Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2021©

ISBN: 978-625-8007-64-0
Cover Design: İbrahim KAYA
November / 2021
Ankara / Turkey
Size = 16 x 24 cm

ÖNSÖZ

Bu kitap, değerli hocam Prof. Dr. Bayram AKÇA danışmanlığında hazırladığım ve 2011 yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen “*Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Marmaris (1923- 1960)*” ismini taşıyan yüksek lisans tezinin yeniden gözden geçirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu kitapta Marmaris tarihi sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yönden incelenmiştir. Konu bütünlüğünü sağlamak için Marmaris’in Osmanlı Dönemi’ndeki tarihine de kısaca değinilmiştir. Kitabın oluşturulmasında bazı güçlüklerle de karşılaşmıştır. Marmaris’te 1992’de gerçekleşen sel felaketi yerel arşiv kaynaklarının yok olmasına neden olmuştur. Bu yüzden yerel kaynaklardan istenildiği ölçüde yararlanılamamıştır. Kitabın oluşturulmasında Başkanlık Osmanlı Arşivi, Başkanlık Cumhuriyet Arşivi ve Kızılay Arşivi’nden yararlanılmıştır. Arşiv kaynaklarının yanında, Marmaris ile ilgili yazılmış kitap ve makalelerden de istifade edilmiştir. Araştırmanın kapsadığı dönemde Muğla Merkez İlçe’de yayınlanmış gazeteler, ulaşıldığı ölçüde taranmıştır. Kitapta yer yer ulusal gazetelere de başvurulmuştur. Kitabın girişinde Marmaris’in tarihi, Türk hâkimiyeti öncesi ve Türk hâkimiyeti sonrası olmak üzere kısaca ele alınmıştır. Birinci bölümde idari yapı ve nüfus; ikinci bölümde sosyal ve siyasal tarih; üçüncü bölümde kültürel faaliyetler ve eğitim- öğretim; dördüncü bölümde ekonomik gelişmeler ortaya konulmuştur. Bu kitabın oluşmasında desteklerini esirgemeyen Danışman Hocam Prof. Dr. Bayram AKÇA’ya teşekkür ederim. Diğer taraftan tez jüri

komisyonunda yer alıp, katkılarını sunan Prof. Dr. Melek ÇOLAK ve Prof. Dr. Süleyman İNAN hocalarıma da teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, arşiv taraması sürecinde şahsıma yardımcı olan Başkanlık Cumhuriyet Arşivi ve Ankara Milli Kütüphane çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, eseri hazırlama sürecinde kendilerine yeterince zaman ayıramadığım aileme sabırlarından dolayı şükranlarımı sunarım.

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

a.g.e.: Adı Geçen Eser

a.g.t.: Adı Geçen Tez

BCA: Başkanlık Cumhuriyet Arşivi

BİEGM: Başbakanlık İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü

BİUM: Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

Çev: Çeviren

DP: Demokrat Parti

H: Hicri

Haz.: Hazırlayan

Km: Kilometre

M: Miladi

M.Ö. : Milattan Önce

PTT: Posta Telefon Telgraf

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TC: Türkiye Cumhuriyeti

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
KISALTMALAR	iii
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
1. Marmaris'in Adı ve Coğrafi Yapısı.....	1
2. Türk Hâkimiyetinden Önce Marmaris.....	2
3. Türk Hâkimiyetinde Marmaris	5
I. BÖLÜM	21
MARMARİS'İN İDARİ YAPISI VE NÜFUS	21
1. İdari Yapı.....	21
1.1. Osmanlı Devleti Dönemi	21
1.2. Cumhuriyet Dönemi.....	24
2. Nüfus	26
2.1. Osmanlı Dönemi	26
2.2. Cumhuriyet Dönemi.....	33
II. BÖLÜM	39
SOSYAL HAYAT VE SİYASAL GELİŞMELER	39
1. Ulaşım ve Ulaşım Araçları	39
1.1. Kervan Yolları	39
1.2. Karayolları	40
1.3. Deniz Ulaşımı	48
2. Tabii Afetler	55
2.1. Depremler	55
2.2. Seller	66
2.3. Fırtınalar.....	67

2.4. Orman Yangınları	68
3. Sağlık	71
3.1. Hastane.....	71
3.2. Salgın Hastalıklar.....	73
4. Haberleşme Ve Haberleşme Araçları	77
4.1. Posta ve Telgraf	77
4.2. Telefon	79
4.3. Radyo	80
5. Sosyal Kuruluşlar, Dernekler Ve Cemiyetler	80
5.1. Hilal-İ Ahmer Cemiyeti (Kızılay).....	80
5.2. Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu).....	81
5.3. Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu).....	81
5.4. Marmaris İlçesi Memur ve Ücretliler Yardımlaşma Derneği.....	82
5.5. Marmaris Turizm Cemiyeti.....	82
6. Marmaris Belediyesi Ve Hizmetleri	84
6.1. Marmaris Belediyesi'nin Tarihi Gelişimi	84
6.2. Bayındırlık Hizmetleri.....	85
7. Spor.....	88
7.1. Futbol	89
7.2. Su Sporları	90
8. Resmi Ve Gayri Resmi Törenlerden Örnekler	92
8.1. Marmaris'te 1929 Yılı 29 Ekim Töreni	92
8.2. Kabotaj Bayramı	93
8.3. Düğün Töreni	94
9. Adli Vak'alar	95
9.1. Kaçakçılık	95

9.2. Diğer Muhtelif Suçlar	96
10. Marmaris'te Siyasal Yaşam Ve Seçimler	98
10.1. Milli Mücadele Dönemi'nde Marmaris'te Siyasal Yaşam	98
10.2. 1923- 1945 Yılları Arasında Marmaris'te Siyasal Yaşam.	99
10.3. Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş	103
III. BÖLÜM	113
EĞİTİM VE KÜLTÜR.....	113
1. Eğitim Hayatı.....	113
1.1. Osmanlı Devleti'nin Son Dönemi'nde Marmaris'te Eğitim.....	113
1.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Marmaris'te Eğitim.....	116
1.3. Marmaris'te Halk Eğitimi	129
2. Kültür Hayatı	133
2.1. Marmaris Halkevi ve Faaliyetleri	133
2.2. Marmaris'te Sinema.....	136
2.3. Marmaris'te Sanatkârlar Köyü Kurma Girişimi	137
2.4. Marmaris'te Yapılan Arkeolojik Kazı Çalışmalarına Örnekler	138
IV. BÖLÜM	140
EKONOMİK YAPI.....	140
1. Tarım ve Hayvancılık	140
1.1. Cumhuriyet Dönemi'nde Marmaris'te Tarım	142
1.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Marmaris'te Hayvancılık	163
2. Denizcilik.....	170
2.1. Balıkçılık.....	170
2.2. Süngercilik	172
3. Turizm	180

4. Sanayi	189
5. Madenler.....	190
6. Ormanlar.....	191
7. Ticaret.....	194
SONUÇ.....	197
KAYNAKÇA	199

GİRİŞ

1. Marmaris'in Adı ve Coğrafi Yapısı

Marmaris isminin kökeni hakkında farklı tezler mevcuttur. Şehrin ismi bazı kaynaklarda “*Phiscus*” ve “*Fineks*” olarak kaydedilmiştir. Herodotos ise, şehri dünyanın en güzel semasına sahip “*Marmarisisos*” olarak tanımlamıştır¹. Piri Reis'in XVI. yüzyılda kaleme aldığı eser Kitab-ı Bahriyye'de ise şehrin adı “*Mermeris*” olarak göze çarpmaktadır. Kitab-ı Bahriyye ve aynı yüzyıldaki tapu tahrir defterlerinde “*Mermeris*” veya “*Marmaros*” şeklinde kayda rastlanır. Şehrin isminin kökenini, Menteşe Beyliği Dönemi'nde Bozburun yakınlarında işletildiği söylenen mermer ocakları ile ilişkilendirenler de bulunmaktadır. XVI. yüzyılda Marmaris'i ziyaret eden Evliya Çelebi'ye göre, Marmaris üzerinden Rodos'a sefere çıkan Kanuni Sultan Süleyman, mimarına burada (Marmaris'te) “*hayli büyük bir kal'a bina edün*” demiştir. Mimar, kaleyi Padişahın dönüşüne kadar bitirdiyse de Kanuni, bu yapıyı çok küçük bulmuş ve etrafındakilere dönerek “*mimarı as*” emrini vermiştir. Bu emir sürekli tekrar edilmiş ve kalenin adına “*mimar-as*”dan “*Marmaris*” denilmiştir². Evliya Çelebi'nin Marmaris adının kökeni hakkında verdiği bilgileri Herodotos'un eserinde geçen “*Marmarisisos*” ve Piri Reis'in eserinde geçen “*Mermeris*” isimleri çürütmektedir. Yine Bizanslı tarihçi Doukas'ın yapıtında anılan bir Karia liman kenti vardır ve adı

¹ Kürşad Ekrem Uykucu, *Marmaris Tarihi*, As Matbaası, İstanbul, 1970, s. 30.

² *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Prof. Dr. Robert Dankoff, Yapı kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 105.

“Mamalos”tur³. Ortaya farklı tezler sürülse de, şehrin isminin ana kaynağı “Mamalos” olmalıdır. Bu isim, Eski Yunanca’nın formuna uyarak zamanla “Marmarisisos” ve Türkçeye de “Mermeris” veya “Marmaros” olarak geçmiş olmalıdır.

Marmaris, Anadolu’nun güneybatısında yer alan bir şehirdir. Marmaris, kuzeydoğusunda Ula, doğusunda Köyceğiz ve Ortaca, güneyinde Akdeniz, güneybatısında Datça ve kuzeybatısında Kerme(Gökova) Körfezi ile çevrilidir⁴. Şehrin kuzeyinde Karadağ (627 m), kuzeydoğusunda Balan Dağı (999 m), doğusunda Kırzeytin Dağı (705 m), daha güneyde Palamut Dağı (880 m), Eren Dağı (843 m) ve Güver Dağı yer almaktadır⁵. Marmaris, Ege Bölgesi’nin tipik girintili çıkıntılı bölümlerinden biri üzerine kurulmuştur. Tektonik çöküntü ile şekillenen yörenin kıyıları genellikle alçaktır. Keza aynı şekilde oluşan Marmaris Limanı coğrafi konumu sayesinde fırtınalardan etkilenmemiştir⁶.

2. Türk Hâkimiyetinden Önce Marmaris

Marmaris Müzesi’nde bulunan bir grup eser, bu yerleşim biriminin tarihini Eski Bronz Çağı(M.Ö. 3200- M.Ö. 1950)’na kadar götürür. Bölgenin bilinen ilk yerli halkı olarak Karyalılar göze çarpar. Bölgenin Antik Dönemde Karya olarak isimlendirilmesi, Karyalıların yaşadığı bölgeyi işaret etmektedir. Karya, Antik Dönem’de Güneybatı

³ Bilge Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1993, s. 540.

⁴ Uykucu, a.g.e., s. 9- 10.

⁵ M. Kamil Dürüst, *Marmaris*, Marmaris Belediyesi Yayınları, Marmaris, 2003, s. 4.

⁶ Uykucu, a.g.e., s. 11.

Anadolu'da yer alan ve kuzeyde Büyük Menderes Nehri ile güneyde Köyceğiz Gölü arasındaki bölgeye verilen isimdir⁷.

M.Ö. IV. bin yılın III. çeyreğinde bölgede varlığı bilinen Karyalılar, Physkos (Marmaris) üzerinden Rodos'u ve bazı diğer Ege Adalarını egemenlikleri altına almayı başarmışlardır. Karyalılar, bu süreçte Physkos'u önemli bir üs haline getirmişlerdir. M.Ö. III. bin yılın başlarından itibaren Karya için karanlık bir dönem başlamıştır. Zira M.Ö. 1297- M.Ö. 1239 yılları arasında bölgede Mısırlıların hâkimiyeti başlamıştır. Kadeş Anlaşması'nı müteakip Mısırlılar, Karya'dan çekilmiş önce İskitler sonra Asurlular bölgeye hâkim olmuşlardır⁸.

M.Ö. VII. ve M.Ö. VI. yüzyıllarda Lidya kralları, Karya'daki Dor şehirleri de dâhil olmak üzere batı sahilindeki tüm şehirleri zapt etmişlerdir. Fakat M.Ö. V. yüzyılın ilk çeyreğinin başlarında Lidyalılar, Persler tarafından bozguna uğratılmış ve krallıkları sona ermiştir. Pers egemenliğine karşı amansız bir direnişe geçen Karyalılar, Atinalıların Pers saldırılarına karşı kurduğu deniz birliğine üye olmuşlardır. Atinalıların M.Ö. 404 yılında Peleponnessos Savaşı'nda Spartalılara yenilmesiyle Karya'da Pers etkinliği yeniden artmıştır. Pers İmparatorluğu bölgeyi satraplık ile yönetmiştir. Bölgede güçlü bir yönetim sergileyen Mausolos'un M.Ö. 353 yılında ölmesiyle Pers

⁷ Uykucu, a.g.e., s. 37.

⁸ Herodotos, *Herodot Tarihi*, Çev: Müntekim Ökmen, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1991, s. 70.

hâkimiyeti gevşemiştir⁹. Diğer taraftan tarih sahnesine Büyük İskender çıkmıştır.

Fetihlerine hızla devam eden İskender, Pers hâkimiyetindeki toprakları da zapt etmiştir. Bu süreçte kentler genellikle kolayca teslim olurken, Marmarisliler, İskender'in saldırısına boyun eğmemiş ve karşı saldırıya geçmiştir. Durumun vahim olduğunu gören Marmarisliler, tüm kadın ve çocuklarını iç kaleye kapatarak ateşe vermişler, kendileri de huruç hareketi ile Makedon kuşatmasını yarmış ve dağlara çekilmişlerdir. İskender ise, şehri boş olarak ele geçirmiştir. İskender fetihten kısa bir süre sonra geri dönmüştür¹⁰.

İskender'in ölümünden sonra imparatorluk üçe bölünmüş ve Karya onun komutanlarından birinin hükmettiği Selekos Hanedanlığı'na bağlanmıştır. M.Ö. 129'da bölgede Roma hâkimiyeti başlamış, Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395'te doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılması üzerine Karya, Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır¹¹.

Yukarıda Antik Dönemdeki tarihi hakkında kısaca bilgi verilen Marmaris'in adı geçen çağdaki isminin Physkos olduğu ele geçirilen yazıtlardan anlaşılmıştır. Fakat, Karyalıların kullanmış oldukları dilin tam olarak çözülememiş olması ve o döneme ait malzeme eksikliği

⁹ George E. Bean, *Eskiçağda Menderesin Ötesi*, Çev: Pınar Kurtoğlu, Arion Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 5- 8.

¹⁰ Uykucu, a.g.e., s. 42.

¹¹ Bayram Akça, *Sosyal Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923- 1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s. 7.

Antik Dönemde Karya'nın önemli bir liman şehri olan Marmaris hakkında detaylı bilgilere ulaşılmasını zorlaştırmaktadır¹².

3. Türk Hâkimiyetinde Marmaris

Süleyman Şah'ın 1075'te İznik'i alması, Batı Anadolu üzerine Türk akınlarının yoğunlaşmasını da beraberinde getirdi. 1079'da Türkler bir ara Karya Bölgesi'ne hâkim olmuşlar ise de, bu süreç kısa sürmüş ve bölge yeniden Bizans topraklarına katılmıştır¹³. 1220'den itibaren Moğolların Anadolu üzerine yönelttikleri saldırılar, büyük Türkmen kitlelerinin Batı Anadolu'ya göçmelerine sebep olmuştur. 1243 yılındaki Köseadağ Savaşı'nın ardından Anadolu Selçuklu Devleti, Moğol tahakkümü altına girince, Batı Anadolu'daki Türkmenler, yarı bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Karya Bölgesi de bu süreçte Menteşe Bey tarafından fethedilmiş ve yörede Türkleşme hareketi başlamıştır¹⁴. Menteşe Bey'in ölümünden sonra ardılları tarafından Rodos başta olmak üzere Adalara düzenlenen seferlerde Marmaris önemli bir üs olmuştur. Gazi Ahmet Bey Dönemi'nde Marmaris Limanı ve Kalesi onarımdan geçirilmiş, Rodos ve Kıbrıs arasındaki ticari faaliyetlerde önemli bir nokta olmuştur¹⁵.

Karamanoğlu Alaaddin Bey'in teşvikiyle Anadolu Beyliklerinin Osmanlı topraklarına saldırımları üzerine Yıldırım Beyazıt, diğer beylikler gibi Menteşe Beyliği'nin topraklarını da ele geçirdi.

¹² Bean, a.g.e., s. 4, 164- 165.

¹³ Akça, a.g.e., s. 7

¹⁴ Osman Yalçın, *Muğla*, İstanbul, 1971, s. 38.

¹⁵ Uykucu. a.g.e., s. 48.

1402'deki Ankara Savaşı'nı takip eden süreçte Timur, diğer beylikler gibi Menteşe Beyliği'nin topraklarını da iade etmiştir. 1421 yılında Menteşe Beyi İlyas ölünce Osmanlı Sarayı'nda tutulan oğulları Leys ve Ahmet saraydan kaçıp Menteşe'ye gelerek hükümdarlıklarını ilan etmişlerdir. Bunun üzerine II. Mehmet, bölgenin tekrar Osmanlı topraklarına katılmasını sağlamıştır¹⁶. Bölge, kıyı yerleşimi olması nedeniyle XV. yüzyılın III. çeyreğindeki Osmanlı- Venedik savaşlarında Venedik saldırılarına maruz kalmış ve yağmalanmıştır¹⁷. Bu yağma hareketlerinden en fazla etkilenen yerlerden birinin de XVI. yüzyılın ilk çeyreğindeki kayıtlara “*Karye-i Marmarus*” olarak yansıyan Marmaris olması kuvvetle muhtemeldir¹⁸. Beylikler Dönemi'nde ve daha sonra Osmanlı Dönemi'nde II. Mehmet zamanında ele geçirilmeye çalışılan Rodos, Kanuni'nin Marmaris üzerinden yaptığı seferle ancak 1522'de fethedilebilmiştir. Bu seferler sırasında Marmaris'e bir köprü ve bir han inşa edilmiştir¹⁹.

Seferlerde önemli bir üs olarak kullanılan Marmaris Limanı'nı, XVI. yüzyılda yaşamış ünlü denizci Piri Reis şöyle tasvir eder²⁰:

“Geniş ve tabii bir limandır. İçinde üç, dört yüz parça gemi birden barınır. Hepsi de rahat yatabilirler. Yufka sulu, iyi demir yeridir. İçecek suyu da vardır. Liman ağzından içeri poyraz tarafından kara, sarp bir ada vardır. O ada ile kenar arasından her gemi geçebilir, derin yerdir. Liman ağzındaki büyük ada kara bir dağdır. Her tarafı derindir.

¹⁶ Akça, a.g.e., s. 8.

¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi C. 2- İstanbul'un Fethinden Kanuni'nin Ölümüne Kadar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, s. 117- 118.

¹⁸ Uykucu, a.g.e., s. 49.

¹⁹ Uykucu, a.g.e., s. 51- 52; Uzunçarşılı, a.g.e., s. 314.

²⁰ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriyye*, C. 2, Haz: Yavuz Sezenoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, Ankara, 1973, s. 300.

Barçalar girebilir. Adanın dağlık dediğimiz lodos tarafında, Anadolu kenarlarında olan bucak iyi bir yatak yeridir. Burada palamarı kible tarafında, kenara bağlayıp demiri yıldız karayel tarafa atarlar. İçeri, iskele önüne varırlarsa büyük gemiler iki tarafa demir atıp yatarlar. Çünkü kenar sığdır. Liman ağzından dışarı batı lodos tarafındaki Anadolu kıyılarında yılanlı bucağı vardır. Bucağın önünde kara sarp bir ada vardır. Bu bucak tamamen kumsal bir yerdir. Ada ile sahil arasından geçmekte bir sakınca yoktur. Çünkü derin yerdir. Bu bucağın lodos tarafında yumru bir boz burun vardır. Burnun lodos tarafında Kızılca İlmeki Bucağı vardır. O bucağın karşısında bir ada vardır. Adanın poyraz tarafındaki boğazın derinliği iki kulaçtır. Dar yerdir. Beş kadirge ancak sığınır. Yaz günlerinde beş altı parça gemi yatabilir. O zaman palamarlarını lodos taraftaki sahillere bağlar, demiri de ada tarafına atarlar.”

Piri Reis’in liman hakkındaki verdiği bilgilerden aşağı yukarı yüzyıl sonra Evliya Çelebi’nin naklettiği ilginç bilgiler göze çarpmaktadır. Evliya Çelebi’nin verdiği malumata göre, Marmaris’te bulunan kale Kanuni’nin emri ile inşa olunmuştur. Fakat burada daha önceden mevcut bir kaleden de söz edilmiştir. Öyleyse kale, önceden mevcut olan yapıyı ya tamamlamış ya da yeni baştan inşa edilmiş olmalıdır. Evliya Çelebi’nin eserinde, Marmaris’in adının menşeyinden ve yöredeki önemli kişilerden de bahsedilmiştir²¹.

XVII. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti’ndeki iç karışıklıkların bir yansıması olarak bölgede eşkıyalar görülmeye başlamıştır. Bölgenin dağlık olması, eşkıyaların rahat hareket edebilmesini sağlamıştır. Bu karmaşa ancak II. Mahmud iktidarında ortadan kaldırılabildiği²². Bölge, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mütesellimler tarafından gönderilen voyvodalar ile yönetilmiştir. Adalardaki isyanları

²¹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s. 120.

²² Akça, a.g.e., s. 8.

bastırmadaki önemi ve Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki gerileyişi karşısında Marmaris'in stratejik önemi artmıştır. Bu bağlamda Marmaris Voyvodası Zeynel Abidin, kendisine verilen 1832 tarihli emir çerçevesinde Köyceğiz içlerindeki Türkmenleri kale muhafaza işlerinde kullanmıştır. Bu tarihten sonra Marmaris'in idari yapısında değişiklik yapılmış ve bölge Rodos'a bağlanmıştır. İdaresi mütevelliyeye bırakılan şehir, adli yönden Gökova Kadısı yetki alanında yer almıştır²³.

Sürekli dışarıdan gelen saldırılara maruz kalan Marmaris'in bu makûs tarihi, XX. yüzyılın başlarında da devam etmiştir. Bulunduğu konum nedeniyle şehir, Birinci Dünya Savaşı'nın fiilen içinde yer almıştır. Hatta Uykucu'nun verdiği malumata göre, 1913 yılında limana giren bir Alman gemisi kendini takip eden Fransız filosuna verilmemiş ve bunun üzerine Fransızlar liman ağzını mayınlamışlardır. Ertesi yıl yeniden gelen Fransızlar, bu defa Marmaris Kalesi'ni topa tutmuşlardır²⁴.

I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri doğrudan veyahut Rum çeteleri vasıtasıyla bölgede bir takım çapulculuk hareketlerine girişmişlerdir. İtilaf Devletleri'nce 1915 yılında yayınlanan beyannamede tüm sahillerin bombardıman edileceği bildiriliyordu. 15 Mayıs 1915'te yayınlanan bildiride öngörülen karar uygulamaya geçmiştir. Marmaris Limanı'nda İtilaf kuvvetlerinin yaptıkları aramayı takiben limandaki mısır ve odun yüklü iki kayıkla iki boş parçaya el konulmuştur. 10 Eylül 1915'te ise İtilaf Devletleri'ne ait bir gemi,

²³ Uykucu, a.g.e., s. 52- 53.

²⁴ Uykucu, a.g.e., s. 55- 56.

yollardan el koymuştur²⁶. Yukarıda aktarılan korsanlık denilebilecek faaliyetlerin 1919 yılında da devam ettiği görülmektedir. Böylesine zor bir dönemden geçen Marmaris'te İttihatçılar ve İtilafçılar arasında parti sürtüşmesi de yaşanmaktaydı.

Bu durumu vefat eden İtilafçı Kamil Bey'in cenazesine İttihatçıların da katılması üzerine, cenazede çıkan tartışmalar en iyi şekilde ortaya koymaktadır²⁷. Bu süreçte ülkenin içinde bulunduğu duruma paralel olarak Marmaris de çok buhranlı günler geçirmiştir.

Başlangıçta I. Dünya Savaşı'nın içinde yer almayan Yunanistan, Anadolu'nun batısındaki emelleri gereği savaşa dâhil olmuş ve bilindiği üzere savaş İtilaf Devletleri'nin lehine sonuçlanmıştır. Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan kendine vaat edilen toprakları talep etmiştir. 18 Ocak 1918'de barış konferansında isteklerine taraf bulamayan İtalya, konferansı terk ettikten sonra İtilaf Devletleri, Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesine onay vermiştir²⁸. İtalya da kendi başına, içinde Marmaris'in de bulunduğu güneybatı Anadolu sahillerinin işgaline girişmiştir.

İtalyanlar, 29 Aralık 1918'de Rodos'tan gelerek, Marmaris'teki askeri bina, hastane ve fırınların durumunu kontrol etmişlerdir. 4 Ocak 1919 tarihinde şehre gelen İtalyan filosu, Rodos'ta gemilerin fırtınadan

²⁶ Mehmet Temel, "İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları ve Mütakabiliyet Esasına Göre Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. Temmuz 2009, s. 117- 149.

²⁷ Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, İstanbul, 1973, s. 282.

²⁸ Nuri Köstüklü, "Batı Cephesi", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. I, Ankara, 2006, s. 256- 260.

barınmadığını bildirmiş ve Marmaris'te bir kömür deposu inşa etmek istediklerini bildirmişlerdir. 22 Nisan 1919'da Marmaris'e gelen İtalyan gemisi kömür deposu kurma isteklerini tekrar belirtmiş, kaymakam ve bölük komutanının muhalefetine rağmen ertesi gün söz konusu deponun inşaatına başlamışlardır. 11 Mayıs 1919'da şehri resmen işgal etmişlerdir²⁹. Bunun üzerine Kaymakam Fevzi Bey, durumu protesto eden bir yazıyı İşgal kuvvetleri komutanına vermiştir³⁰. İşgal, Muğla'daki konuşlu 2. Tabur tarafından, 11 Mayıs 1919 tarihli raporla 57. Fıkra Kumandanı Şefik Bey'e bildirilmiştir. Alınan rapor, 13 Mayıs'ta 17. Kolordu'ya gönderilmiştir. Kaza'dan merkeze ulaşan rapora göre, Marmaris'e 10'u sıhhiye, 20'si jandarma ve diğerleri olmak üzere 190 İtalyan askeri çıkmıştır. 4 Mayıs 1919 itibarı ile şehirde bir teğmen, 2 üsteğmen, bir yüzbaşı ve bu komuta kademesine bağlı 200 kişilik bir tabur bulunmaktaydı. 15 Ağustos 1919 itibarıyla Marmaris'te İtalyan jandarma teşkilatı oluşturulmuş, bir karakol kurulmuş ve bir de Jandarma kontrol noktası tesis edilmiştir³¹.

İtalyanlar, işgali meşru kılmak ve gelecek tepkileri önlemek adına İstanbul'un bilgisi dâhilinde eylemde olduklarını söylemişlerdir. İlimli bir işgal politikası izlemeleri, ekonomik hayata katkıları ve yerleşme amacı gütmeyen görüntüleri işgale olan tepkileri azaltmıştır. İtalyanların faaliyetlerine karşı sert bir tepki olmamışsa da, aynı durum

²⁹ Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993, s. 13- 18.

³⁰ Mevlüt Çelebi, "Menteşe Sancağı'nda İtalyan ve Yunan İşgallerine Tepkiler" *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, Güz 2008, s. 83.

³¹ Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde Türk- İtalyan İlişkileri*, Dışişleri Bakanlığı, Ankara, 1999, s. 89, 112, 119, 122.

Yunanlıların 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e asker çıkarmaları için söz konusu değildir. Zira Marmarisliler, İtalyanlar aracılığı ile Yunanların Anadolu'ya yerleşmek amacı güden işgaline sert tepki göstermişlerdir. İzmir işgal edildiği gün, İstanbul İtalya Yüksek Komiserliği'ne Yunan İşgalini kınayan bir telgraf gönderilmiştir. 15 Mayıs 1919 tarihli telgraf şöyledir³²:

“İzmir ve havalisini Yunanlıların işgal ettiğini hayretle işittik. Yurdumuzu böyle sefil Yunan katiline teslimine ırza edilmesi imkânını muhayyelemizle kabul edemiyoruz. Muhtac-ı vesayet isek medeni ve her bir milletin irsaded ve muavenetine terk edilmemiz icab eder. Aksi takdirde tarih-i yunan pek feci fedakarlıklar kayd edecektir. İcraat-ı gayr-i insanisinin canlı delilleri meydanda iken yeniden bir milyon Türk'ün mahrum-u medeniyet olmağla esir kılacak bir karar neticesinin mesuliyet-i maneviye ve tarihiyesi takdir buyurulacağı kanaati şu dakikada mesbu-ı teessür ve teheyhüc yaşayan Menteşe halkının hissiyat ve uluvv-i vatanperveranesine tercüman olarak arz eder ve hak ve adaletle kabil-i telif ve bizi tatmin edecek açık ve sarih tedrisatlarına intizar eyleriz.”

Yapılan bu girişimden olumlu bir netice çıkmayınca, aynı istekleri dile getiren telgraflar peşi sıra Marmaris'ten gönderilmiştir. Telgraflarda işgal edilen yerlerin Türk olduğu ve Yunanlılara karşı son kişi kalıncaya kadar savaşılacağı belirtilmekteydi. İtalya Hükümeti Temsilcisi'ne gönderilen telgrafların arasında Marmarisli kadınların gönderdiği telgraf da bulunmaktadır. Bu telgraf metni şu şekildedir³³:

“600 seneden beri vatanımızın kalbi olan İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali yüreğimizde derin yaralar açtı. Wilson İlkelerine inanmıyoruz, insanlığa ve adalete karşı yapılmış olan bu işgali kabul etmiyoruz. Biz kadınlar; topraklarımızı kurtarmak için çocuklarımızı, kocalarımızı ve kardeşlerimizi kaybettik. Canlarımızı ve insanlarımızı

³² Çelebi, a.g.m., s. 86- 87.

³³ Çelebi, a.g.m., s. 88.

da bu uğurda feda etmeye hazırız. İzmir'in işgaline karşı gösterdiğimiz protestonun hükümetinize ve diğer büyük devletlere iletilmesini sizden rica ederiz. Zöhre, Asiyе, Hüsniye ve diğerleri..."

Yukarıdaki telgraflar, İstiklal Savaşı'ndaki vatani savunma arzusu ve kararlılığını özetler niteliktedir. Ayrıca burada görülüyor ki; halk, haklı mücadelesini dışarıya da anlatma arzusundadır. Protesto telgraflarını göndermekle yetinmeyen halk, Yunan işgallerine karşı örgütlenmeye de başlamıştır. Marmaris önceki dönemlerden itibaren Yunan çetelerinin saldırısına uğradığından burada kendiliğinden bir Kuva-yı Milliye ruhu oluşmuştur. Kuva-yı Milliye'nin buradaki öncülüğünü İstanbullu Emekli Binbaşı Edip Bey üstlenmiştir³⁴. Menteşeliler Müdefaa-i Vatan Cemiyeti Muğla Şubesi'nden gelen bir yazıyı müteakip, Haziran 1919 sonlarında cemiyetin Marmaris şubesi kurulmuş ve nizamnamesi hazırlanmıştır. Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Marmaris Şubesi İdari Heyeti şu kişilerden mürekkepti³⁵: "*Binbaşı Edip Bey(Şube Başkanı), Dede Rıfki Efendi, Hafız Mehmet Efendi, Hafız Kamil Efendi, Aydınlı Halil Bey, Avukat Sait Oğlu Minür Bey ve Hamdi Yüzak*"

Marmaris Heyet-i Milliyesi, ilçeye bağlı nahiye ve köylerdeki örgütlenmelerden de sorumluydu³⁶. Marmaris Heyet-i Milliyesi'nin başında bulunan Edip Bey, çok zeki ve ulusçu biriydi. Ayrıca çok da şanslıydı. Çünkü, Marmarisliler tarafından çok sevilen Dede Rıfki Efendi de onunla işbirliği içindeydi. Bu arada yörenin zeybeklerinden Dayımoğlu Hüseyin Efe ile Mustafa ve Raşit Zengin kardeşler bu ittifak dalgasına katılmışlar, kıyı korsanlarına büyük darbeler indirmişler,

³⁴ Türkeş, a.g.e., s. 282.

³⁵ Mehmet Çanlı, Ünal Türkeş, *Datça (Reşadiye) Kuva-yı Milliyesi*, Atatürk Araştırma merkezi, Ankara, 1999, s. 27.

³⁶ Çanlı- Türkeş, a.g.e., s.29- 30.

hatta Etnik-i Eteryacı Rumların belalı eşkıyası Andon Civoni'yi yakalayıp öldürmüşlerdir. Sahil güvenliği sağlanırken bir yandan da Mondros Mütarekesi ile İtilaf Devletleri'ne verilmek üzere bekleyen silah ve mühimmat Muğla Heyet-i Milliyesi'ne kaçırılmaya başlamıştır. İtalyanların da göz yummaları sayesinde her gece develer aracılığı ile mühimmatlar Beldibi'ndeki Asım Bey Kahvesi'ne götürülüp burada Muğla Kuva-yı Milliyesi Gökova- Ula Sorumlusu Karaböğürtlenli Balcı Hoca'ya teslim edilmiştir. Hamdi Yüzak'ın yönettiği bu yardımlar, muhtemelen Aydın Cephesi'nde kullanılmıştır. Bu arada Muğla Kuva-yı Milliyesi'nin ünlü zeybeği Topaloğlu Mehmet Efe yüz kızanı ile sık sık Marmaris'e uğramış ve korsanlara gözdağı vermiştir³⁷.

Bölgesel olarak bakıldığında, 8 Ağustos 1919 tarihinde toplanan Birinci Nazilli Kongresi'nde alınmış kararlardan özellikle üçüncü madde, Muğla'yı alakadar etmekteydi. Bu madde Muğla'yı adeta cephe deposu konumuna getirmekteydi³⁸. Birinci Nazilli Kongresi'nin hemen ardından Aydın Cephesi'nde bulunan Demirci Mehmet Efe ile Yörük Ali Efe arasında Mentеше Bölgesine hâkim olma mücadelesi hat safhaya ulaşmıştır. Bunun üzerine her iki efe de kendi adına asker toplamaya başlamıştır. Demirci Mehmet Efe'nin asker talebine Marmaris Heyeti Milliyesi olumlu yönde cevap verirken, Muğla şubesi olumsuz cevap vermiş hatta kendine bağlı şubelere asker vermemeleri konusunda yazı

³⁷ Türkeş, a.g.e., s. 283- 284.

³⁸ Asaf Gökbek, *Milli Mücadele'de Aydın*, Coşkun Matbaası, Aydın, 1964, s. 372, 373.

göndermiştir. Muğla'dan verilen olumsuz cevabın nedeni ise, şubenin başında olan kişinin Yörük Ali Efe yanlısı olmasıydı³⁹.

Milli Mücadele'yi daha etkin bir şekilde sürdürebilmek amacıyla toplanan II. Nazilli Kongresi'ne Marmaris'ten Hafız Mehmet Efendi de katılmıştır. Bu kongre kararı ile kurulan Harekât-ı Milliye Reddi İlhak Aydın ve Havalisi Heyeti Merkeziyesi, Ekim 1919'da ilk toplantısını Nazilli'de tertip etmiştir. Toplantıda alınan karar gereğince Muğla, Aydın, Denizli, Isparta, Antalya, Burdur Livaları ile bunlara bağlı kaza ve nahiye Heyet-i Milliye azalarından oluşan Heyet-i Merkeziye, Batı Cephesi kuruluncaya kadar görevine devam etmiştir⁴⁰. Bu arada Muğla teşkilatlanması, 4- 11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi'ni, Alaşehir ve Havalisi Komutanı Miralay Ömer Lütfi Bey'den 20 Ekim 1919'da gelen telgrafla öğrenmiştir. Telgraf geldiğinde Nazilli'ye giden heyet daha Muğla'ya dönmemişti. 20 ile 31 Ekim 1919 tarihleri arasında Muğla Belediye Binası'nda Hafız Sabri Bey'in başkanlığında Muğla merkez ve bağlı ilçelerin temsilcilerinin katıldığı Sivas Kongresi kararlarını değerlendiren bir toplantı yapılmıştır⁴¹. Bu toplantıya Marmaris'i temsilen Dede Rıfkı Efendi katılmıştır⁴².

23 Nisan 1920'de, Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve bu durum Muğla'da büyük sevinçe yol açmıştır⁴³. İtalyan işgali karşısında Atatürk

³⁹ Çanlı- Türkeş, a.g.e., s. 52.

⁴⁰ Gökbel, a.g.e., s. 375, 376, 379; Türkeş, a.g.e., s. 328- 329.

⁴¹ Akça, a.g.e., s. 22.

⁴² Türkeş, a.g.e., s. 334.

⁴³ Türkeş, a.g.e., s. 375.

pek hoşnut değildi ve her fırsatta haksızlığı dile getirmekteydi. Fakat yeni bir cephe açılmaması için İtalyanlara karşı fiili bir mücadeleye girilmemiştir⁴⁴. Bu arada İtalyanlar, çoktan yurdu terk etme hazırlıklarına başlamışlardı. Marmaris'teki İtalyan birlikleri 27 Nisan 1919'da şehri boşaltmaya başlamışlar, ertesi gün de bu süreç devam etmiştir. 25 Mayıs 1919'da Marmaris'ten 14 İtalyan askeri daha ayrılmıştır. İtalyan işgal kuvvetleri, Marmaris'i 22 Temmuz 1919'da tamamen boşaltmışlardır⁴⁵.

Bilindiği üzere Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan antlaşmalar, II. Dünya Savaşı'nın nüvesini oluşturacaktı. Böyle bir süreçte, yani iki savaş arasındaki dönemde İtalya kontrolü altındaki Rodos'a asker ve mühimmat sevk etmiştir. Daha sonra II. Dünya Savaşı başlamış, dolayısıyla Rodos'taki hareketli süreç de ortaya çıkmıştır. Bu hararetli dönemde 13 Temmuz 1937 tarihinde Marmaris Kadırga Feneri civarında üç İtalyan askeri yakalanmış, ama kesin amaçları belirlenememiştir⁴⁶. II. Dünya Savaşı'nın içinde olmayan Türkiye, yine de savaştan etkilenmiştir. Mussolini rejiminin yıkılması ile İtalya savaştan çekilmiş ve Almanya stratejik öneme sahip Rodos'u işgal etmiştir⁴⁷. Bu işgal döneminde Marmaris, Rodos ve diğer adalarda yaşanan dramın bir parçası olmuştur.

⁴⁴ Çelebi, a.g.e., s. 204.

⁴⁵ Çelebi a.g.e., s. 261, 323.

⁴⁶ Başkanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA),030.10.116.881.8.

⁴⁷ www.istanakoy.org, "İkinci Dünya Savaşı'nda On İki Ada", Erişim Tarihi: 30.12.2010.

Alman işgalinden sonra Rodos'taki İtalyan askerlerinin yanı sıra, bölge halkı da savaşın verdiği sıkıntılar dolayısıyla Türkiye'ye iltica etmişlerdir. Sığınma sürecinde Marmaris önemli bir limandı. Muğla'da Halk gazetesinin 10 Ekim 1942 tarihli sayısında Rodos'ta büyük bir iaşe sıkıntısı olduğu dile getirilmiştir. Şehirde hiç et bulunmadığı ve kişi başına düşen günlük ekmeğin de 150 grama kadar düştüğü aktarılmıştır. İşte böyle bir ortam yüzünden ilk mülteciler motor, gambot ve yelkenli ile Marmaris ve Fethiye'ye gelmişlerdir. İlk gelenler 39 subay, 252 er ve 208 kadar sivilden mürekkepti. Subay ve erler derhal merkeze getirilmiş ve gözaltına alınmıştır. Siviller hakkında da gereken inceleme yapılmıştır. Gelen mülteciler, yaşadıkları acı olaylar hakkında malumat vermişlerdir. Bu arada mülteciler, Türkiye'de gördükleri misafirperverlikten de çok memnun olduklarını dile getirmişlerdir⁴⁸. Bu yaşananlar hakkında daha fazla malumat toplamak isteyen Muğla'da Halk gazetesinin muhabiri, mültecilerin en yoğun geldikleri şehir olan Marmaris'e gitmiştir. Gazete muhabirinin verdiği bilgilere göre; mülteciler, adada ortaya çıkan keşmekeşlikten kaçmışlardır. İltica eden hücum botun kaptanı birinci sınıf küçük zabit iken, ikinci kaptanı ise ikinci sınıf başçavuştur. Botta iki torpil, bir makineli tüfek ve bir radyo telgrafi mevcuttur. Benzin deposu ise botun yarısını kaplayacak kadar büyüktür. Mültecilerden Rum olanların çoğu Kıbrıs'a gitmiş, Türk ve İtalyan vatandaşı olan Türkler ise İzmir'e gitmişlerdir⁴⁹.

⁴⁸ *Muğla'da Halk*, Halk Matbaası, Muğla, 18 Eylül 1943, s. 1.

⁴⁹ *Muğla'da Halk*, 25 Eylül 1943, s. 1.

Sığınma dalgası durmadan devam etmiş, 3 Ekim 1943'te Marmaris'e küçük kayıklarla gelen insanlar, Türkiye'ye iltica etmişlerdir. Bu grup dört üstegmen, beş teğmen, on beş başçavuş, yedi çavuş, iki onbaşı, yedi er, beş gedikli ve dokuz sivilden oluşan 55 kişilik bir topluluktur. Grubun içindeki askerler hükümetçe gözaltına alınmışlardır. Diğer yandan Rodos'tan kaçan insanlara, denizde de saldırılar olmuştur. Rodos, sürekli olarak Almanlarca denizden ve havadan bombardıman edilmiş ve bu durum Güneybatı Anadolu sahillerinden Türkiye'ye gelen mülteci sayısını arttırmıştır⁵⁰. Marmaris Gümrük Muhafaza Bölüğü Komutanlığı'ndan merkeze gönderilen bilgilere göre, 1943 Eylül ayı içinde İtalyan askerleri ve sivillerden mürekkep 306 kişinin Marmaris'e iltica ettiği bildirilmiştir. Mültecilerin beraberinde getirdikleri 22 tabanca, 16 mermi, 4 el bombası, 1 gaz maskesi ve 2 dürbüne el konulmuştur⁵¹. İlticalar o kadar yoğundu ki; Başvekâlet'in emri ile ulaşımı zor olan yerlere iltica edenleri toplamak üzere eylül ayında gelen mültecilerden kalma kadırgalardan birinin bu iş için kullanılmasına karar verilmiştir⁵². Yine bu kadırgalardan biri 1948 yılında emniyetin hizmetine verilmiştir⁵³.

Muğla'da Halk gazetesinin 20 Kasım 1943 sayısında, ilticaların devam etmekte olduğu ve adalardan gelen askerlerin haricinde 1.500 sivilin iltica ettiğinden bahsedilmektedir. Fakat bu ilticaların hepsi Marmaris'e olmamıştır⁵⁴. 23 Kasım 1943 tarihli Muğla'da Halk gazetesinin verdiği

⁵⁰ *Muğla'da Halk*, 9 Birinci Teşrin 1943, s. 1.

⁵¹ BCA,030.10.55.367.30; BCA,030.10.55.367.32.

⁵² BCA,030.18.01.02.103.76.4.

⁵³ BCA,030.10.01.02.116.30.17.

⁵⁴ *Muğla'da Halk*, 20 İkinci Teşrin 1943, s. 1.

malumata göre, son bir hafta içerisinde yine İtalyan askerleri iltica etmiş ve bunlardan bazıları İngiliz işgali altındaki adalara gitmişlerdir. Yine aynı günlerde Datça'ya bağlı Karakaya Köyü'ne hangi ülkeye ait olduğu bilinmeyen bir uçak bomba atmış ve maddi hasara yol açmıştır⁵⁵. 12 Ocak 1944'te ise Marmaris sahilinde pike yapan Alman uçakları, bomba atmış ve makineli tüfek ateşinde de bulunmuşlardır. Bu konuda Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen yazıda yeni saldırılar olabilir endişesi dile getirilmiştir⁵⁶.

12 Ocak 1944 tarihli Muğla'da Halk gazetesi, adalardaki iaşe darlığından mültecilerin akın halinde sahillere geldiğini vurgulamıştır. Almanların iaşeyi sadece kendi kuvvetleri için kullanması nedeniyle ortaya çıkan sıkıntılı durumdan kaçmak isteyen bir kabile, kayık ve benzeri ulaşım aracı bulamadıklarından bidonlardan yaptıkları sallarla Marmaris'e gelebilmişlerdir. Muğla'da Halk gazetesine göre, iltica hızla devam etmektedir⁵⁷. Gazetenin 4 Mart 1944 tarihli sayısında, adalardan mütemediyen mülteci geldiği, imkânı olan herkesin adalardan kaçtığı vurgulanmıştır. Son seferde sadece Bodrum'a 200'den fazla mültecinin geldiği belirtilmiştir⁵⁸. 21 Aralık 1944'te 7 Rum ve 23 Aralık 1944'te 513 Türk mülteci Marmaris'e sığınmıştır⁵⁹. Mültecilerin karşılanmasında Marmaris'in önemli bir yeri vardır. Bu

⁵⁵ *Muğla'da Halk*, 23 İkinci Teşrin 1943, s. 1.

⁵⁶ BCA,030.10.117.825.4.

⁵⁷ *Muğla'da Halk*, 12 Ocak 1944, s. 1.

⁵⁸ *Muğla'da Halk*, 4 Mart 1944, s. 1.

⁵⁹ BCA,030.10.117.815.4.

süreçte Marmaris, Ege adaları halkının çektiği sıkıntılara ortak olmuş, acılarını paylaşmıştır⁶⁰.

Savaş ortamı Marmaris'teki hayatı da felç etmiş durumdaydı. Deniz yolu nerdeyse ulaşımına kapalıydı. 1 Nisan 1944 tarihinde Fenaket Burnu civarındaki Kızılada yakınında Devlet Demir Yolları'na ait olan ve krom taşıyan gemi, hangi ülkeye ait olduğu bilinmeyen bir denizaltı tarafından torpillenmek suretiyle parçalanarak batırılmıştır. Bu olayda mürettebattan iki kişi ağır yaralanmıştır⁶¹. Söz konusu geminin batırılmasında savaş malzemesinde önemli bir maden olan kromun sevkinin engellenmek istenmesi etkili olmuş olmalıdır. Yine Marmaris halkının önemli bir geçim kaynağı olan sünger avcılığı da savaş ortamı nedeniyle iyice azalmıştır. Şehirde pasif korunma tedbirlerine başvurulmuş ve bazı geceler ışıklar karartılmıştır⁶².

⁶⁰ Fatma Gebeş Çimen, *Marmaris*, Marmaris Ticaret Odası, Marmaris, 2007, s. 55.

⁶¹ *Muğla'da Halk*, 1 Nisan 1944, s. 1.

⁶² *Muğla'da Halk*, 12 Ağustos 1942, s. 1; *Muğla'da Halk*, 10 Haziran 1944, s. 1.

I. BÖLÜM

MARMARİS'İN İDARİ YAPISI VE NÜFUS

1. İdari Yapı

1.1. Osmanlı Devleti Dönemi

II. Mehmet Dönemi'nde kopmamak üzere Osmanlı topraklarına katılan Menteşe, merkezi Ankara'dan Kütahya'ya getirilen Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlı bir sancak olarak idare edilmiştir⁶³. Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra Menteşe'nin ilk tahriri İkinci Beyazıt zamanında yapılmıştır. Bu tahrirde Marmaris'te sadece 8 hane, Datya (Datça)'da 261, Gölenye (İçmeler)'de 4 ve Gelibolu'da 14 hane vardır⁶⁴. Yukarıdaki verilen bilgilerde adı geçen yerleşim yerleri, karye yani köy olarak kaydedilmiştir. Yine Ekrem Uykucu, “*Marmaris Tarihi*” adını taşıyan eserinde Marmaris'in nüfusunun 45 kişi olduğunu 1517 yılına ait tapu tahrir defterlerine dayanarak belirtmektedir. Bu bilgiden hareketle Marmaris'in bu tarihlerde 10 hanenin altında bir yerleşim yeri olduğu söylenebilir. Bu kadar küçük bir yerleşimde idari yapıdan söz edilmesi de oldukça güçleşiyor. İlerleyen dönemde, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Menteşe Sancağı'nın idari yapısına bakıldığında herhangi bir değişiklik olmadığı görülüyor. XVIII. yüzyılın ikinci

⁶³ Akça, a.g.e., s. 25.

⁶⁴ Muhammed Yazıcı, “XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi'nde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli), Türkmen Yerleşimi Ve Demografik Dağılım”, *TC. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Muğla, 2002, s. 41, 172, 173.

yarısından itibaren Menteşe Sancağı, Arpalık olarak verilmeye başlanmış, böylece idari yönetimini de mütesellimler almıştır⁶⁵.

Marmaris'i ise mütesellimler tarafından gönderilen voyvodalar idare etmeye başlamıştır. Bu dönemde adalardaki Rum ayaklanmalarının bastırılmasında Marmaris önemli bir geçiş noktası haline gelmiştir. 1832 senesi içinde gelen emir üzerine Marmaris Voyvodası Zeynel Abidin, civardaki Türkmenleri kale muhafaza işinde kullanmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra Marmaris, Menteşe yerine Rodos'a bağlanmıştır. Şehrin idaresi mütevelliyeye bırakılırken, hukuk işleri için Gökova Kadısı görevlendirilmiştir⁶⁶.

1867 yılında Osmanlı idari taksimatındaki değişiklik sonucu Marmaris Kaza haline getirilmiş, buraya kaymakamlar atanmaya başlamıştır⁶⁷. Osmanlı Dönemi'nde Marmaris'te görev yaptığı tespit edilebilen kaymakamlar görev tarihleri ile beraber şunlardır⁶⁸: “*Bekir Sami Efendi (vekil) (H. 1296), Mehmet Emin Efendi (H. 1298), Ahmet Refet Efendi (H. 1299), Said Bey (H. 1302), Cemal Efendi (H. 1303-1305), Ahmet Cemaleddin Efendi (H. 1306), Hasan Hüsnü Efendi (H. 1307- 1312),*

⁶⁵ Ekrem Uykucu, *Muğla Tarihi*, İstanbul, 1983, 124- 132; Uykucu, *Marmaris...*, s. 52.

⁶⁶ Ekrem Uykucu, *Marmaris...*, s. 53.

⁶⁷ Uykucu, a.g.e., s. 53.

⁶⁸ 1314 Devlet Salnamesi, s. 699; 1318 Devlet Salnamesi, s. 539; 1320 Devlet Salnamesi, s. 609; 1322 Devlet Salnamesi, s. 675; 1324 Devlet Salnamesi, s. 810; 1326 Devlet Salnamesi, s. 810; 1328 Devlet Salnamesi, s. 581; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1296, Vilayet Matbaası, s. 137; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1305 s. 177; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1306, s. 532; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1308, s. 183; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1313, s. 517; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1315, s. 517; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1316, s. 470; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1323, s. 329; Uykucu, a.g.e., s. 53.

Hamdi Bey (H. 1313), Hakkı Bey (H. 1314), İbrahim Edhem Efendi (H. 1315), Mustafa Efendi (H. 1316- 1319), Remzi Efendi (H. 1320), Osman Nuri Bey (H. 1322), Hüseyin Rahmi Efendi (H. 1323), Emin Efendi (H. 1324- 1326), Ahmet Nusret Bey (H. 1328).”

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Marmaris'te naip olarak hizmet etmiş görevlilerin isimleri ve görev tarihleri aşağıda listelenmiştir⁶⁹: “*Adem Efendi (H. 1306), Ahmet Hilmi Efendi (H. 1308), Ahmet Niyazi Efendi (H. 1310), Mehmet Arif Efendi (H. 1312), Mehmet Hilmi Efendi (H. 1313- 1314), Abdurrahman Niyazi Efendi (H. 1315-1316), Hacı Mehmet Sait Efendi (H. 1318- 1319), İbrahim Edhem Efendi (H. 1320), Ahmet ve Asaf Efendi (H. 1322), Halil Sırrı Efendi (H. 1324), Mehmet Kazım Efendi (H. 1326), Ahmet Sadık (H. 1328).”*

Yerleşim birimlerine bakıldığı zaman 1326 Senesi Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre Marmaris Kazası Dadya Nahiyesi ve aşağıda isimleri verilen köylerden oluşmaktaydı⁷⁰: “*Ayalya, Emecik, Alaki, Ada, Bayır, Bozburun, Batı, Beldibi, Cumalı, Hisarönü, Datya, Seyid, Aleksi, Fenaket, Kızlan, Karaköy, Karamake, Kirvasıl, Gelibolu, Gölenye, Losta ve Marmaris.”*

⁶⁹ 1306 Devlet Salnamesi, s. 532; 1308 Devlet Salnamesi, s. 570; 1310 Devlet Salnamesi, s. 606; 1312 Devlet Salnamesi, s. 657; 1314 Devlet Salnamesi, s. 699; 1316 Devlet Salnamesi, s. 512; 1318 Devlet Salnamesi, s. 539; 1320 Devlet Salnamesi, s. 609; 1322 Devlet Salnamesi, s. 675; 1324 Devlet Salnamesi, s. 810; 1326 Devlet Salnamesi, s. 810; 1328 Devlet Salnamesi, s. 581; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1308, s. 183; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1313, s. 470; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1315, s. 517; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, s. 391.

⁷⁰ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, s. 716.

Yukarıdaki köy isimlerinin bazıları Rumca olmakla beraber sonraki dönemlerde isimleri değişmiştir. Örneğin; Ayalya- Turgut, Losta-Selimiye ve Kirvasil- Orhaniye şeklinde isim değişikliği olmuştur⁷¹.

1306 yılından 1326 yılına kadar Aydın Vilayet Salnamesi kayıtları incelediğinde Marmaris yerel yönetiminin başında kaymakam vardır. Kaymakam aynı zamanda kaza idare meclisinin ve askeri malzeme tedarik komisyonun da başkanıdır. Naib ise, asli görevinin yanında bidayet mahkemesinin ve ticaret mahkemesinin de reisi bulunmaktadır. Önde gelen diğer idari makamlar ise belediye başkanlığı ve maarif komisyonluğudur⁷². Kaymakamın ek görevinin yanında naibinin de mahkeme reisliği görevlerini üstlenmesine bakılırsa bu makamın şehrin idaresinde paylaşılmaz bir otoriteye sahip olduğu söylenebilir. Dadya Nahiyesi ise nahiye müdürü tarafından yönetilmekteydi, müdür aynı zamanda nahiye meclisinin de başkanı durumundaydı⁷³.

1.2. Cumhuriyet Dönemi

TBMM'nin açılışından yaklaşık bir yıl sonra 20 Nisan 1921'de sancak teşkilatı kaldırılarak yerine vilayet teşkilatının kurulması ile Menteşe Sancağı, Aydın Vilayeti'nden ayrılarak müstakil bir vilayet haline geldi. Böylelikle Marmaris de Muğla Vilayeti'ne bağlı bir kaza hüviyeti kazandı⁷⁴.

1925- 1926 Devlet Salnamesi'ne bakıldığında kazanın Reşadiye

⁷¹ Başkanlık Osmanlı Arşivi(BOA),HRT-h. 02564.00002.

⁷² Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, s. 711- 713.

⁷³ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1317, s. 439.

⁷⁴ Sadık Artukmaç, "Bizde Vilayet İdaresinin Tarihçesi", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Y. 16, S. 166, Ankara, Haziran 1960, s. 24.

(Dadya), Selimiye, Bozburun nahiyeleri ve bu nahiyelere bağlı köyler ve merkeze bağlı iki köyden mürekkep olduğu görülmektedir⁷⁵. Diğer taraftan 1927- 1928 Devlet Salnamesi kayıtlarında Marmaris'e bağlı 24 köy bulunmaktadır. Nahiyelerden Bozburun ve Reşadiye isimleri zikredilirken, burada Selimiye ismi geçmemiştir. Öyle anlaşılıyor ki, bu ara dönemde Selimiye Nahiyesi tekrar köy statüsüne dönmüştür⁷⁶.

1928 yılında Marmaris'e bağlı yerleşim birimlerinin isimleri ayrıntılı bir şekilde aşağıda verilmiştir⁷⁷: “*Merkez Nahiyeye'de Armutalanı, Ada, Beledibi, Hisarönü, Osmaniye, Gelibolu ve Gölenye; Bozburun Nahiyesi'nde Orhaniye, Bayır, Bozburun, Söğüd, Selimiye, Turgud ve Fenaket; Reşadiye Nahiyesi'nde Emecik, Cumalı, Hızırşah, Datya, Reşadiye, Kara, Kızlan, Mesudiye ve Yaka*”.

1926- 1927 Devlet Salnamesi'ne göre kazadaki idari kurum ve görevlileri aşağıdaki gibidir⁷⁸: *Kaymakam Lütfi Bey, Mal Müdürü Hıdır Bey, Hâkim Mehmet Sadık Efendi, Müdde-i Umumi Necip Naci Bey, Müstandik Hüseyin Hakkı Bey.*” 1927- 1928 Devlet Salnamesi'ne göre kazadaki idari kurum ve görevlileri ise aşağıdaki şekildedir⁷⁹: “*Kaymakam Hikmet Ali Bey, Mal Müdürü Ali Hıdır Bey, Müftü -, Hâkim Mehmet Sadık, Müdde-i Umumi Necip Naci Bey, Müstandik*

⁷⁵ 1925- 1926 Devlet Salnamesi, s. 855.

⁷⁶ 1927- 1928 Devlet Salnamesi, s. 1134.

⁷⁷ TC.Dâhiliye Vekâleti, *Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimiz Adları*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1928.

⁷⁸ 1926- 1927 Devlet Salnamesi, s. 1137.

⁷⁹ 1927- 1928 Devlet Salnamesi, s. 1251.

Hüseyin Hakkı Bey, Hükümet Tabibi Hasan Yaman Bey, Posta ve Telgraf Müdürü Ali Rıza Bey.”

1938 yılı kayıtlarına gelindiğinde Marmaris'teki yerleşim birimlerinin sayısı azalmıştır. Bunun nedeninin Datça(Reşadiye)'nın 1928'de ayrı bir kaza haline getirilmesi olduğu aşikârdır. 1938'de Marmaris'e bağlı yerleşim birimlerinin isimleri aşağıdaki gibidir⁸⁰: “*Merkez Bucağı'da Marmaris İlçe Merkezi, Adaköy, Armutalanı, Beldibi, Çamlı (Gelibolu), Hisarönü, İçmeler(Gölenye), Karaca, Orhaniye, Osmaniye ve Turunç; Bozburun Bucağı'da Bozburun Bucak Merkezi, Bayır, Selimiye, Söğüt, Taşlıca(Fenaket) ve Turgut.”*

Bu yeni oluşum ile 1940'ta Marmaris, ilçe merkezi, Bozburun Bucağı ve on beş köyden mürekkepti. Yukarıda listeye aykırı olarak 1940 nüfus sayımı verilerinde Orhaniye Köyü Bozburun Bucağı dâhilinde bulunmakta ve Marmaris merkez bucağına bağlı görünen Turunç nüfus kayıtlarında yer almamıştır⁸¹.

2. Nüfus

2.1. Osmanlı Dönemi

II. Beyazıd Zamanı'nda Marmaris'te sadece sekiz hanenin var olduğu gözlemlenmektedir⁸². Bu bağlamda Marmaris'in nüfusu 40'ı geçmemekteydi. Söz konusu veri sadece Marmaris merkez için geçerlidir. Diğer yerleşim alanları ile nüfus yükselmekteydi. Marmaris,

⁸⁰ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, İzmir, 1973, s. 83, 97.

⁸¹ TC. Devlet İstatistik Enstitüsü, *Genel Nüfus Sayımı, 20 İlk Teşrin 1940: Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibarıyla Nüfus ve Yüzey Ölçü*, s. 498.

⁸² Yazıcı, a.g.t., s. 16.

zamanla konumundan dolayı büyümüş ve XIX. yüzyılın sonlarında nüfusu bağlı bulunan yerleşim birimleri ile beraber on bini aşmış durumdaydı.

Tablo 1. Hicri 1308(M.1890- 1891) Yılı Marmaris Nüfusu⁸³

Cemaatler	Kadın	Erkek	Toplam
Türk	6.150	6.002	12.152
Rum	297	304	601
Yabancı Türk	71	112	183
Yabancı Rum	7	26	33
Yabancı Yahudi	18	-	18
Toplam	6.543	6.444	12.987

Yukarıda verilen nüfus cetvelinde Dadya Nahiyesi gösterilmemiştir. Aynı salnameye göre Dadya’da 2.387 erkek ve 2.508 kadın olmak üzere toplamda 4.894 nüfus bulunmaktaydı⁸⁴.

Tablo 2. Hicri 1308(M. 1890- 1891) Yılında Marmaris Nüfusunun Köylere Göre Dağılımı ve Hane Sayısı

Marmaris Kazası			Dadya Nahiyesi		
Köy İsmi	Nüfus	Hane	Köy ismi	Nüfus	Hane
Kaza Merkezi	2.263	460	Alaki	743	125
Armudalan	385	62	Kızılan	579	102
Beldibi	234	42	Kara	548	105
Ada	159	35	Batır	421	98
Gölenye	277	55	Emecik	293	58
Kirvasil	343	62	Yaka	900	190
Ayalya	343	63	Cumalı	831	180
Aleksi	312	58	Hisarönü	254	55
Bayır	344	61	Gelibolu	578	110
Kosta	323	60			
Bozburun	841	180			
Söğüd	722	120			
Fenaket	499	90			
Karamaka	179	98			

⁸³ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1308, s. 423.

⁸⁴ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1308, s. 423.

Hicri 1311(M. 1893- 1894) Yılı Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; kazada 6.599'u erkek ve 6.727'si kadın olmak üzere 13.326 Müslüman nüfusu mevcut iken, 284'ü erkek ve 284'ü kadın olmak üzere 568 Rum nüfus bulunmaktaydı. Yahudilerin nüfusu ise toplamda 10 idi. Genel toplamda 13.904 nüfusa karşılık, kazada 2.449 hane bulunmaktaydı. Dadya Nahiyesi'nde ise 2.525'i erkek, 2.572'si kadın olmak üzere 5.097 Müslüman nüfusu göze çarparken, 645 adet de konut kaydedilmiştir. Dadya Nahiyesi ile birlikte Marmaris'in toplam nüfusu 19.001 olarak kaydedilmiştir⁸⁵.

Hicri 1313(M. 1895- 1896) Senesi Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; Marmaris'te 4.029 kadın, 3.982 erkek olmak üzere 8.011 Müslüman mevcut iken, 132 kadın ve 127 erkekten mürekkep 259 Rum nüfusu vardı. Yekûn 8.270 nüfus vardır. Hane sayısı ise 2.645'tir. Yine aynı salnameye göre Dadya'da 2.505 erkek ve 2.640 kadın olmak üzere toplam 5.145 Müslüman varken, 119'u erkek ve 122'si kadın olmak üzere toplam 241 Rum nüfusu mevcuttu⁸⁶. Dadya Nahiyesi'nin nüfusu da eklendiğinde toplam nüfus 13.656'yı bulmaktadır. H. 1311 yılı verilerine göre nüfusta muazzam bir azalma söz konusu olmuştur.

Hicri 1316(M. 1898- 1899) Senesi Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; Marmaris'te 6.804'ü erkek 6.726'sı kadın olmak üzere 13.504 Müslüman mevcut iken, 378 erkek ve 305 kadından oluşan bir Rum nüfusu vardır. Kazada bulunan 10 Yahudi'yi de eklediğimizde toplam nüfus 14.233'ü bulur. Hane sayısına gelince kaza merkezinde 1.584

⁸⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1311, s. 393.

⁸⁶ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1313, s. 472.

sayısına karşılık, Dadya Nahiyesi'nde bu rakam 926'ya düşmektedir⁸⁷. Bir önceki salnamedeki rakamlarla karşılaştırıldığında nüfus sayısındaki değişim normal boyutlardadır.

Hicri 1317(M. 1899- 1900) Senesi Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; Marmaris'te 7.839 erkek, 6.930 kadın olmak üzere 14.729 Müslüman nüfusu vardır. Rumlar ise; 392 erkek, 304 kadından oluşan 696 nüfusa sahiptirler. Genel toplamda nüfus 15.665'i bulmaktadır. Hane sayısı Marmaris'te 1.600 iken Dadya'da 930'dur⁸⁸. Bir önceki yıla göre nüfusun %10 dolaylarında arttığı gözlemlenmektedir.

Hicri 1319(M. 1901- 1902) Senesi Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; kazada 7.839 erkek ve 6.930 kadından mürekkep 14.769 Müslüman bulunmaktadır. Rum nüfus bir önceki kayıttaki gibi 392 erkek ve 304 kadından oluşmakta ve toplamda 696'yı bulmaktadır. Genel toplamda nüfus 15.665 idi. Hane sayısına bakıldığında Merkez Kaza'da 1.600 rakamına karşılık, Dadya Nahiyesi'nde 930 hane vardır⁸⁹. 1317 ve 1319 Senesi Salnameleri'nin verdiği rakamların aynı oluşuna bakılırsa ikisinin de aynı kaynaktan alıntı yaptığı sonucuna varılabilir. Dolayısıyla bu kayıtların her yeni yıl için her zaman yenilendiği söylenemez.

Hicri 1323(M. 1905- 1906) Senesi Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; Marmaris'te 7.906 erkek ve 6.715 kadından oluşan 14.621 Müslüman nüfusuna karşın, 415 erkek ve 332 kadından mürekkep 747 Rum nüfusu

⁸⁷ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1316, s. 502- 503.

⁸⁸ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1317, s. 443.

⁸⁹ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, s. 398, 399.

mevcuttur. Genel toplamda nüfus 15.368'dir. Hane sayısı ise bir önceki kayıta olduğu gibi Marmaris'te 1600 ve Dadya'da 930'dur⁹⁰. Hane sayısında herhangi bir değişim olmamasına rağmen nüfusta bir önceki kayda göre düşüş gözlemlenmektedir. Nüfustaki bu düşüş, güvenlik riskleri ile açıklanabilir. Zira bu dönemde bölgedeki Rum halkı adalardan gelerek çapulculuk yapan Rum eşkıyası ile işbirliği yapmıştır. Söz konusu bu asayişsizlik nedeniyle yerel yönetim, Rumları iç bölgelere nakletmek gibi çareler aramıştır⁹¹.

XIX. yüzyıl müellifleri Anadolu Rumlarını yerli ve göçmen Rumlar olmak üzere ikiye ayırırlar. Bu iki grup arasında önemli farklar bulunmaktadır. Yerli olan Rumlar, uzun yıllar birlikte yaşadıkları Türklerin nüfuzunda kalarak dillerini unutmışlar, ibadetlerini bile Türkçe yapmaya başlamışlardır. Muhacir Rumlar ise, Anadolu'ya XVIII. yüzyıldan itibaren gelmişlerdir. İlk olarak Osmanlı'nın sağladığı huzur ortamı sayesinde nüfusu artan ve coğrafyasına sığmayan Rumların bir kısmı Menteşe de dâhil olmak üzere Anadolu'nun değişik yerlerine göç etmişlerdir. İkinci olarak 1770 yılından sonra Mora'daki huzursuzluklardan kaçan Rumlar, Batı Anadolu'daki ayanların davetine icabet etmişler ve yoğun olarak Menteşe'ye gelmişlerdir. Üçüncü olarak da 1821- 1829 yılları arasında Rum isyanlarının yarattığı keşmekeşlikten kaçan Rumlar, Menteşe Bölgesi'ne yerleşmişlerdir⁹². Marmaris'te yaşayan Rumların buranın yerlileri olduğu söylenebilir. Çünkü Marmaris'te Alaki, Aleksi, Ayalya, Lasta ve Karamake gibi

⁹⁰ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1323, s. 375.

⁹¹ Ünal Türkeş, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, Karaca Ofset, İstanbul, 1973 s. 49.

⁹² Akça, a.g.e., s. 39- 40.

Rumca isimler taşıyan köyler mevcuttu. Marmaris Rumları, şehrin Rodos'a yakın olmasının ve bölgenin Osmanlı yönetimince ihmal edilmesinin de etkisiyle Rodos Rumlarının etkisi altında kalmışlar ve yörede Türklerden daha ön plana çıkmışlardır. Özellikle Datça'da deniz ile bağlantısı olan köylerde Rum nüfus ve nüfuzunun varlığı görülür. I. Dünya Savaşı yıllarında Menteşe Bölgesi'nde en fazla taşkınlık yapanlar, buradaki Rumlardır. Yerli Rumlar, adalardan gelen korsanlara yardım ve yataklık etmekten geri kalmamışlardır⁹³. Burada ikamet eden Rumların bu olumsuz tavırlarına karşı Osmanlı yönetimi zorunlu göç kararı almak durumunda kalmış ve mütekabiliyet esasına göre her Osmanlı vatandaşına karşı Anadolu'da bulunan İtilaf Devletleri askerlerinden esirler almıştır⁹⁴.

Rum korsanların baskınlarında hedef Türklerin canı ve malıdır. Bu doğrultuda kendilerine karşı koyabilecek kişiler hedef alınır ve ortadan kaldırma amaçlanır. Karaköy'de Sabit Efe'nin öldürülmesi, önde gelen kişileri yok etmenin en iyi örneği olarak sabittir. Zulüm o kadar fazladır ki, Rumlar işi Reşadiye Manastırı'nda bir kız çocuğunu kesmeye kadar götürmüşlerdir. Datça'da Rum zenginleri vardır. Farmakidis, Yanni ve Hristofuros isimlerini taşıyan toprak ağaları, Rum çeteleri ile işbirliği halindeydiler. Önde gelen bu kişiler aynı zamanda kaçakçılık da yapmaktan geri kalmamışlardır. Sözü edilen ağalar, yörenin ayakkabı

⁹³ Türkeş, a.g.e., s. 47- 48.

⁹⁴ Temel, a.g.m., s. 117- 149.

ticaretini elinde bulunduran Vasil İstadi ile de işbirliği içinde olmuşlardır⁹⁵.

Marmaris'teki Rumlar, Datça'dakiler kadar zenginliğe sahip olmasalar da, korsanlarla onlar da işbirliği yapmışlardır. Daha çok Hisarönü Körfezi civarına yerleşmiş olan Marmaris Rumları arasında önde gelen kişilerden olan ve Kısyalı Değirmeni sahibi Yorgi Usta, kaçakçılığın yanında korsanlık da yapan Andon Civoni ile işbirliği içine girmiştir⁹⁶.

30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan “*Türk Yunan Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme Ve Protokol*” gereğince İstanbul dışındaki Türkiye topraklarında ikamet eden Rum Ortodoks Türk uyruklular, 1 Mayıs 1923'den sonra Yunanistan topraklarına gönderilmiştir. Bu çerçevede Marmaris'te bulunan Rumlar da Yunanistan'a göç etmişlerdir⁹⁷.

Zorunlu göç, birçok sonuçlar doğurmuştur. Rumların içinde her ne kadar hainler mevcut ise de birlikte yaşamının anlamını, değerini bilenler de vardı. Mübadelenin yarattığı travmayı anlatmak için tarihçilerimiz genellikle Karaman Ortodoks Türkleri'nin Rum olmadıkları halde göç ettirilmesini ortaya koyarlar. Karaman Ortodokslarının dramından farklı olsa da, burada bir arada yaşayan insanların ayrılışları ve kopuşları vardır. Bu hüznü veda, Ertuğrul Aladağ'ın kaleme aldığı “*Kentimin Öyküsü*”nde hikâye tadında aktarılmıştır. Mübadele sonucu giden Marmaris Rumlarının Hicri

⁹⁵ Türkeş, a.g.e., s. 48, 49.

⁹⁶ Türkeş, a.g.e., s. 49.

⁹⁷ Akça, a.g.e., s. 41.

1308(M. 1890- 1891)'den Hicri 1323(M. 1905- 1906)'e kadar olan nüfus bilgilerini aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. Marmaris'te H. 1308- 1323 Yılları Arasında Rum Nüfusu⁹⁸

Yıl(Hicri)	Kadın	Erkek	Toplam
1308	315	330	645
1311	284	284	568
1313	254	368	622
1316	305	378	683
1317	304	392	696
1319	304	392	696
1323	332	415	747

2.2. Cumhuriyet Dönemi

1925- 1926 Devlet Salnamesi'ne göre Marmaris'in genel nüfusu 12035'dir⁹⁹. Nüfustaki büyük düşüş dikkate şayandır. Büyük Mübadele sonucu İstanbul Rumları hariç diğer Rumlar, antlaşma gereği Yunanistan'a gönderilmiştir. Marmaris Rumları da mübadeleye tabi tutulmuşlardır. Diğer taraftan 1.000'e yakın Rum'un buradan göç etmesi, tek başına nüfus düşüşünü açıklayamaz. I. Dünya Savaşı ve İstiklal Mücadelesi kayıpları ve bunun yanında Marmaris'te yaşam koşullarının ağırlaşması nüfusun azalmasının temel nedenleridir. Şehirdeki erkek nüfusunun Hicri 1323(1905- 1906) yılında 7.906¹⁰⁰, olduğu görülürken, 1927 yılı kayıtlarında 4.985'e rakamı söz

⁹⁸ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1308, s. 423; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1311, s. 393; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1313, s. 472; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1316, s. 503; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1317, s. 443; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, s. 398; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1323, s.375.

⁹⁹ 1925- 1926 Devlet Salnamesi, s. 855.

¹⁰⁰ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1323, s. 375.

konusudur¹⁰¹. Erkek nüfusunda 3.000'e yakın bir düşüş söz konusu iken, kadın nüfusunda 200 gibi mütevazı bir düşüş olmuştur. Kadın nüfusundaki düşüş, mübadillerle açıklanabilir. Ancak Erkek nüfusunun %40 gibi büyük bir oranda düşüşünü vatan savunması için yitirilen canlar açıklar.

1926- 1927 Devlet Salnamesi'ne göre, şehrin toplam nüfusu 12.250'dir. Yine aynı kaynağa göre söz konusu yıl içinde 341 doğum gerçekleşmiş ve 178 ölüm vakası kaydedilmiştir¹⁰². 1927- 1928 Devlet Salnamesi'ne göre; Marmaris nüfusu 6.492 kadın ve 4.985 erkek olmak üzere toplamda 11.477 idi. Aynı yıl 161 erkek ve 185 kız olmak üzere 346 çocuk dünyaya gelmiş, 81 Kadın ve 92 erkek olmak üzere 173 kişi vefat etmiştir¹⁰³.

1935 yılında Marmaris'in toplam nüfusunda önemli bir azalma gözlemlenmektedir. Bunun nedeni de Datça'nın ayrı bir kaza haline getirilmesidir¹⁰⁴. Böylelikle 5.000'e yakın bir nüfus düşüşü yaşanmıştır. Çünkü 1935 sayımlarında Datça'nın nüfusu 4.935 görünmektedir¹⁰⁵. Datça'nın ayrı bir kaza olmasıyla Marmaris nüfusu 8.656'ya düşmüştür. Ayrıntılı rakamlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

¹⁰¹ TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü(BİUM), *28 Teşrin- i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri*, Ankara, 1927, s. 14.

¹⁰² 1926- 1927 Devlet Salnamesi, s. 1132.

¹⁰³ 1927- 1928 Devlet Salnamesi, s. 1248.

¹⁰⁴ Cumhuriyet'in 50. Yılında Muğla, s. 63.

¹⁰⁵ TC. Devlet İstatistik Enstitüsü(DİE), *Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935; Kati ve Mufassal Neticeler: Muğla Vilayeti*, Ankara, 1937, s. 9.

Tablo 4. 1935 Yılında Nüfusun Köylere Göre Dağılımı¹⁰⁶

Merkez Nahiye	Erkek	Kadın	Toplam	Bozburun Nahiyesi	Erkek	Kadın	Toplam
Şehir	1.354	1.231	2.585	Bozburun	305	556	861
Ada	39	52	91	Bayır	170	220	390
Armutalanı	125	152	277	Fenaket	216	255	471
Beldibi	35	65	100	Orhaniye	174	202	376
Gelibolu	300	260	560	Selimiye	132	234	366
Gölenye	119	136	255	Söğüt	391	515	906
Hisarönü	166	180	346	Turgut	96	157	253
Karaca	191	160	351				
Osmaniye	204	264	468				

Tablo 5. 1940 Yılında Nüfusun Köylere Göre Dağılımı¹⁰⁷

Merkez Nahiye	Erkek	Kadın	Toplam	Bozburun Nahiyesi	Erkek	Kadın	Toplam
Şehir	1.753	1.322	3.075	Bozburun	367	595	962
Ada	32	49	81	Bayır	186	218	404
Armutalanı	155	169	324	Fenaket	238	273	511
Beldibi	40	60	100	Orhaniye	167	181	348
Gelibolu	169	196	365	Selimiye	142	251	393
Gölenye	121	140	261	Söğüt	414	540	954
Hisarönü	183	203	386	Turgut	108	171	279
Karaca	141	135	276				
Osmaniye	216	262	478				

1940 yılı nüfus sayımında bir önceki sayıma oranla %5 dolaylarında bir artış gözlemlenmektedir. 1940 kayıtlarında toplam nüfus 9.197'dir.

1945 nüfus sayımlarına bakıldığında Marmaris'in toplam nüfusu 1940 sayımlarına göre %5 civarında bir artış göstererek 9.637 çıkmıştır.

¹⁰⁶ TC. DİE, *Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935; Kati ve Mufassal Neticeler: Muğla Vilayeti*, Ankara, 1937, s. 11.

¹⁰⁷ TC. Başbakanlık DİE, *20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, Vilayetler Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibariyle Nüfus ve Yüzey Ölçüsü*, Ankara, 1941, s. 498.

Marmaris şehir merkezinin nüfusu bir önceki sayımda 3.075 iken burada 2.750'ye düşmüştür. Bu da %10'a yakın bir azalma demektir. Nahiye ve köylerdeki nüfus 1940 sayımında 6.122 iken, 1945'te 6.887'ye ulaşmıştır. Dolayısıyla nahiye ve köylerde %10'un üzerinde bir artış olmuştur. Şehir merkezinden köylere doğru bir göç olduğu görülmektedir. Bu göç, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı bunalımla ilgili olabilir. Ayrıntılı rakamlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 6. 1945 Yılında Nüfusun Köylere Göre Dağılımı¹⁰⁸

Merkez Nahiye	Erkek	Kadın	Toplam	Bozburun Nahiyesi	Erkek	Kadın	Toplam
Şehir	1.502	1.248	2.500	Bozburun	402	608	1.010
Ada	120	97	217	Bayır	194	232	426
Armutalanı	232	226	458	Fenaket	268	292	560
Beldibi	63	87	150	Orhaniye	181	210	391
Gelibolu	207	220	427	Selimiye	164	260	424
Gölenye	157	139	296	Söğüt	475	543	1.018
Hisarönü	193	202	395	Turgut	125	176	301
Karaca	133	139	272				
Osmaniye	248	294	542				

Tablo 7. 1950 Yılında Nüfusun Köylere Göre Dağılımı¹⁰⁹

Merkez Nahiye	Toplam	Bozburun Nahiyesi	Toplam
Şehir	2539	Bozburun	1040
Ada	149	Bayır	441
Armutalanı	596	Fenaket	528
Beldibi	158	Selimiye	437
Gelibolu	495	Söğüt	1115
Gölenye	334	Turgut	323
Hisarönü	478		
Karaca	228		
Orhaniye	380		
Osmaniye	542		

¹⁰⁸ TC. Başbakanlık DİE, *Genel Nüfus Sayımı, 21. 10. 1945*, Ankara, 1945, s. 471.

¹⁰⁹ TC. Başbakanlık DİE, *Umumi Nüfus Sayımı, 23 Ekim 1950*, Ankara, 1954, s. 301.

1950 yılı kayıtlarında Marmaris nüfusu 9.783'tür. Beş yıl içinde toplam nüfus sadece %1,5 oranında artış göstermiştir. Şehir merkezinin nüfusu 2.539'dur. Merkezde 1945 sayımlarına göre %10'a yakın bir düşüş göze çarpmaktadır. Nahiye ve köyler itibari ile nüfus bir önceki kayıta 6.887 iken, 1950 sayımında 7.244'e yükselmiştir. Bu da %5'e yakın bir artış demektir. 1950 yılına ait yerleşim yerlerine ait ayrıntılı bilgiler tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 8. 1955 Yılında Nüfusun Köylere Göre Dağılımı¹¹⁰

Merkez Nahiye	Erkek	Kadın	Toplam	Bozburun Nahiyesi	Erkek	Kadın	Toplam
Şehir	1163	1291	2454	Bozburun	472	666	1138
Ada	39	57	96	Bayır	217	250	467
Armutalanı	329	302	631	Fenaket	303	298	601
Beldibi	79	90	169	Selimiye	183	271	454
Gelibolu	451	391	842	Söğüt	573	674	1247
Gölenye	173	161	334	Turgut	163	175	338
Hisarönü	258	247	505				
Karaca	142	133	275				
Orhaniye	213	202	415				
Osmaniye	305	288	593				

1955 yılı verilerine bakıldığında genel nüfusun 10.559 olduğu görülmektedir. Bir önceki sayımda 9.783 olan nüfusun yaklaşık %7 oranında arttığı sabittir. Şehir merkezinin nüfusu ise 2.539'dan 2.454'e düşmüştür. Nahiye ve köylere göz atıldığında nüfusun 7.244'ten 8.105'e çıktığını görülür. Bu da yaklaşık bir önceki verilere göre %10 dolaylarında bir artışı ifade eder. Yerleşim birimleri itibari ile ayrıntılı nüfus bilgileri tablo 8'de yer almaktadır.

¹¹⁰ TC. Başbakanlık DİE, *Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim 1955*, Ankara, 1961, s. 399.

1960 yılı nüfus sayımına göre; Marmaris'in toplam nüfusu 11.820'dir. 1955 yılında 10.559 olan nüfusun %10'nun üzerinde arttığı görülüyor. Bir önceki sayımda 8.105 olan nahiye ve köylerin nüfusu burada 8.409'dur. 2.454 olan şehrin nüfusunda muazzam bir artış meydana gelmiştir. Bu bağlamda %20'ye varan bir artış ile şehir nüfusu 3.411'e ulaşmıştır¹¹¹.

1965 senesi nüfus sayımına göre; kazada 6.283'ü erkek ve 6.497'si kadın olmak üzere 12.780 kişi mevcuttur. Bir önceki sayımdan bu sayıya kadar genel nüfus artışı %10'un altında kalmıştır. Nahiye ve köylerin nüfusu 9.139 iken şehir merkezi 3.641 nüfusa sahiptir¹¹².

Nüfusun istihdam alanı hakkında bilgi edinmemiz konusunda 1923-1926 Maarif İstatistikleri bize fikir verebilir. Çünkü okula kayıtlı durumda olan öğrencilerin velileri hakkında burada bilgiler verilmiştir. Verilere göre öğrenci velilerinden hareketle nüfusun yaklaşık %60'ı çiftçi, %20'si ticaret ve zanaat erbabı, %2'si askeri ve sivil memurlardan, geriye kalan zümre ise serbest meslek veya mesleksizlerden oluşmaktadır¹¹³.

¹¹¹ TC. Başbakanlık DİE, *Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim 1960*, Ankara, 1964, s. 24.

¹¹² TC. Başbakanlık DİE, *Genel Nüfus Sayımı, 24. 10. 1965*, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ankara, 1969, s. 21.

¹¹³ TC. BİUM, *1923- 1926 Maarif İstatistikleri*, Ankara, s. 99.

II. BÖLÜM

SOSYAL HAYAT VE SİYASAL GELİŞMELER

1. Ulaşım ve Ulaşım Araçları

1.1. Kervan Yolları

Menteşe coğrafi şartlardan dolayı komşu vilayetlerle kısıtlı ulaşım olanaklarına sahipti. Komşu vilayetlerden sadece Aydın ile sıkı ulaşım ağı dikkat çekmektedir¹¹⁴. XIX. yüzyılda Mentеше Vilayeti'ni Aydın'a bağlayan ana ulaşım hattı Ula- Muğla- Yatağan - Gökbel'den geçen ve Büyük Menderes Vadisi boyunca uzanan kervan yolu idi. Mesafenin uzunluğu ve yolun engebeli olması dolayısıyla kervanlar, bu hattı ancak dört beş günde geçebiliyorlardı. XIX. yüzyıl sonlarında Muğla- Aydın ana kervan yoluna bağlı birçok küçük kervan yolları mevcuttu. Bu yollar geleneksel yerel ürünlerin ana pazarlara ulaşmasını sağlarken, diğer yandan işlenmiş mamullerin taşra pazarlarında satılmasına imkân veriyordu. Böylelikle kaza merkezlerinde pazarlar ortaya çıkmıştır. Marmaris Cuma pazarı da böylelikle oluşmuştur. Aydın'a kadar ulaşan kervan yolu Marmaris ile de bağa sahipti ve Muğla Marmaris arası 12 saat mesafede idi¹¹⁵. Bu arada başlıca taşıma vasıtaları bargir, deve, ester(katır) ve merkep idi¹¹⁶.

Menteşe Vilayeti'nin Aydın bağlantısı sayılmazsa ulaşım olanakları çok kısıtlıydı. Bu bağlamda Milli Mücadele Dönemi'nde Mentеше

¹¹⁴ Türkes, a.g.e., s. 96.

¹¹⁵ Akça, a.g.e., s. 45.

¹¹⁶ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326, s. 717.

Kuva-yı Milleyesi, Aydın yolunun kontrolü düşman eline geçtiğinde Tavas'a ulaşan dağ patikası aracılığı ile Anadolu direnişiyile fikri ve fiziki bağlantı kurabilmiştir¹¹⁷.

Aydın- İzmir demiryolunun 1866'da faaliyete geçmesi Muğla ve kazaları için de bir avantaj sağlamıştır. Muğla bu ulaşım ağına deve kervanları ile bağlanıyordu. Kollektif bir şekilde çalışan devecilerin muntazam aralıklarla konak yerlerinde dinlendikleri görülmektedir. XIX. yüzyıl sonlarında ve XX. yüzyıl başlarında Menteşe Bölgesi'nde hızla şose yol yapımı başlamıştır. Bunun sonucunda kervan yolları eski önemini kaybetmiş, 1930 yıllarından sonra da deve kervanlarının yerini arabalar almaya başlamıştır¹¹⁸.

1.2. Karayolları

Eldeki verilere göre Menteşe Bölgesi'nde ilk yol yapımı XIX. yüzyıl sonlarında Aydın Valisi Hasan Fehmi Paşa zamanında gerçekleşmiştir¹¹⁹. Muğla Merkez Kazası'nı deniz yoluna bağlamak amacıyla 21.450 metre uzunluğunda Muğla- Gökabad yolunun yapımı sayesinde Marmaris- Muğla yolu ulaşımına daha elverişli hale gelmiştir¹²⁰.

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte ulaşım olanaklarında iyileşmeler gözlemlenmektedir. Fakat Marmaris ve nahiyeleri için durum o kadar da parlak değildir. Örneğin; ulaşımı sağlayacak yolların yetersizliği

¹¹⁷ Türkeş, a.g.e., s. 96

¹¹⁸ Akça, a.g.e., s. 46; Türkeş, a.g.e., s. 97.

¹¹⁹ Akça, a.g.e., s. 49.

¹²⁰ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1306, s. 127.

yüzünden 1931 yılında Marmaris'te ıspanak diğer kentlerden beş kat daha pahalı olarak 25 kuruşa satılmıştır. Yine şehrin yol rabitasının yetersizliğinden dolayı kumaş fiyatları diğer iç piyasalara göre çok fazla idi¹²¹. Aslında tüm vilayet genelinde aynı sıkıntıdan söz edilebilir. Çünkü vilayet yolları milli yollara dâhil edilmemiştir¹²². Milli yollar dışında kalan bölgedeki yol faaliyetleri yerel yönetim ve halk tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda Akyol Şosesi, Bodrum halkının eseridir. Marmaris halkı da aynı çerçeveden hareketle yol yapım faaliyetlerine katılabilirse iyi bir yola sahip olabileceklerdi. İşte bu bağlamda 1930 yılında Muğla- Marmaris yolunda mükellef ameleler çalışmaya başlamışlardır¹²³.

1930 yılında çalışmaları başlayan Muğla- Marmaris yolunun Akçapınar- Marmaris yönünde belli bir kısmının yapımı için 38 bin lira ödenek ayrılmış ve yol güzergâhının tespiti konusunda çalışmalara başlanmıştır¹²⁴. Bu çalışma kapsamında İzmir ve Aydın'dan Ömer Lütfü Hıfzı ve Sırrı Beyler inşaat sahasına intikal etmişlerdir¹²⁵. Akçapınar'dan başlayan Marmaris yolunun 17,5 km'sinden 27,5 km'sine kadar olan kısmı Nisan 1930'da İzmir İnşaat Şirketi, Ömer Lütfü, Ali Nihat, Hıfzı ve Mevlüt Beylere ihale edilmiştir. Yapılan iş bağlamında ödeme yapılması planlanan inşaat için 6 ay süre tanınmıştır¹²⁶. Ayrıca yapılan tahkikat neticesinde yol güzergâhının

¹²¹ *Muğla'da Halk*, 24 Mart 1931.

¹²² *Muğla'da Halk*, 13 Nisan 1930.

¹²³ *Muğla'da Halk*, 14 Nisan 1930.

¹²⁴ *Muğla'da Halk*, 14 Nisan 1930.

¹²⁵ *Muğla'da Halk*, 17 Nisan 1930.

¹²⁶ *Muğla'da Halk*, 20 Nisan 1930.

Muğla- Gökabad yolunun Enişdibi mevkiinden başlaması ve 1,5 km sonra Akçapınar'a ulaşması planlanmıştır. Diğer yandan Akçapınar'dan Karabörtlen'e kadar da köy yolu yapılacaktır¹²⁷. 28 Nisan 1930 tarihinde Muğla- Marmaris yolunda çalışmak durumunda olan Marmarislilerden bakaya kalanlar hariç, hepsi görevini tamamlamışlardır¹²⁸. 14 Temmuz 1930 tarihine gelindiğinde inşaatta belli bir ilerleme sağlanmış, Enişdibi ve Akçapınar ovalarında imla ve menfez çalışmaları devam etmiştir. Çalışmalar sayesinde otomobiller belli bir noktaya kadar ulaşım sağlayabilmiştir¹²⁹.

Yol yapım çalışmaları sürerken bir yandan aşırı yağışların neden olduğu sel nedeni ile mevcut yolda bozulmalar meydana gelmiştir. Bu bağlamda 13- 14 Kasım 1934 tarihlerinde sel suları Gelibolu Köprüsü'nün yıkılmasına neden olmuş, söz konusu köprünün hemen tamiratına başlanmıştır¹³⁰. 14 Mart 1936 tarihinde köprünün tamiri tamamlanmış ve köprü faaliyete geçmiştir¹³¹. Ahşap köprülerin doğa koşullarına uyum sağlayamaması ve ihtiyaçları karşılamadaki yetersizliği üzerine, 1936 yılı Ekim'i içerisinde ahşap köprülerin beton örmeye çevrilmesi kapsamında çalışmalara başlanmıştır. Buralarda da mükellef ameleler çalıştırılmıştır. Ayrıca kış aylarında otomobil geçişini engelleyecek çamurlu yollar da elden geçirilmiştir¹³². Mart 1937'de ayakları kargir üstü ahşap olan köprü ve menfezlerin

¹²⁷ *Muğla'da Halk*, 25 Nisan 1930.

¹²⁸ *Muğla'da Halk*, 28 Nisan 1930.

¹²⁹ *Muğla'da Halk*, 14 Temmuz 1930.

¹³⁰ *Muğla'da Halk*, 15 İkinci Teşrin 1934.

¹³¹ *Muğla'da Halk*, 14 Mart 1936.

¹³² *Muğla'da Halk*, 13 Haziran 1936; *Muğla'da Halk*, 29 Birinci Teşrin 1936; *Muğla'da Halk*, 28 İkinci Teşrin 1936.

üstyapılarının beton örmeye çevrilmesi için kalıp çakılmış ve daha sonra beton dökülmüştür. 15 Mayıs 1937'ye gelindiğinde Muğla-Marmaris yolundaki tüm köprüler beton örmeye çevrilmiştir. Bu bağlamda Büyük Ferek Köprüsü beton örme olarak inşa edilmiş ve Gelibolu Köprüsü yanında beton örme bir boşaltma gözü yapılmıştır. Böylelikle Marmaris'e kadar geçide mani olacak köprüler ikmal edilmiştir¹³³.

1930 yıllarında başlayan yol çalışmaları aralıksız devam etmiş, Ağustos 1937'ye gelindiğinde Muğla- Marmaris yolunun 32. ve 39. km'leri arasında tevzi ve hendek açma işinde 192 mükellef amele çalıştırılırken; 1024 metreküp kaya ve 200 metreküp toprak hafriyatı yapılmıştır. Ayrıca 540 metreküp imla, 160,5 metreküp kuru duvar inşaatı 6.100 metre hendek açma ve üzerinin kapanması ve 250 metre tul şose tesviyesi yapılmıştır¹³⁴. Yol bakım çalışmalarının yanında 1937 sonlarına doğru Muğla- Marmaris yoluna uluslararası yol işaretleri konulmuştur¹³⁵.

1937 yılının sonlarına gelindiğinde son bir yıllık çalışmalar neticesinde Muğla- Marmaris yolunda iki adet 5'lik, bir adet 2x6+9'luk terek köprüsü; bir adet 7'lik, dört adet 2'lik ve on adet 1'lik köprü ve menfez beton örmeye çevrilmiştir¹³⁶.

¹³³ Muğla'da Halk, 20 Mart 1937; Muğla'da Halk, 15 Mayıs 1937.

¹³⁴ Muğla'da Halk, 14 Ağustos 1937.

¹³⁵ Muğla'da Halk, 16 Birinci Teşrin 1937.

¹³⁶ Muğla'da Halk, 29 Birinci Teşrin 1937.

Kasım 1937 sonlarında Muğla- Marmaris yolunun başlangıcında yer alan 20 metre genişliğindeki köprünün inşası tamamlanmış ve trafiğe açılmıştır¹³⁷.

60 km'den ibaret olan Muğla- Marmaris yolunda 1938'e kadarki çalışmalarda özetle 33 km tulde yeniden tesviye yapılmıştır. 11 km tulde şose ve muntazam kaldırım ve de 36 km tulde şose ve esaslı tamiri yaptırılmıştır. 142 metre açıklığında 42 adet ahşap ve 17 metre açıklığında 7 adet kargır köprü inşa ettirilmiş, bu ahşap köprü ve menfezlerden 89,2 metre açıklığında 24 adet köprü ve menfez beton örmeye çevrilmiştir¹³⁸.

Tüm çalışmalara rağmen Ocak 1938'de Muğla- Marmaris yolunun bazı kısımlarında yağmurdan dolayı çamurla kaplanmıştır. Fakat bu çamur trafiği engelleyecek düzeyde de değildi¹³⁹. Eskiden yollar çamurdan geçit vermezken, Recai Güreli'nin kaldırım usulünü tatbik ettirmesi neticesinde yollarda çamur ve bataklık kalmamış ve ulaşım rahatlamıştır¹⁴⁰. Mart 1941'de Muğla- Marmaris yolunun 25. ve 66. km'leri arasında 1,5 km'lik kısmında kaldırım ıslah edilmiş ve 60 metre uzunluğunda istinat duvarı inşa edilmiştir¹⁴¹.

¹³⁷ *Muğla'da Halk*, 27 İkinci Teşrin 1937.

¹³⁸ *Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla*, İzmir, 1938, s. 74- 75.

¹³⁹ *Muğla'da Halk*, 8 İkinci Kanun 1938.

¹⁴⁰ *Muğla'da Halk*, 9 Temmuz 1938.

¹⁴¹ *Muğla'da Halk*, 29 Mart 1941.

Sürekli yapım ve tamiratlarla yenilenen Muğla- Marmaris yolunda 1945 yılında il genel meclisinin belirlediği yolcu taşıma ücreti açık kasa kamyonlarda 4 lira iken, otobüs ve otomobil için 5 lira idi¹⁴².

1948 yılında Muğla'daki bazı yollar bakanlık programına dâhil edilmiş, bu doğrultuda Marmaris- Muğla yolu da esaslı bir yenilenmeden geçirilmiştir¹⁴³.

Yenilenme çalışmaları sırasında kazalar da meydana gelmiştir. Ocak 1950 sonlarında Devrant Yokuşu'nda yola taş çekmekte olan bir kamyon uçuruma yuvarlanmış ve bir kişi vefat etmiştir¹⁴⁴.

Eylül 1952'de Muğla- Marmaris yolunun 6,5 km'sindeki eski dar köprü tehlike arz ettiğinden Devlet Karayolları'nca yerine 11 metre genişliğinde köprü inşa edilmiş ve hizmete girmiştir¹⁴⁵. 1954 yılında Muğla- Marmaris yolunda sürekli bozulan Gelibolu Köprüsü yerine 454.465.36 lira keşif bedeli ile yeni bir köprü inşasına girişilmiştir. Sağlam bir köprü ve bu sayede kesintisiz ulaşımaya sahip olacak Datça ve Marmarisliler, bu habere çok sevinmişlerdir¹⁴⁶.

1963 yılına gelindiğinde Marmaris'ten Muğla'ya her gün saat 3.00'da otobüs seferleri bulunurken, Marmaris'ten Datça'ya Salı, Perşembe ve Cuma günleri saat 14.00'da otobüs seferleri bulunmaktaydı¹⁴⁷.

¹⁴² *Muğla'da Halk*, 3 Birinci Teşrin 1945.

¹⁴³ *Muğla'da Halk*, 31 Mart 1948.

¹⁴⁴ *Muğla'da Halk*, 28 Ocak 1950.

¹⁴⁵ *Muğla*, 6 Eylül 1952.

¹⁴⁶ *Muğla*, 16 Şubat 1954.

¹⁴⁷ *Muğla Postası*, 30 Haziran 1963.

Yukarıda Muğla- Marmaris yolunun 1930- 1960 yılları arasındaki gelişim sürecinden söz edilmiştir. 1930'lu yılların başında Marmaris'e bağlı bir nahiye olan Datça, yol bakımından da atıl kalmış bir coğrafyada kalmıştır. Yine de bazı çalışmalar yapılmıştır. Mayıs 1930'da Datça iskele yolunun 5.200 metrelik kısmı bitirilmiş ve burada 310 mükellef amele işini tamamlamış, 190 amele de çalışmaya devam etmiştir¹⁴⁸. Bu yolun inşaatı sırasında usulsüzlük iddiaları ortaya atılmış, fakat bunun nedeninin tarlalarının zarar görmesinden endişe eden köylülerin iftiraları olduğu anlaşılmıştır¹⁴⁹. Bu arada yol yapımlarında tarihi eserler de ortaya çıkarılmaktaydı, Mayıs 1930'da Datça- Millet Yolu hafriyatında Fenikelilere ait birçok kalıntı ortaya çıkmıştır¹⁵⁰.

Ağustos 1936'da düzeltme ve yeniden yapım çalışmaları başlayan Marmaris- Datça yolu zorlu bir araziden geçmesine rağmen kısa zamanda bitirilmiştir. 42 km'sinde toprak düzeltme ve 25 km'sinde genişletilme yapılan 90 km'lik yolun tamamlanmasında Vali Recai Güreli'nin büyük desteği olmuştur¹⁵¹.

Ağustos 1937'de ise Marmaris- Datça yolunun 3- 9 km'leri ve 57- 60 km'leri arasında 660 mükellef amelenin katkısı ile 11.580 metreküp toprak ve 4.721 metreküp kaya hafriyatı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 325 metreküp kuru duvar inşa edilirken, 19,5 km tul tesviye yapılmıştır.

¹⁴⁸ *Muğla'da Halk*, 6 Mayıs 1930.

¹⁴⁹ *Muğla'da Halk*, 9 Mayıs 1930.

¹⁵⁰ *Muğla'da Halk*, 22 Mayıs 1930.

¹⁵¹ *Muğla'da Halk*, 14 Mart 1936; *Muğla'da Halk*, 8 Ağustos 1936.

Ağustos 1937 sonuna doğru çalışma bitmiştir¹⁵². Ocak 1938 başlarında Marmaris- Datça yolunda yağmurdan kaynaklanan yıkıntılar oluşmuş, fakat bu arıza hemen giderilmiştir¹⁵³.

1950 yılında CHP kongrelerinde dile getirilen istekler neticesinde Bayındırlık Müdürü, özel idare bütçesince Marmaris- Datça yolunun ıslah edileceğini bildirmiştir¹⁵⁴.

Ocak 1953'de Marmaris- Datça yolu yağmurlardan dolayı hasar görmüştür. Bunun üzerine tespit ve tamirat çalışmaları için Bayındırlık Müdürlüğü, bir ekibi beraberlerinde bir kamyonla buraya göndermiştir¹⁵⁵. 1956 yılında Marmaris- Datça yolu üzerindeki Argutça Köprüsü'nün beton örme olarak yeniden inşası için Devlet Karayolları'nca 10 bin lira ödenek ayrılmıştır¹⁵⁶. Köprü inşaatı 1 Nisan 1957'de 24.884 lira keşif bedeli üzerinden açık eksiltme usulü ile ihaleye çıkarılmış¹⁵⁷ ve %10 eksiği ile ihale edilmiştir¹⁵⁸.

1960'lı yılların başlarına kadar vilayet idaresince yapılan Marmaris-Datça yolu 1963'ten itibaren Devlet Karayolları bünyesinde inşa ve tamir edilmeye başlamıştır¹⁵⁹. Marmaris- Datça yolundaki faaliyetleri de özetledikten sonra kısaca kaza içi yollara da bakmak yerinde olacaktır.

¹⁵² *Muğla'da Halk*, 14 Ağustos 1937; *Muğla'da Halk*, 21 Ağustos 1937.

¹⁵³ *Muğla'da Halk*, 1 İkinci Kanun 1938.

¹⁵⁴ *Muğla'da Halk*, 11 Şubat 1950.

¹⁵⁵ *Muğla*, 31 Ocak 1953.

¹⁵⁶ *Muğla*, 8 Ekim 1956.

¹⁵⁷ *Muğla*, 29 Kasım 1956.

¹⁵⁸ *Muğla*, 4 Nisan 1957.

¹⁵⁹ *Muğla Postası*, 17 Haziran 1963.

Bozburun ile Marmaris arasında 1938 yılında yol açma çalışması yapılmış ve Bozburun'dan itibaren 3,5 km'lik kısım tamamlanmıştır¹⁶⁰. Şubat 1936'da ise Marmaris- Armutlan- Gölenye yolunun yapımı kararlaştırılmış ve inşası için Vilayet Daimi Komisyonu'nca ödenek ayrılmıştır. Bu yolun yapımı sayesinde Ordugâh adını taşıyan mesire yeri ile Gölenye İçmelerine de ulaşım ağı kurulmuş olacaktır. 1930'lu yılların sonlarında Armutalan ve Gölenye'de inkişaf gösteren turfanda sebzeçilik faaliyeti ile köylüler, yılda 150- 200 bin lira kazanabilmekteydi. Yapılacak yol ile söz konusu ürünlerin kolaylıkla pazara ulaşmasının yanında, turizm adına da gelişmeler kaydedilecektir¹⁶¹.

1957 yılında Bozburun yolunda Orküz Köprüsü 68.450 lira üzerinden eksiltilmeye konulmuş ve daha sonra inşası gerçekleştirilmiştir¹⁶². 1930'lu yıllarda başlayan yol yapımı atılımı 1960'lı yıllardan itibaren hız kesmeden devam etmiştir.

1.3. Deniz Ulaşımı

Menteşe Bölgesi'nde kara ulaşımı yetersiz olduğundan kıyı kesimlerde deniz ulaşımı önem kazanmıştır¹⁶³. Marmaris deniz ulaşımında eski çağlardan itibaren Ceneviz ve Venedikli gemicilerin önemli yeri olmuştur. XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl başlarında Rum denizcilerin daha etkin olduğu görülür. Öyle ki tüm Mentese limanlarından Avrupa ya da

¹⁶⁰ *Muğla'da Halk*, 1 İkinci Kanun 1938.

¹⁶¹ *Muğla*, 24 Şubat 1956.

¹⁶² *Muğla*, 18 Mart 1957.

¹⁶³ Akça, a.g.e., s. 46.

adalara gidecek olan ihracat ürünleri ile turistlerin taşımacılığı Rumlara ait Pandelon Kumpanyası tarafından üstlenilmiştir¹⁶⁴. XX. yüzyılın başlarında Menteşe Bölgesi'nden Rodos'a gıda maddesi satılmakta ve karşılığında Avrupa'dan Rodos'a gelen sanayi ürünleri alınmaktaydı. Bu ticari faaliyeti Rodoslu tüccarlar üstlenmiş ve Marmaris'in de içinde bulunduğu limanlarda onların işlerini yürütecek temsilcileri bulunmuştur¹⁶⁵.

Milli Mücadele Dönemi'nde ise İtalyanların bölgede deniz ulaşımında etkin olduğu görülmektedir. İtalyanlar işgalleri altındaki adalar ile Marmaris ve civardaki diğer yerleşim yerlerinin bağlantısını, kendilerine ait şirketlerin gemileri vasıtası ile gerçekleştirmişlerdir. Bu bağlamda Marmaris- Rodos arasındaki bağlantıyı bu gemiler sağlamıştır¹⁶⁶.

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte deniz ulaşımında millileşme görülmektedir¹⁶⁷. Devlet Deniz Yolları'na ait posta vapurları haftada bir veya iki haftada bir olmak üzere İstanbul- İskenderun arasında seferler yapmış ve bu seferler güzergâhında Marmaris de yer almıştır¹⁶⁸.

Marmaris, Ege Vapuru'nu ağırlama şerefini yaşamış liman şehirlerinden biridir. Atatürk 23 Şubat Cumartesi akşamı saat 20.00 sularında Marmaris'e Ege Vapuru ile gelmiştir. Bu sırada Atatürk'ün

¹⁶⁴ Türkeş, a.g.e., s. 97.

¹⁶⁵ Akça, a.g.e., s. 48.

¹⁶⁶ Çelebi, a.g.e., s. 141- 142.

¹⁶⁷ Türkeş, s. 97.

¹⁶⁸ Fatma Gebeş Çimen, *Marmaris*, Marmaris Ticaret Odası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 30.

vapuruna Zafer ve Adatepe torpidoları eşlik etmiştir. Atatürk Marmaris'e ayak basmamış, fakat vapur demir atar atmaz Vali Cevat Öztekin beraberindeki heyetle vapura alınarak ikram görmüşlerdir. Atatürk bu anda istirahatte olduğundan yaveri ile heyete selamlarını göndermiş ve bir sonraki gün gelirlerse kendileri ile görüşebileceklerini bildirmiştir. Ertesi gün Vali Cevat Öztekin ile kumandan vapura tekrar çıkarak Atatürk ile görüşmüşlerdir. Atatürk, vali ile vapur kalkıncaya kadar görüşmüştür. Ege Vapuru, sabah saat 05.00'da Marmaris'ten ayrılmıştır. Atatürk Marmaris'te bulunduğu sürece halk, tezahürat ve sevgi gösterilerinde bulunmuştur. Sahil boyunca elektriklerden başka meşaleler yakılarak şenlikler yapılmıştır¹⁶⁹.

Marmaris'e gelen gemilerin yanaşabilecekleri bir iskele mevcut idi. Devlet Deniz yolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü'nce idare edilmekte olan Marmaris İskelesi, İcra Vekilleri Heyeti kararı neticesinde 1 Kasım 1944'te Marmaris Belediyesi denetimine bırakılmıştır¹⁷⁰.

Marmaris'e gelen deniz taşıtlarının sayısında zaman içinde artma sözü konusu olmuştur. Bu bağlamda 1953 yılında yeni bir iskele inşası başlamıştır. İskelenin yapımı sırasında iş iskelesi çökmüş yeniden iskele kurulmuştur¹⁷¹. Mart 1954'e gelindiğinde iskele yapımının Bayındırlık Vekâleti kontrolünde devam ettiği görülmektedir. 114 metre uzunluğundaki iskelenin beton ayakları dökülmüş ve inşaat hızlı

¹⁶⁹ *Muğla'da Halk*, 28 Şubat 1935; *Marmaris Belediyesi Yerel Tarih Bülteni*, Ekim 2008, s. 1.

¹⁷⁰ BCA,030.18.01.02.106.77.20.

¹⁷¹ *Muğla*, 11 Kasım 1953.

devam etmiştir¹⁷². Kısa zamanda inşası tamamlanan iskelenin 20 Mayıs 1955'deki açılış törenine kalabalık bir halk topluluğu katılmış ve açılışı ilçe kaymakamı gerçekleştirmiştir. Aynı gün yeni iskeleye ilk vapur yanaşmıştır¹⁷³.

Marmaris ve bağlı köyleri denizle iç içe olmasına rağmen deniz ulaşımında kronik sorunla karşı karşıya idi. Köylerden deniz yolu ile nakliye yapmak yasaktı. Bu yüzden arıcı, oduncu, kömürcü, narenciye yetiştiricisi ve benzeri işlerle geçinen köylü ürünlerini dışarıya pazarlamakta güçlük çekiyordu. Köylünün içinde bulunduğu sıkıntılı durumu jandarma alay komutanı, ilgili bakanlığa aksettirmiştir. Yetkililer duruma çare bulmakta gecikmemişler ve Mayıs 1961'den itibaren Gelibolu, Osmaniye, Karaca, Selimiye, Turgut, Orhaniye, Ada ve Gölenye köylerinden muhtarların izni dâhilinde nakliyeye izin verilmiştir¹⁷⁴.

Marmaris özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yabancı devletlerin deniz kuvvetlerine ait gemileri ağırlamıştır. Gemilerin Marmaris'e yanaşabilmeleri ve telsizleri ile haberleşme yapabilmeleri için Bakanlar Kurulu izninin alınması gerekmiştir. 1949 Temmuz'unun ilk haftası İngiliz Deniz Kuvvetleri'ne ait sekiz gemi Marmaris'e gelmiş ve bu ziyaretten önce Bakanlar Kurulu, gemilerin gelmelerine ve telsizleri ile haberleşmelerine izin verilmesine dair karar almıştır¹⁷⁵.

¹⁷² *Muğla'da Demokrat Yayla*, 3 Mart 1954.

¹⁷³ *Muğla'da Demokrat Yayla*, 21 Mayıs 1955.

¹⁷⁴ *Muğla*, 5 Mayıs 1961.

¹⁷⁵ BCA,030.18.01.02.119.46.17.

Büyük Britanya Akdeniz Filosu'nun 7 ile 13 Temmuz 1950 tarihleri arasında Marmaris Limanı'na giriş yapmasına, burada yarış gösterileri tertiplemesine ve telsizleri ile haberleşmede bulunmalarına Bakanlar Kurulu'nca 22 Haziran 1950'de izin verilmiştir¹⁷⁶. 12 Temmuz 1950 tarihinde Büyük Britanya Büyük Elçisi Sir Noel Charles, beraberinde Deniz Ateşesi J. R. Brov olduğu halde Marmaris'i ziyaret etmiş ve HMS Surprise Gemisi'nde misafir edilmiştir¹⁷⁷.

ABD Deniz Kuvvetleri'ne mensup Uss Cone DD-866 ve Uss O'Hare DD-889 muhriplerinin 31 Temmuz- 4 Ağustos 1950 tarihleri arasında Marmaris Limanı'na gelme ve telsiz iletişimde bulunmalarına dair izin verilmesi Bakanlar Kurulu'nda 26 Haziran 1950'de kararlaştırılmıştır¹⁷⁸. Yine ABD Deniz Kuvvetleri bünyesinde görev yapan USS(L5T- 603) isimli tank çıkarma gemisinin 1- 4 Ağustos 1950 tarihleri arasında Marmaris'i ziyaret etmesi planlanmıştır. Bu bağlamda 13 Temmuz 1950 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile söz konusu ziyarete izin verilmiştir¹⁷⁹.

30 Haziran- 9 Temmuz tarihleri arasında Büyük Britanya Deniz Kuvvetleri'ne ait 23 gemi ve 3 denizaltı Marmaris'i ziyaret etmesi söz konusu olmuştur. Bu ziyarete 15 Haziran 1951 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile izin verilmiştir¹⁸⁰.

¹⁷⁶ BCA,030.18.01.02.123.53.8.

¹⁷⁷ *Muğla'da Halk*, 12 Temmuz 1950.

¹⁷⁸ BCA,030. 18.01.02.123.53.17.

¹⁷⁹ BCA,030.18.01.02.193.55.8.

¹⁸⁰ BCA,030.18.01.02.195.37.15.

21 Mayıs 1955 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararının izniyle 18- 19 Haziran 1955 tarihleri arasında Hindistan Donanması'na ait birkaç gemi Marmaris Limanı'nı ziyaret etmiştir¹⁸¹.

15 Haziran 1955 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararı mucibince İngiliz Donanması'na ait birkaç gemi takip eden günlerde Marmaris'i ziyaret etmiştir¹⁸².

30 Haziran 1956 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararı ile 17- 18 Haziran 1956 tarihleri arasında İngiliz Donanması'na mensup Manxman adlı mayın dökücü ile Chevron adlı destroyerin Marmaris Limanı'na gelmelerine ve telsizleri ile iletişim kurmalarına izin verilmiştir¹⁸³. Fakat söz konusu izin tarihinin ilgili ziyaretten sonra görünüyör olması da ilginçtir.

24 Mart 1960 tarihinde Marmaris'e Amerikan Deniz Kuvvetleri'ne mensup olan Desmayes Kruvazörü gelmiş ve Amerikan askeri erkânı ile Muğla Valisi karşılıklı ziyaretlerde bulunmuşlardır¹⁸⁴.

3 Ağustos 1960 tarihli Bakanlar Kurulu izni ile Birleşik Krallık Akdeniz Donanması ve Akdeniz Müttefik Kuvvetleri Başkumandanlığı'na mensup H.M.S. Surprise adını taşıyan gemi 13- 14 Ağustos tarihleri arasında Marmaris'i ziyaret etmiştir¹⁸⁵.

¹⁸¹ BCA,030.18.01.02.135.45.4.

¹⁸² BCA,030.18.01.02.135.55.8.

¹⁸³ BCA,030.18.01.02.143.55.4.

¹⁸⁴ *Muğla*, 24 Mart 1960.

¹⁸⁵ BCA,030.18.01.02.156.10.10.

15 Nisan 1963 tarihinde Amerikan Deniz ve Deniz Piyade Kuvvetleri Marmaris'te çıkartma tatbikatı yapmışlar ve bu tatbikatları izlemeye bazı Türk komutanlar da davet edilmiştir¹⁸⁶. Aynı yıl 7 Ağustos'ta Türk Donanması'na ait gemiler de Marmaris'te tatbikat yapmış, mürettebat 3 gün dinlendikten sonra gemiler, Alanya'ya yönelmiştir¹⁸⁷.

Marmaris'te huzur ve güvenliği sağlamak için bir dizi önlemler alınmıştır. Bu bağlamda II. Dünya Savaşı yıllarında Rodos ve diğer adalardan gelen İtalyan mültecilerin beraberinde getirdikleri 9 motordan biri olan 8 tonluk bir gemi, mahalli emniyet teşkilatı emrine verilmiştir¹⁸⁸.

Marmaris'i 1950 ve 1959 tarihlerinde Yavuz(Goeben) Zırhlısı ziyaret etmiştir. İlk gelişinde geminin peşinden limana giren bir köpekbalığı Yavuz'un zıpkını ile vurulmuş ve halka teşhir edilmiştir¹⁸⁹.

1950 yıllarının başlarında Amerikan askeri yardım programı çerçevesinde Türkiye'ye verilen mayın tarama gemilerinden birine, Marmaris ismi verilmiş ve bu durum halk arasında sevinçle karşılanmıştır¹⁹⁰.

Marmaris Limanı, bölgedeki ürünlerin nakliyesi açısından önemliydi. Bu bağlamda Ağustos 1957 sonlarında limana, Sinop Limanı'na bağlı Karaca adını taşıyan 700 tonluk dev gemi, kereste nakliyesi için yanaşmıştır. Akşam saatlerinde bu geminin ambar kısmında aniden

¹⁸⁶ *Muğla Postası*, 15 Nisan 1963.

¹⁸⁷ *İlk Adım*, 7 Ağustos 1963.

¹⁸⁸ BCA,030.18.01.02.103.76.4.

¹⁸⁹ Çimen, a.g.e., s. 35.

¹⁹⁰ *Muğla*, 30 Aralık 1952.

yangın başlamış, tayfalar kendilerini denize atarak canlarını kurtarmıştır. Tüm uğraşlara rağmen gemideki yangın söndürülememiştir¹⁹¹.

2. Tabii Afetler

2.1. Depremler

Muğla ve civarı faal ve yarı faal önemli kırık fay hatları arasında yer aldığından sık sık depremler ile karşı karşıya kalmıştır. 1926 yılında Muğla'da bir deprem meydana gelmiş ve bu deprem Marmaris'te de etkili olmuştur. Depremzedelerin yaralarının sarılması için Dâhiliye Vekâleti'nce bölgeye 5.000 lira yardım gönderilmiştir¹⁹². 1938 Mayıs'ının son haftası içerisinde Marmaris'te hafif şiddette bir deprem olmuş ve hasara yol açmamıştır¹⁹³. Depremler, toplumun kenetlenmesi bağlamında da dikkat çekicidir.

Türk toplumu, zor zamanlarda yardımlaşma geleneğine sahip bir cemiyettir. Bu doğrultuda 1940 Erzincan Depremi için yurdun her yanından yardımlar toplanmıştır. Marmarisliler de, felaketzedelere 500 lira yardım göndermiştir¹⁹⁴.

Mayıs 1941'de Muğla merkezli bir deprem meydana gelmiş ve merkez ilçede maddi hasara yol açmıştır. Aynı zamanda Marmaris'te de hafif ve orta şiddetle depremler kaydedilmiştir¹⁹⁵. Mayıs 1941'de başlayan

¹⁹¹ *Muğla*, 23 Ağustos 1957.

¹⁹² Akça, a.g.e., s. 53.

¹⁹³ *Muğla'da Halk*, 28 Mayıs 1938.

¹⁹⁴ *Muğla'da Halk*, 6 İkinci Kanun 1940.

¹⁹⁵ *Muğla'da Halk*, 31 Mayıs 1941.

deprem temmuz ayının ilk haftasına kadar devam etmiş ve bu sarsıntılar Marmaris'te de hissedilmiştir. Ayrıca bu depremlerden 23 Haziran 1941 tarihli olan, Marmaris merkezlidir¹⁹⁶. 20 Aralık 1941'de Marmaris'te meydana gelen deprem, maddi hasara neden olmuştur. 3 ev ağır hasar görürken, 40 ev hafif hasar almıştır. Depremde Marmaris Kaymakamlığı Binası da hasar görmüştür¹⁹⁷.

1941 Nisanında başlayan depremler, ara ara 1942 Haziranına kadar devam etmiştir¹⁹⁸. 25 Nisan 1941 ile 29 Aralık 1941 tarihleri arasında Marmaris'te 10 deprem meydana gelmiştir. 21 Ocak 1942 ile 21 Haziran 1942 tarihleri arasında ise Marmaris merkezli bir deprem olmuştur¹⁹⁹.

24 Nisan 1957 tarihinde özellikle Fethiye ve Marmaris'te etkili olmak üzere Muğla Vilayeti'nin tamamı sarsan büyük bir deprem meydana gelmiştir. İlk felaket saat 21.35'te meydana gelirken sabaha karşı saat 04.35'te ikinci bir deprem olmuştur. Deprem sonucu Marmaris'te Pazar Camii'nin şerefesi düşmüştür. Enkaz altında kalan bir çocuk kurtarılmış ve 3 yaralı da tedavi altına alınmıştır²⁰⁰. Hürriyet gazetesinin verdiği bilgiye göre Marmaris'te 43 bina yıkılmış ve 105 bina oturulamayacak hale gelmiştir²⁰¹. Depremle ilgili acı haberler, Milliyet gazetesinde de yer almıştır²⁰².

¹⁹⁶ *Muğla'da Halk*, 5 Temmuz 1941.

¹⁹⁷ *Muğla'da Halk*, 20 Birinci Kanun 1941.

¹⁹⁸ *Muğla'da Halk*, 20 Haziran 1942.

¹⁹⁹ *Muğla'da Halk*, 27 Haziran 1942.

²⁰⁰ *Muğla*, 26 Nisan 1957.

²⁰¹ *Hürriyet*, 25 Nisan 1957.

²⁰² *Milliyet*, 26 Nisan 1957.

Muğla gazetesi, Hürriyet gazetesinden farklı hasar bilgileri vermiştir. Gazetenin verdiği bilgiler doğrultusunda; Marmaris'te 50- 60 ev yıkılmış ve 100 küsur ev geniş hasara uğramıştır. Belediye ve Muhasebe-i Hususiye binaları da yıkılmıştır. Depremde Marmaris'te hayatını kaybeden olmamıştır. Marmarisli depremzedelere Muğla, Yatağan, Ula ve Milas'tan gıda maddesi gönderilmiştir. Deprem enkazının kaldırılması için Aydın ve Denizli'den İstihkâm Taburları gönderilmiştir. Diğer taraftan Kızılay tarafından Marmaris ve Fethiye'ye depremzedelerin konaklaması için çadır gönderilmiştir²⁰³. Deprem artçı sarsıntıları devam ederken 27 Nisan 1957'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes beraberlerinde ulusal banka müdürleri ve Muğla milletvekilleri ile tetkiklerde bulunmak ve halkın acılarını paylaşmak için Muğla'ya gelmişlerdir²⁰⁴.

27 Nisan 1957'de Sabaha karşı Marmaris'te yeniden bir deprem hissedilmiştir. Deprem, halk arasında korku ve telaşa neden olmuştur. Marmaris'te korkan köylüler bahçe, çardak, dam, at arabası ve benzeri mekânlara kurdukları yeni meskenlerde yaşamaya başlamışlardır. Kızılay'ın getirdiği çadırlar da kurulmuştur. Hava sıcaklığının düşük olmasından dolayı askeri araçlar kullanılarak halka odun dağıtılmıştır. Bölgede yaşanan şaganak yağışlar da sıkıntıya neden olmuştur. Yardım faaliyetlerinin hızlı bir şekilde yürüyebilmesi için metruk durumdaki Muğla Havalimanı, kısa bir tamirattan sonra hava trafiğine açılmış ve

²⁰³ *Muğla*, 26 Nisan 1957.

²⁰⁴ *Muğla*, 27 Nisan 1957; *Milliyet*, 27 Nisan 1957.

hemen iki uçaktan müteşekkil ilk yardım filosu alana inmiştir. 20 uçağın daha yardım malzemesi getireceği haberleri yayılırken, vilayetteki toplam maddi zararın 7 milyon liranın üzerinde olduğu belirtilmiştir²⁰⁵.

Devlet tarafından deprem bölgesine incelemelerde bulunmak üzere bilim adamı gönderilmiştir²⁰⁶. Diğer taraftan devam eden artçı sarsıntılarda Fethiye’de Babadağ ve Menteş Dağları adeta ortadan ikiye bölünmüş, Seki yoluna bir kilometrekarelik bir dağ kütlesi tekerlenmiş ve üç hektarlık ormanlık alan toprak altında kalmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, depremzedeleri ziyaret kapsamında geldiği Köyceğiz’de yaptığı açıklamada "*Allah sizleri korusun, hükümet gereken yardımları yapacaktır, yakında sizeleriniz dinecektir.*" demiştir. Bu arada Amerikan Hariciyesi Yakın Şark Dairesi Umum Müdürü, Türk Büyükelçiliği’ne gelerek alınacak önlemler konusunda kendilerinin de bilgilendirilmesini istemiştir²⁰⁷.

Deprem bölgesinde tetkiklerde bulunan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Ziraat Bankası Umum Müdürü Mithat Dülge ve şehircilik mühendis ve mütehassıslarının ilk gözlemlerine göre Fethiye’nin yeniden imarı için 75 ile 100 milyon arasında bir bütçe gerekliydi. Aynı devlet büyüklerinin Marmaris müşahedelerine göre, Marmaris’te muhtemel tehlikelerin ortadan kaldırılması için yine büyük

²⁰⁵ *Muğla*, 27 Nisan 1957.

²⁰⁶ *Milliyet*, 30 Nisan 1957.

²⁰⁷ *Muğla*, 1 Mayıs 1957.

fedakârlıklar gerekmektedir. Bu arada Fethiye ve Marmaris'in yeniden imarı için plan ve projenin derhal hazırlanması emri verilmiştir²⁰⁸.

Devlet, 1957 Mayıs'ının ilk haftası içinde deprem bölgesine yardım malzemesi göndermeye devam etmiştir. Kızılay vasıtası ile deprem bölgelerine 2 bin battaniye, 3 bin çadır, 15 bin kilo şeker, 15 bin kilo kavurma, bin adet ceket, bin adet kaput, 1.575 kilo peynir, 53 kilo çay, 620 kilo tereyağı, bin beş yüz kilo süt tozu ve 2 bin çuval un gönderilmiştir. Ayrıca bölgeye, İngiliz Deniz Filosu tarafından 5 bin battaniye gönderilmiştir. Amerika ise ilk gönderdiği yardıma ek olarak Kızılhaç aracılığı ile 5 bin dolar daha göndermiştir²⁰⁹. Depremden en çok hasarı Fethiye, Marmaris ve Yatağan'ın Eskihisar Köyü görmüştü, dolayısıyla yardımların büyük bir bölümü bu bölgelere aktarılmıştır²¹⁰.

Devletin gönderdiği yardımlara ek olarak halkın yardımları söz konusu olmuştur. Bu bağlamda depremin kısmen etkili olduğu Milas'ta Emniyet Binası önüne bir yardım toplama komitesi oluşturulmuş ve yardım toplanmıştır. Yine İzmir Belediyesi memurları, mayıs ayı maaşlarının %1'ini depremzedelere göndermişlerdir²¹¹. Ayrıca İzmir'de hayırsever vatandaşlar, Kızılay'a ve banka hesaplarına oldukça yardım yatırmıştır. İzmir'de farklı dernekler, depremzedeler

²⁰⁸ *Muğla*, 1 Mayıs 1957.

²⁰⁹ *Muğla*, 16 Mayıs 1957.

²¹⁰ *Muğla*, 6 Mayıs 1957.

²¹¹ *Muğla*, 6 Mayıs 1957.

için yardım toplamışlardır²¹². Diğer taraftan İzmir Valiliği, yardım toplama organizasyonu oluşturmuştur²¹³.

Muğla Öğretmen Derneği vasıtası ile il içindeki öğretmen dernekleri ile il dışındaki bazı öğretmen dernekleri ve okullardan da yardım toplanmıştır²¹⁴. Ankara'da ise Devlet Konservatuarı öğrencileri, depremzedeler yararına bir konser vermişler ve konser büyük ilgi toplamıştır²¹⁵. Karabük ve Balıkesir şehirlerinde de depremzedeler için yardım toplanmıştır²¹⁶. Depremzedelere halkın yardımlarının yanında Merkez Bankası 500 bin, Vakıflar Bankası 175 bin, Yapı ve Kredi Bankası 100 bin lira tutarında yardımda bulunmuştur²¹⁷. Söz konusu yardımlar kayıtlarda tesadüf edilen yardımlardır. Toplam yardımın çok daha geniş bir alanı be meblağı kapsadığı muhakkaktır.

Depremden hasar gören yapılar arasında okullar da bulunmaktaydı. 1957 Mayıs'ının ilk haftası içerisinde okullardaki hasarı tetkik etmek için Maarif Vekâleti Ortaöğretim Umum Müdürü Haluk Berk, Vekâlet Yapı İşleri Müdürü Sezai Ergün ve Mimar Hasan Canses deprem bölgesine gelmişlerdir. İlk tespitlerin ardından söz konusu yapıların tamiri veya yeniden inşası için görevlendirmeler yapılmıştır²¹⁸. Okulların eğitim öğretim zamanına yetiştirilmesi oldukça önemli bir meseleydi. Bu bağlamda vilayet encümeni, Temmuz 1957'de hasar

²¹² *Muğla*, 8 Mayıs 1957.

²¹³ *Muğla*, 13 Haziran 1957.

²¹⁴ *Muğla*, 28 Mayıs 1957.

²¹⁵ *Muğla*, 3 Haziran 1957.

²¹⁶ *Muğla*, 13 Haziran 1957.

²¹⁷ *Muğla*, 22 Mayıs 1957.

²¹⁸ *Muğla*, 7 Mayıs 1957.

gören okulların yapımı kararını almıştır. Bu doğrultuda hasar gören Bozburun İlkokulu'na 17.236,42 lira, Söğüt İlkokulu'na 22.720,02 lira ve Armutlan İlkokulu'na 7.980,22 lira ödenek ayrılmıştır²¹⁹. Devlet kamu ve şahıslara ait yapıların yeniden inşası için çalışırken, maddi yardımları da aksatmamıştır.

İcra Vekilleri Heyeti, Marmaris'te depremde zarar gören memur ve müstahdemlere avans maaş verilmesi yönünde 18 Kasım 1957'de karar almıştır. Buna göre çalışanlar, bir maaş nispetinde avans alırken emekliler de iki maaş miktarında avans almıştır²²⁰.

Yerel yönetimler de felaket durumu dolayısıyla önlemlere başvurmuştur. 11 Mayıs 1957'de Muğla Belediye Meclisi, toplanarak ne tür önlemler alınabileceğine dair tartışmalar yapmıştır²²¹. Ankara, deprem bölgesi ile sürekli alakadar olmuştur. Bu doğrultuda Demokrat Parti Milletvekili Natık Poyrazoğlu, hükümetlerinin deprem bölgesine 100 milyon lira ayırdığını ve bankalarda da 30 milyon lira toplandığını bildirmiştir. Poyrazoğlu, ayrılan kaynaklarla Marmaris, Fethiye ve Eskihisar Köyü'nün yeniden inşa edileceğini belirtmiştir²²².

Marmaris Belediye Başkanı Kemal Elgin, depremden Fethiye'nin %90 zarar görürken, Marmaris'in de %75 oranında yıkıma uğradığını bildirmiştir. Kemal Elgin'e göre devlet yetkilileri Marmaris'teki durumun ne kadar kötü olduğunu bilse de, halk pek bilmemektedir.

²¹⁹ *Muğla*, 20 Temmuz 1957.

²²⁰ BCA,030.18.01.147.58.20.

²²¹ *Muğla*, 11 Mayıs 1957.

²²² *Muğla*, 16 Mayıs 1957.

Elgin, devletin ilgisi için teşekkür etmiştir. Elgin, şehirde 76 evin tamamen yıkıldığını, 384 evin de yıkılması gerektiğini ifade etmiştir. Elgin, tam hasar görmüş 215 evin ve hafif hasar görmüş 155 evin bulunduğunu söylemiştir²²³. Elgin'e göre Marmaris'te meydana gelen deprem, Türkiye kamuoyuna yeterince aksettirilememiştir. Diğer taraftan devletin depremzedeler için çalışmaları devam etmiştir.

Ege ve Bolu civarındaki depremzedelere yapılacak 50 milyon tutarındaki yardım paketi, TBMM'de 15 Haziran 1957'de görüşülmeye başlamış²²⁴ ve 17 Haziran 1957'de yasalaşmıştır²²⁵.

Depremzedelerin konaklaması için yeni meskenlerin yapılması zaman alacaktı, fakat geçici de olsa barınaklara ihtiyaç vardı. Bu doğrultuda Marmaris'te depremzedelerin sığınabileceği geçici baraka inşası kararı alınmıştır. Bu barakaların inşası için Ağustos 1957'de bir açılış merasimi düzenlenmiş ve bölgede tetkiklerde bulunan Devlet Bakanı Cemal Bengü de açılışa katılmıştır. Mülki ve askeri erkânın yanı sıra kalabalık bir halk kitlesinin hazır bulunduğu açılıшта ilk önce İstiklal Marşı okunmuş, ardından belediye adına söz alan bir genç devlete olan minnettarlığı dile getirmiştir. Daha sonra Devlet Bakanı Cemil Bengü, ilk çiviye çakarak baraka inşaatını başlatmıştır²²⁶.

Eylül 1957'de Devlet Bakanı Celal Yardımcı beraberinde Demokrat Parti Muğla Milletvekilleri Nuri Özsan, Zeyyad Mandalinci, Turhan

²²³ Muğla, 27 Mayıs 1957.

²²⁴ Muğla, 15 Haziran 1957.

²²⁵ Muğla, 17 Haziran 1957.

²²⁶ Muğla, 8 Ağustos 1957.

Akarca ve Yavuz Paşamehmetoğlu ile geçici baraka inşaatlarında tetkiklerde bulunmak için Marmaris'e gelmiştir. Marmaris'te büyük ilgi gören Yardımcı'yı, Marmaris Kaymakamı Namık Sezgin, Belediye Başkanı Kemal Elgin ve DP İlçe Reisi Hüseyin Uygun karşılamıştır. Ayrıca Temmuz 1957'de Yardımcı'nın ayağının toprağa ilk bastığı yerde kurban kesilmiştir. İnşaatlarda incelemede bulunan Yardımcı, sonra şehirden ayrılmıştır²²⁷.

Marmaris'te her ne kadar geçici barakalar yapılmaktaysa da, kalıcı konutlara ihtiyaç vardı. Yeni konutların inşasını üstlenmek için beş şirket teklif vermiştir. Bu şirketler şunlardır: “*Yugoslav Rad İnşaat Şirketi, New York merkezli Bush Prefabricated Sturucturers, İngiltere merkezli Stockton CO. LTD. Otomak Ticaret LTD. ORT., C.A. Mallenborg and Son LTD. Stockholm Copenhagen, Türkiş adlı Türk İsrail İnşaat ve Yol Müteahhitliği.*” Başbakanlık, 2 Eylül 1957 tarihli yazı ile İmar ve İskân Vekâleti'nden ihale hakkında bilgi istemiştir. Bu isteğe cevaben 23 Eylül 1957'de ihalenin teklif alma usulü ile olacağı bildirilmiştir. 26 Eylül 1957'de Başbakanlık, Nafia Vekâleti'ne tekrar bir yazı yazarak ihale sonucu ve hangi tarihte inşanın başlayacağı konusunda bilgi istemiştir. İmar ve İskan Vekaleti, cevaben Fethiye ve Marmaris'te yapılacak bin kadar konutun inşaatının müteahhit Rıza İncekara'ya, 24 Ekim 1957'de ihale edildiğini ve müteahhidin 15 gün içinde işe başlamak zorunda olduğunu bildirmiřtir²²⁸. İhaleyi üstlenen müteahhidin ismini teklif veren şirketler arasında görülmemesi dikkat

²²⁷ Muğla, 14 Eylül 1957.

²²⁸ BCA,030.01.74.472.11.

çekicidir. İhaleyi alan şirket, muhtemelen Türk ortaklı olan şirket olmalıdır.

Devlet, deprem evlerinin inşasını dikkatle takip etmiştir. Bu bağlamda inşaatları kontrol etmek için sık sık Marmaris'e ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Temmuz 1958'de İmar ve İskân Bakanı Medeni Berk, Marmaris'i ziyaret etmiş ve incelemelerde bulunmuştur²²⁹. Yine Aralık 1958'de İmar ve İskân Vekâleti'ne bağlı teftiş heyeti, Marmaris'te incelemeler yapmıştır²³⁰. Ekim 1959'da Toprak ve İskân Umum Müdürü Fuat Adalı, deprem işleri ile ilgilenmek için Marmaris'te incelemelerde bulunmuştur²³¹. Şubat 1960'ta Turizm Bakanı Haluk Şahin, Marmaris'e gelerek deprem işleri ile ilgili tetkikler yapmıştır²³². Onun bu ziyareti yerel yöneticilerin, Marmaris'teki deprem evlerinin kanalizasyonlarının doğrudan denize akıtılması konusundaki şikâyetleriyle ilgili olabilir²³³.

14 Haziran 1961'de deprem evlerinin inşası belli ölçüde tamamlanmış ve yüklenici firmadan evleri teslim almak için dört kişiden oluşan resmi bir heyet Marmaris'e gelmiştir. 1957 Depremi ile evleri hasara uğramış ve evsiz kalmış 200 vatandaşa Nisan 1962 tarihinde evler teslim edilmiştir. Evler, vatandaşlara 20 sene vadeli ve faizsiz taksitlerle verilmiştir²³⁴.

²²⁹ *Muğla*, 22 Temmuz 1958.

²³⁰ *Muğla*, 15 Aralık 1958.

²³¹ *Muğla*, 13 Ekim 1959.

²³² *Muğla*, 6 Şubat 1960.

²³³ *Muğla Postası*, 3 Ocak 1963

²³⁴ *Muğla*, 14 Haziran 1961.

Deprem evlerinin kanalizasyon sistemi artırılmadan doğrudan denize dökülmekteydi. Kaymakam, bu olumsuz durumun düzeltilmesi konusunda üst makamlara başvuruda bulunmuştur. Bu başvuru üzerine yüklenici Rıza İncekara tarafından her evin önüne 2 metre derinliğinde çukurlar kazılmıştır. Fakat İncekara'nın iş mukavelesi fes edilince çukurlar öylece kalmıştır. Çukurlar, birçok kazaya neden olmuştur. Örneğin 25 Aralık 1962 tarihinde söz konusu çukurlardan birine düşen bir çocuk boğulmuştur²³⁵.

Deprem evleri, teknik sorunların yanında yolsuzluk iddialarına da neden olmuştur. Evlerin yapımı için devlet tarafından istimlak edilen arazilerin denize yakın olan bazı kısımları sonradan sahiplerine iade edilmiştir. Bu da tartışmalara neden olmuştur. Duran Ergül, İlk Adım Gazetesi'ndeki köşe yazısında söylentilere yetkililerin cevap vermesini istemiştir²³⁶.

1957 Depremi'nin yaraları daha tam sarılmadan Mayıs 1961'de Marmaris'te yeni bir deprem meydana gelmiştir. 23 Mayıs sabaha karşı 04.47 sıralarında meydana gelen sarsıntı, 30 saniye kadar devam etmiştir. Depremde Ula ve Marmaris'te ağır hasar oluşmuştur. Marmaris'teki evlerin %80'i ağır hasara uğrarken, 10 ev de yıkılmıştır. Zelzele bölgesine çadır sevk edilmiş, çadır sayısı yetersiz gelince 600 çadır daha talep edilmiştir. Depremde can kaybı ise söz konusu olmamıştır²³⁷. Kızılay, gelen talep üzerine deprem bölgesine ilave 600

²³⁵ *Muğla Postası*, 3 Ocak 1963

²³⁶ *İlk Adım*, 20 Ağustos 1965.

²³⁷ *Muğla Postası*, 23 Mayıs 1961.

çadır göndermiştir. Bu çadırların 500'ü Marmaris'e sevk edilmiştir. Geceyi açıkta geçiren halk, sonra çadırlara nakledilmiştir. Vali vekili, hemen deprem mahallerine giderek incelemelerde bulunmuş ve halkı teselli etmeye çalışmıştır²³⁸. 29 Mayıs 1961 tarihinde Marmaris'te seyyar Kızılay Hastanesi kurulmuştur. Bir operatör, bir doktor ve üç gönüllü hemşireden oluşan Kızılay ilk yardım ekibi, iki gün Marmaris'te çalıştıktan sonra şehirden ayrılmıştır²³⁹. Diğer yandan Marmaris'te artçı sarsıntılar devam etmiş, bu yüzden halk korkuya kapılmış ve evlerine dönmekte tereddüt etmişlerdir. Marmaris sürekli deprem felaketleri ile karşılaşmanın yanında sellerle de boğuşmak durumunda kalmıştır.

2.2. Seller

Marmaris coğrafi yapısı ve şehirleşme bakımında sel tehdidine açık bir yerleşim birimi olmuştur. Örneğin, Marmaris'te 10 Ocak 1941 tarihinden 12 Ocak 1941 tarihine kadar yoğun yağış olmuştur. 12 Ocak 1941 saat 01.15'ten itibaren 71 dakika süren findık büyüklüğünde dolu yağışı olmuştur. Bu yağışla beraber Marmaris ilçe merkezi ve civardaki tarla ve bahçelerde büyük hasar olmuştur. Dolu yağışını müteakip dağlardan seller gelmiş, köyleri yıkmış ve iki danayı da sularıyla alıp götürmüştür²⁴⁰.

Kasım 1952'de Marmaris'te uzun süren yağışlar yüzünden bahçeler ve tarlalar sular altında kalmıştır. Bahçe kulelerini seller istila etmiş. Yeni

²³⁸ *Muğla Postası*, 24 Mayıs 1961.

²³⁹ *Muğla Postası*, 30 Mayıs 1961.

²⁴⁰ BCA,030.10.119.846.22.

yapılmış olan ahşap Gelibolu Köprüsü, yükselen çayın sularına kapılmıştır. Köprünün yıkılması yüzünden Muğla- Marmaris yolu bir süre trafiğe kapanmış, yolcular çaydan ancak hamal sırtında geçebilmişlerdir²⁴¹. Ocak 1955'teki şiddetli yağmurlar yine köprülerin çökmesine neden olmuş ve Muğla- Marmaris yolu 5- 6 saat trafiğe kapatılmıştır²⁴². Diğer taraftan Değirmen Deresi, Yetim Deresi ve Karapınar Deresi yatakları zaman içinde dolmuştur. Bu durum söz konusu derelerden sürekli su taşkınlarına neden olmuştur. Yetkililer, 1955 Mayıs'ında dere yataklarında incelemelerde bulunmuş ve dere yataklarının temizlenmesi ve kenarlarına tahkimat yapılması kararı verilmiştir²⁴³.

Mart 1957'deki kuvvetli yağışlar²⁴⁴ birçok köprünün yıkılmasına neden olmuştur. Narenciye bahçeleri yağış ve sel baskını ile tarumar olmuştur. Şehrin tüm sokak ve evleri sellere teslim olurken, evlerin alt katlarını su basmıştır. Sel ile küçükbaş hayvanlar telef olmuştur. Yağış esnasında PTT binasına isabet eden şimşek, binayı harap etmiş ve şehrin dışarı ile muhaberatı kopmuştur²⁴⁵.

2.3. Fırtınalar

Marmaris'te zaman zaman fırtınalar da hayatı felç etmiştir. Şubat 1936'da fırtınadan dolayı sahildeki mağazalar açılmamış, beş kayık karaya vurmuş ve düzenli olarak Marmaris'e uğrayan posta vapuru 24

²⁴¹ *Muğla*, 24 Kasım 1952.

²⁴² *Muğla*, 27 Ocak 1955.

²⁴³ *Muğla*, 20 Mayıs 1955.

²⁴⁴ *Milliyet*, 11 Mart 1957.

²⁴⁵ *Muğla*, 11 Mart 1957.

saatten fazla bir gecikme ile şehre gelebilmiştir²⁴⁶. 6 Şubat 1954 tarihinde Marmaris'te yine şiddetli bir fırtına olmuş, deniz adeta kabarmış ve kordon geçilmez bir hal almıştır. Kordonda biriken suların tahliyesi için belediye çalışma yapmıştır. Ayrıca denizde seyir halinde bulunan Erzurum Vapuru ile kömür şilebi fırtınadan dolayı bir müddet Marmaris Limanı'na sığınmışlardır²⁴⁷. 7 Aralık 1960 tarihinde Marmaris'te yine fırtına olmuş ve tüm narenciye mahsulünün yere düşmesine neden olmuştur²⁴⁸.

2.4. Orman Yangınları

Marmaris, ormanlık alanlar bakımından zengin bir ilçedir. Fakat peş peşe meydana gelen orman yangınları Kazanın en önemli değerlerinden birini, ormanlarını etkilemiştir.

Temmuz 1935'in başlarında ilçenin Akçataş mevkiinde bir yangın çıkmış ve bu yangın çıkışından 3 gün sonra söndürülebilmıştır. Yangın 3- 4 km'lik bir bölgede hasara neden olmuştur. Aynı tarihlerde Gelibolu'da da bir yangın çıkmış, alınan tedbirlerle bu yangın bir gün içinde kontrol altına alınmış ve söndürülmüştür²⁴⁹.

Ağustos 1941 başlarında Osmaniye ormanlarında başlayan yangın, hızla büyümüş ve kaza merkezini tehdit etmiştir. Bunun üzerine kasaba halkı, köylüler ve askerler yangını söndürmek için gecelerini gündüzlerine katmışlar ve emellerinde muvaffak olmuşlardır. Yangının

²⁴⁶ *Muğla'da Halk*, 8 Şubat 1936.

²⁴⁷ *Muğla*, 8 Şubat 1954.

²⁴⁸ *Muğla*, 10 Aralık 1960.

²⁴⁹ *Muğla'da Halk*, 4 Temmuz 1935.

çıkış nedeni üzerine araştırma başlatılmıştır²⁵⁰. Yangının çıkış nedeninin belirlenmesi hususunda bir kayda rastlanılmamıştır.

30 Temmuz 1942 tarihinde Hisarönü mevkiinde bir yangın çıkmıştır. Bu yangın kısa zamanda Osmaniye, Kavacık ve Bayır ormanlarına da sirayet etmiştir. Halk, asker, orman muhafıza erleri ve memurları yangın söndürmede görev almışlardır²⁵¹. 15 güne yakın bir çalışma sonucu yangın söndürülmüş, fakat Marmaris'in en güzel ormanları kül olmaktan kurtarılamamıştır²⁵². 1943 yılında da Marmaris'te yeni bir yangın çıkmıştır²⁵³. Diğer taraftan yangınların ormanlara ne kadar zarar verdiği hususunda Muğla'da Halk gazetesinde bilgilendirici köşe yazıları yer almıştır²⁵⁴.

Temmuz 1952'nin son günlerinde Gelibolu Çam Koru Orman Parkı'nda yangın çıkmıştır. Söz konusu yangın mükellef köylülerin gayretleri ile 12 saatte söndürülmüştür²⁵⁵. 1952'yi takip eden yıllarda yangın sayısı ve zararında azalmalar gözlemlenmiştir. Bu durum, köylünün yakacak ihtiyacının yakın yerlerden temininin sağlanması ve ormanlara zarar verebilecek şüphelilerin yakından takip edilmesine bağlanmıştır²⁵⁶.

Yangın sayısı birkaç yıllığına azalsa da 19 Temmuz 1956 tarihinde başlayan yangın durumu tersine çevirmiştir. 19 Temmuz 1955'te

²⁵⁰ *Muğla'da Halk*, 16 Ağustos 1941.

²⁵¹ *Muğla'da Halk*, 8 Ağustos 1942.

²⁵² *Muğla'da Halk*, 15 Ağustos 1942.

²⁵³ *Muğla'da Halk*, 28 Ağustos 1943.

²⁵⁴ *Muğla'da Halk*, 8 Ağustos 1945.

²⁵⁵ *Muğla*, 29 Temmuz 1952.

²⁵⁶ *Muğla*, 31 Temmuz 1954.

başlayan yangın hızla yayılmış Ula ve Köyceğiz sınırlarına kadar ilerlemiştir. Yangınla Marmaris duman, is ve yanık kokusu etkisi altında kalmıştır. Bir ara Marmaris merkezi istikametine yönelen yangını, ters yöne esen rüzgâr kısmen duraklatmıştır. Bir haftaya yakın devam eden yangını söndürmede civar köylerin ahalisi, Marmaris merkezi sakinleri ve görevliler çalışmıştır. 500- 600 civarındaki yangın söndürme amelesinin kumanya ihtiyacında sıkıntı yaşanmaması için Marmaris Belediyesi, fırınlara fazla ekmek çıkarmaları konusunda emir vermiştir²⁵⁷.

5 Eylül 1956'de Altıntepe ve Karaağaç Devlet Ormanları'nda eş zamanlı yangın çıkmıştır. Önce Karaağaç Ormanları'ndaki yangın, sonra da Altıntepe Ormanları'ndaki yangın söndürülmüştür. Söndürme faaliyetlerine Denizli'den gelen askerler de destek vermiştir²⁵⁸.

1950'li yıllardaki yangınlar gazetelerin köşe yazılarının da konusu olmuştur. Bu dönemde, bir köylünün köyüne yakın bir yerde yangın olursa, köylüye ağaç işleme işi çıkıyor ve de zati ihtiyaç olarak kereste veriliyordu. İşte bu sebeplerden dolayı kasti yangın çıkarma hadisesi ortaya çıkabiliyordu. Diğer taraftan yangın söndürmedeki ilkel tekniklerin ilerlemesi gerektiği analizi yapılmıştır²⁵⁹. 1956 yılında yangınlarla mücadele kapsamında muhabere araçlarında iyileştirmeler yapılmış ve ordu kuvvetlerinin yangınlara müdahalede daha fazla görev almaları öngörülmüştür²⁶⁰. Zamanın getirdiği teknik gelişmelere

²⁵⁷ *Muğla*, 26 Temmuz 1955; *Milliyet*, 25 Temmuz 1955.

²⁵⁸ *Muğla*, 8 Eylül 1956.

²⁵⁹ *Muğla*, 25 Eylül 1956.

²⁶⁰ *Muğla Postası*, 16 Ekim 1956.

rağmen 2021 yılında Marmaris'te yine büyük bir felakete yol açan bir yangın yaşanmıştır.

3. Sağlık

3.1. Hastane

Modern anlamda sağlık hizmetleri Osmanlı Dönemi'nde tüm memlekette olduğu gibi Marmaris'te de pek gelişmemiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde diğer alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da girişimler olmuştur²⁶¹. Diğer taraftan İtalya Marmaris ve havalisini işgal ettiğinde yumuşak işgal politikası gereği halkın bazı sağlık hizmetlerinden yararlanmasını sağlamıştı. Bu bağlamda İtalyanlar, Marmaris'i işgal eder etmez sağlık işleri ile ilgilenen birimleri vasıtası ile Marmaris'te bir sağlık ocağı teşkil etmişler ve hemen hizmete sokmuşlardır²⁶².

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Marmaris'te bir sağlık merkezi olmamasına rağmen, 1926 yılından itibaren bölgeye hükümet tabipleri atanmıştır²⁶³. 1967 yılında bu kurumda bir tabip, üç sağlık memuru ve iki köy ebesi vazife görüyordu²⁶⁴. Diğer taraftan hükümet tabiplerinin görev yaptığı şehir, zaman zaman doktorsuz kalmıştır. Nitekim Ağustos 1952'de hükümet tabibinin izinli olması ve yerine bir vekilin atanmaması dolayısıyla Marmarisliler, acil vakalar da dâhil ilk müdahaleler için Muğla Memleket Hastanesi'ne gitmek zorunda

²⁶¹ *Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla*, Marifet Basımevi, İzmir, 1938, s. 87.

²⁶² Çelebi, a.g.e., s. 16, 139.

²⁶³ *Muğla*, 19 Ağustos 1952; *Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla*, s. 87; 1967 Muğla İl Yıllığı, Ankara, 1968, s. 235.

²⁶⁴ *1967 Muğla İl Yıllığı*, s. 235.

kalmışlardır²⁶⁵. Diğer taraftan Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren sağlık alanında yeni yatırımlar söz konusu olmuştur.

Sağlık Vekâleti’nin emri üzerine Mart 1953’te Marmaris’te bir sağlık merkezi yapımına karar verilmiştir²⁶⁶. Öncelikle sağlık merkezi için bir arsa tespit edilmesi gerekmiştir. Bu doğrultuda Muğla Vali Vekili, Muğla Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü ve Muğla Bayındırlık Müdürü sağlık merkezinin yerinin tespiti için ilçeye gelmişler ve arsa keşfinde bulunmuşlardır²⁶⁷. Yapılan inceleme sonucu ortaya çıkan plan proje, Sağlık Vekâleti’nce onaylanmış ve Marmaris Sağlık Merkezi’nin inşası için 140.686,05 liralık ödenek ayrılmıştır²⁶⁸. Kasım 1954’te tamamlanan Marmaris Sağlık Merkezi Binası’na 141.000 lira sarf edilmiş, ayrıca toprak tesviyesi ve bahçe duvarları için de 28.000 lira ek ödenek çıkarılmıştır²⁶⁹. Tesis çift daireli lojman, garaj ve sağlık merkezi olmak üzere üç bloktan oluşmuştur²⁷⁰. Toplamda 169.000 liraya mal olan Marmaris Sağlık Merkezi, Temmuz 1955’te Vali Esat Kaya, Vilayet Sağlık Müdürü, Muğla Devlet Hastanesi Baştabibi ve tabipleri, siyasi parti temsilcileri ve kalabalık bir halk kitlesinin katılımı ile hizmete açılmıştır. Böylece hastane iki doktor, bir ebe, bir hemşire ve sekiz müstahdem ile hizmet sunmaya başlamıştır²⁷¹. Temmuz 1955’te Belediye Hemşiresi Şadiye Çeliktürk, Marmaris Sağlık Merkezi Hemşireli’ğine atanmış ve kurum çatısı altında çalışmaya

²⁶⁵ *Muğla*, 19 Ağustos 1952.

²⁶⁶ *Muğla*, 16 Mart 1953; *Muğla’da Demokrat Yayla*, 16 Mart 1953.

²⁶⁷ *Muğla*, 20 Mart 1953.

²⁶⁸ *Muğla*, 9 Temmuz 1953.

²⁶⁹ *Muğla*, 15 Kasım 1954.

²⁷⁰ *Muğla*, 9 Temmuz 1953.

²⁷¹ *Muğla*, 4 Temmuz 1955.

başlamıştır²⁷². Haziran 1956'da ise Marmaris Sağlık Merkezi hemşireliğine Ankara'dan Rukiye Uçar tayin edilmiştir²⁷³. 1955 yılında 10 yataklı bir hastane olarak hizmete giren sağlık merkezinin kapasitesi, 1972 yılında 15 yatağa çıkarılmıştır. 1972 yılında ilçedeki sağlık merkezleri içerisinde sadece Marmaris'te bir mütehasıs tabip bulunmaktaydı. Ayrıca burada bir de diş doktoru vardı²⁷⁴.

3.2. Salgın Hastalıklar

3.2.1. Sıtma

Türkiye'de uzun yıllar boyunca binlerce insanın ölümüne neden olan sıtmaya karşı 1930 yıllarında itibaren bazı önlemler alınmıştır²⁷⁵. Bu yıllarda Muğla sahil yerleşimlerinde sıtma hastalığı oldukça yaygındı. Marmaris ve Datça diğer sahil yerleşimlerine nazaran bir derece daha iyi durumda idi. Diğer taraftan Muğla Vilayeti'nin sıtma savaş programı içine dâhil edilmemiş olması hastalıkla mücadelede olumsuz bir etki yapmıştır²⁷⁶.

1935 yıllarında sahil kesimlerle sıtma ile mücadelede kullanılan kinin, şehir merkezlerinde bulunabilirken köylerde tedarikte sıkıntı yaşanmıştır. Dolayısıyla Marmaris köylerinde de kinin tedarikinde sıkıntılar yaşandığı söylenebilir. CHP yerel teşkilatı ve Halkevi

²⁷² Muğla, 12 Temmuz 1955.

²⁷³ Muğla, 23 Haziran 1956.

²⁷⁴ Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla, s. 274.

²⁷⁵ Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla, s. 277; Muğla'da Halk, 27 Mayıs 1930.

²⁷⁶ Muğla'da Halk, 6 Haziran 1930.

hastalıkla savaşta önemli bir madde olan kininin tedarikinde görev almışlardır²⁷⁷.

Marmaris, 1939 yılından önce sıtma mücadele alanı içine alınmıştır. Fakat vilayet dâhilindeki potansiyel hastalardan alınan kanların tahlili Aydın'da yapılıyordu. Bu uygulama sıtma ile savaşta önemli bir zaman kaybına yol açmıştır²⁷⁸. Yeterli mücadele ve medikal desteğin olmaması dolayısıyla Marmaris de dâhil olmak üzere Muğla'da 1940 yıllarında sıtma görülmüştü²⁷⁹. Aynı dönemde kinin fiyatları %100 oranında artınca sıtma ile mücadelede sıkıntılar yaşanmıştır²⁸⁰. 1942'de sıtma mücadelesinin daha organize bir şekilde yürütülmesi için Marmaris'te bir sıtma mücadele şubesi açılmıştır. Bu şube, Muğla'daki şubeye bağlı olarak faaliyet göstermiştir. Marmaris şubesi, 1943 yılında kapatılarak doğrudan Muğla'ya bağlanmıştır²⁸¹. Diğer yandan mücadelede kullanılan kinin Marmaris'te bayiler aracılığı ile halka ulaştırılmıştır²⁸².

1944- 1945 yıllarında sıtma ile mücadelede bazı ilerlemeler kaydedilmiştir²⁸³. 5 Mart 1945 tarihinden itibaren sağlık personellerine sıtma ile mücadele kapsamında kurs verilmiştir²⁸⁴. Verilen eğitim, sıtma salgınının azaltılmasına pozitif etki etmiş olmalıdır. Sıtma sadece Muğla sahillerinin derdi olarak kalmamış, âdete ülke sorunu haline

²⁷⁷ *Muğla'da Halk*, 28 İkinci Teşrin 1936.

²⁷⁸ *Muğla'da Halk*, 15 Ağustos 1939.

²⁷⁹ *Muğla'da Halk*, 24 Ağustos 1940.

²⁸⁰ *Muğla'da Halk*, 14 Eylül 1940.

²⁸¹ *Muğla*, 6 Şubat 1956.

²⁸² *Muğla'da Halk*, 22 Ağustos 1942.

²⁸³ *Muğla'da Halk*, 22 İkinci Kanun 1944.

²⁸⁴ *Muğla'da Halk*, 17 Şubat 1945.

gelmiştir. Şubat 1945'te Ankara'da yapılan, "Sıtma Konferansı" sorunun büyüklüğünü ortaya koyar niteliktedir²⁸⁵. Sıtma ile mücadelede salgının yayılım alanlarının ilaçlanması önemli bir unsurdur.

1949'da Muğla'nın farklı noktalarına ek olarak Marmaris İlçe Merkezi, Çetibeli, Gelibolu, Karaca, Beldibi, Armutalan, Değirmenyanı, Hisarönü, Orhaniye, Turgut ve Gölenye köylerinde DDT ve petrol kullanılarak dezenfekte çalışmaları yapılmıştır²⁸⁶. İlçede sıtma ile mücadele devlet eliyle yürütülürken, Sıtma Savaş Derneği Marmaris'te şube açma girişiminde bulunmuştur²⁸⁷.

1950'den itibaren sıtma ile savaş kapsamında Marmaris'in köylerine kadar gidilerek muayeneler yapılmış, ayrıca DDT tatbikleri de gerçekleştirilmiştir²⁸⁸. 1957 yılından itibaren mücadele kapsamında DDT tatbiki daha geniş alanda ve daha büyük miktarda olmuştur²⁸⁹. 1973 yılına gelindiğinde yapılan mücadelenin başarısı sayesinde Marmaris'te hatta tüm vilayette hiç sıtma vakası kalmamıştır²⁹⁰.

3.2.2. Diğer Salgın Hastalıklar

Marmaris halkı, sıtma hastalığının yanında kızamık, tifo ve tifüs gibi değişik salgın hastalıklarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1944'te Marmaris'te 14 kızamık vakası tespit edilmiştir. Hastalığın daha da yayılmaması için sıhhiye dairesi, belediye vasıtası ile kasaba

²⁸⁵ *Muğla'da Halk*, 21 Şubat 1945.

²⁸⁶ *Muğla'da Halk*, 15 Haziran 1949.

²⁸⁷ *Muğla*, 12 Aralık 1956.

²⁸⁸ *Muğla*, 6 Şubat 1956.

²⁸⁹ *Muğla*, 28 Mart 1957; *Muğla*, 21 Ocak 1958.

²⁹⁰ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 277.

halkını uyarmış; çiçek aşısı yapan memurlar vasıtası ile de bütün köylerde taramalar yapılmıştır²⁹¹. 1953 yılında şehirde yalnız birkaç kızamık vakası görülmüştür²⁹². Rakamlardan da anlaşılacağı gibi 1953 yılında kızamık vakasında azalma görülmüştür²⁹³. 1966 yılında ise Marmaris'te 15 kızamık vakası görülmüştür²⁹⁴. Hükümet tabipleri, kızamık salgınına karşı gerekli tedbirleri alırken, halkı bilgilendirmek için yer yer konferanslar da vermişlerdir²⁹⁵.

Yapılan literatür taramasında ilgili dönemde Marmaris'te olan herhangi bir verem vakasına rastlanmamıştır. Diğer taraftan vilayet dâhilinde yoğun olarak verem vakasına rastlanmış olması, Marmaris'te de verem görüldüğü fikrini kuvvetlendirmektedir. Yerel gazetelerde zaman zaman verem konusunda bilgilendirici ve uyarıcı köşe yazıları yer almıştır²⁹⁶. 1940'ta Marmaris'te frengi hastalığına rastlanılmamıştır²⁹⁷.

Marmaris'te vilayet dâhilinde olduğu gibi düzenli olarak tifo ve tifüs aşıları yapılmış²⁹⁸, fakat yine de bu hastalıklara rastlanmıştır²⁹⁹. 1953 yılında Marmaris Hükümet Tabibi'nin, Eskişehir'e tayin edilmesi ile doktorsuz kalan ilçede bir iki tifo vakası görülmüştür. Doktorsuz kalan ilçeye Muğla merkez hükümet tabiplerinden Esat Başkut, vekâleten atanmış ve hemen tifo hastalığına karşı önlemlerin alınmasını

²⁹¹ *Muğla'da Halk*, 15 Nisan 1944.

²⁹² *Muğla*, 10 Şubat 1953.

²⁹³ *Muğla*, 17 Şubat 1953.

²⁹⁴ *1967 Muğla İl Yıllığı*, s. 235.

²⁹⁵ *Muğla'da Halk*, 30 Nisan 1947; *Muğla*, 17 Şubat 1953.

²⁹⁶ *Muğla'da Halk*, 12 Temmuz 1944; *Muğla'da Halk*, 19 Mart 1947; *Muğla Postası*, 11 Ocak 1961.

²⁹⁷ *Muğla'da Halk*, 24 Ağustos 1940.

²⁹⁸ *Muğla'da Halk*, 5 Mayıs 1948.

²⁹⁹ *Muğla*, 10 Şubat 1953.

sağlamıştır³⁰⁰. Tifo teşhisi konan üç yaşındaki bir çocuk hemen tedaviye alınmıştır³⁰¹. 1966 yılında da ilçede bir tifo vakasına rastlanılmıştır. Aynı yıl içinde hastalığa karşı aşılama çalışması yapılmıştır³⁰².

4. Haberleşme Ve Haberleşme Araçları

4.1. Posta ve Telgraf

Marmaris'te telgraf idaresinin varlığı konusunda tespit edilen ilk kayıt H. 1296(M. 1878- 1879) Yılı Aydın Vilayet Salnamesi'dir. Bu kayda göre Marmaris Telgraf Müdürü, Selaaddin Efendi'dir³⁰³. H. 1305(M. 1887- 1888) yılında idarenin başında Sabri Efendi vardır³⁰⁴. H. 1311(M. 1893- 1894), 1313(M. 1895- 1896) ve 1319(M. 1901- 1902) yılı kayıtlarına göre Marmaris Telgrafhane Müdürü Mustafa Sabri Efendi'dir³⁰⁵. H. 1323(M. 1905- 1906) yılında ise posta müdürü olarak Şakir Efendi'yi görüyoruz³⁰⁶. 1927- 1928 Devlet Salnamesi kayıtlarında Marmaris Postane ve Telgraf Müdürü Ali Rıza'dır³⁰⁷. 1929- 1930 Devlet Yıllığı kayıtlarına göre Marmaris Posta Ve Telgraf Müdürü Mustafa Efendi'dir³⁰⁸.

³⁰⁰ *Muğla*, 10 Şubat 1953.

³⁰¹ *Muğla*, 17 Şubat 1953.

³⁰² *1967 Muğla İl Yıllığı*, s. 235.

³⁰³ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1296, s. 37.

³⁰⁴ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1305, s. 178.

³⁰⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1311, s. 391; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1313, s. 471; Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, s. 392.

³⁰⁶ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1323, s. 370.

³⁰⁷ 1927- 1928 Devlet Salnamesi, s. 1251.

³⁰⁸ 1929- 1930 Devlet Yıllığı, Devlet Matbaası, Ankara, 1930, s. 375.

Osmanlı'nın son döneminde Marmaris ile Rodos telgraf hattı ile birbirine bağlanmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında ve daha sonraki dönemde, 12 Ada'yı işgal altında tutan İtalya ile Osmanlı/Türkiye arasında Marmaris ile Rodos arasındaki telgraf hatlarının işletilmesi konusunda anlaşma metinleri oluşturulmuştur³⁰⁹. Osmanlı Dönemi'nde var olan telgraf idaresi, 1960 yılına kadar hizmetine devam etmiştir³¹⁰.

1952 yılında telgraf işlemleri pazar günü hariç, diğer günler saat 08.00'dan 19.00'a kadar yapılabilmekteydi. Pazar günleri ise mesai öğleye kadar devam etmekteydi. Diğer saatlerde telgraf muhaberesi yapılamaması iletişim sıkıntısı temasıyla Muğla gazetesine de yansımıştır³¹¹.

Posta hizmetlerine bakıldığında vilayetin diğer ilçelerine kıyasla Marmaris, biraz geride kalmıştır. Bunun nedeni de kara ulaşımının kısıtlılığıdır. Marmaris'e posta ulaşımı 1940'a kadar at vasıtası ile sağlanmıştır. Posta teşkilatında 1945'te at arabası atın yerini alırken, 1950'den sonra da otomobil at arabasının yerini almıştır³¹².

1950 yıllarında Marmaris'te posta hizmetlerinde sıkıntılar yaşanmıştır. 1952 yılında Marmaris PTT Binası'nın kifayetsizliği gazetelere yansımıştır³¹³. Mevcut binanın yetersizliği yanında, 1953'te personel yetersizliği de ortaya çıkmıştır. Daha önceki yıllarda PTT'nin

³⁰⁹ BCA,030.18.01.01.4.41.14;
BCA,030.18.01.02.78.76.9.

³¹⁰ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 343.

³¹¹ *Muğla*, 12 Ağustos 1952.

³¹² *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 343.

³¹³ *Muğla*, 8 Eylül 1952.

BCA,030.0.018.001.001.43.06;

muhabere servisi iki memurla hizmet vermekteyken, memurlardan birinin başka bir yere tayini ile memur sayısı bire düşmüştür. Hizmetlerde aksama yaşanmaması için önceden 19.00'a kadar olan çalışma saati 21.00'a kadar uzatılmış, fakat bu önlem de yetersiz kalmıştır. Söz konusu sıkıntı dolayısıyla yerel basın vasıtası ile yetkililere çağrıda bulunulmuştur³¹⁴. Marmaris'in coğrafi yapısının posta ulaşımını da olumsuz etkilediği aşikârdır. Posta teşkilatı Marmaris'ten Bozburun'a gidecek olan mektupları Datça'ya gönderilen mektuplarla gönderir ve yolda bekleyen görevli tarafından teslim alınarak kayık vasıtası ile Bozburun'a götürülürdü. Mart 1956'da Bozburun'a ait mektupları Datça Postası'ndan alan Kayıkçı Süleyman, denizde seyretmekte iken aniden dalgalara kapılmış ve kendisinden bir daha haber alınamamıştır.

4.2. Telefon

1923- 1927 yılları arasında Marmaris'te 5 hat kapasiteli bir santral var iken, sadece 1 telefon abonesi mevcuttu. Santral kapasitesinin aynı kalmasına rağmen abone sayısı 1935'te 3'e, 1940'ta 5'e çıkmıştır. 1945'te santral kapasitesi 20 iken, abone sayısı 15'tir. 1950'de ise santral kapasitesi 50'ye çıkarılmış, abone sayısı da 30'a yükselmiştir. 1955'te santral kapasitesi yine 50 iken, abone sayısı 45'e çıkmıştır. 1960'ta santral kapasitesi 100'e çıkarılmış, abone sayısı da 60 olmuştur³¹⁵.

³¹⁴ *Muğla*, 29 Ekim 1953.

³¹⁵ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 342.

4.3. Radyo

Görsel iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasından önce radyo iletişimde çok önemli bir görev üstlenmiştir. 1950 yılında Marmaris'te 147 radyo bulunmaktaydı. İlçedeki radyo sayısı 1955'te 634'e, 1960'ta 916'ya ve 1965'te 1.647'ye çıkmıştır³¹⁶.

5. Sosyal Kuruluşlar, Dernekler Ve Cemiyetler

5.1. Hilal-İ Ahmer Cemiyeti (Kızılay)

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, II. Abdülhamid'in himayesinde 14 Nisan 1877 tarihinde tesis edilmiş ve hızlı bir şekilde faaliyete geçirilmiştir³¹⁷. Cemiyetin Marmaris'te Cumhuriyet Dönemi'nden önce bir şubesi mevcuttur. Hicri 1339(M. 1920- 1921) tarihli bir belgede cemiyetin burada bir şubesi olduğu görülmektedir. Belgeden edinilen bilgiye göre Marmaris halkından toplanan 136 lira Ziraat Bankası Marmaris Şubesi vasıtası ile İstanbul Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi'ne gönderilmiştir³¹⁸.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1926 yılında Marmaris ve civarında yaşanan deprem üzerine Marmaris'e ilçe şubesi vasıtası ile 5 bin lira nakit yardım ve bir miktar da çadır göndermiştir³¹⁹.

Cemiyetin ismi, 1935 yılında Kızılay olarak değiştirilmiştir³²⁰. Cemiyetin Marmaris şubesi, Bodrum ve Fethiye şubeleri kadar faal

³¹⁶ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 341.

³¹⁷ *Milli Mücadele'de Hilal-i Ahmer*, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Ankara, 2009, s. 12.

³¹⁸ Kızılay Arşivi,158/192;158/192-1.

³¹⁹ Kızılay Arşivi,192/76.

³²⁰ Akça, a.g.e., s. 66.

değildir³²¹. Kızılay, özellikle 1957 Depremi esnasında Marmaris'e düzenli yardımlar iletmiştir. 1967 yılına gelindiğinde Kızılay Derneği Marmaris Şubesi Başkanı olarak Cengiz Tuğrul göze çarpmaktadır³²².

5.2. Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Marmaris'te bulunan sosyal kurumlardan birisi, Himaye-yi Etfal Cemiyetidir³²³. Cemiyetin adı 1933'te Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir³²⁴. 1967 yılına gelindiğinde derneğin ilçe teşkilatı başında İ. Şifa Kuzgun vardır³²⁵.

5.3. Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)

Devlet salnamelerine göre Cumhuriyet'in ilk yıllarında Marmaris'te Tayyare Cemiyeti'nin bir şubesi vardır³²⁶. Tayyare Cemiyeti Marmaris Şubesi'nden 18 Haziran 1927 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi'ne yazılan bir belgede, kuruma yıl içinde hayırsever Marmarisliler tarafından fitre adı altında 1.181 lira 95 kuruş yardımda bulunulduğu bildirilmiştir³²⁷. Derneğin ismi, 1935 yılında Türk Hava Kurumu olarak değiştirilmiştir. 1935 yılında derneğe yeni üyeler yazılırken, 700 lira da yardım toplanmıştır³²⁸. 1967 yılında dernek başkanı olarak Fethi Şentop göze çarpmaktadır³²⁹.

³²¹ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 280.

³²² *1967 Muğla İl Yıllığı*, s. 18.

³²³ 1927- 1928 Devlet Salnamesi, s. 1249.

³²⁴ Akça, a.g.e., s. 72.

³²⁵ *1967 Muğla İl Yıllığı*, s. 18.

³²⁶ 1925- 1926 Devlet Salnamesi, s. 855; 1927- 1928 Devlet Salnamesi, s. 1249.

³²⁷ Kızılay Arşivi,84/36.

³²⁸ *Muğla'da Halk*, 25 Temmuz 1935.

³²⁹ *1967 Muğla İl Yıllığı*, s. 18.

5.4. Marmaris İlçesi Memur ve Ücretliler Yardımlaşma Derneği

Dernek, 1963 yılında 14 maddelik nizamnamesini yayınlamak üzere kurulmuştur. Nizamnamesinde öne çıkan maddeler ise şunlardır: *“Lüzumlu durumlarda dernek toplantıya çağrılır, fakat Mart ve Ekim aylarında davetsiz toplanır. İdari heyet, 5 asıl ve 3 yedek üyeden oluşur. İdari heyet karar almakla yükümlü iken, aynı zamanda başkan seçimini de gerçekleştirir. Üyeler, en az 15 lira aidatı kendi adlarına açılan hesaba yatırmak durumundadır. Derneğin feshi durumunda birikmiş paralar üyelere iade edilecektir. Yine fesih halinde derneğe ait mal mevcut ise hayır kurumlarına bağışlanacaktır.”* Dernek kurulduğu zaman aşağıdaki üyelere mürekkeptir: *“İhsan Kutlusoy, Sabit Orhon, Necati Çakıroğlu, Ali Rıza Olca, Niyazi Sabancı, Zeki Onay, Mehmet Öner, Hayri Çakıcı, Cengiz Tuğrul, Enver Özerdem, Nabi Karabenli, Mehmet Karaman, Kemal Akyol, Kadir Yüzak, Necati Tokgöz”*³³⁰.

5.5. Marmaris Turizm Cemiyeti

1950’li yılların sonuna doğru kurulan cemiyet 1959 yılından itibaren faal bir görüntü çizmiştir. Cemiyet, 1959’da yeni bir çalışma planı tanzim etmiş ve uygulama faaliyetlerine girişmiştir. Cemiyet Başkanı Yaşar İlter, Ankara’ya giderek çalışmalarını konusunda yardım talebinde bulunmuş ve olumlu yanıt almıştır. Ankara’da turizm dairesi ile de bir görüşmede bulunan başkan, kurumdan Marmaris’te pansiyon usulünün yerleştirilmesi yönünde tavsiye almıştır. Alınan tavsiye doğrultusunda

³³⁰ İlk Adım, 27 Ağustos 1963.

dernek, pansiyon yapımı konusunda fizibilite çalışmalarına başlamıştır. Diğer taraftan 1959 yılında Basın- Yayın ve Turizm Bakanlığı tarafından bastırılacak olan prospektüsün Marmaris ile ilgili gerekli malumat ve fotoğrafların Marmaris Turizm Cemiyeti tarafından hazırlanması kararı alınmıştır. Basın- Yayın ve Turizm Bakanlığı'nda 3 kişilik uzman bir heyetin ilçeye gönderilmesi ve Marmaris'in turizm alanında yapacağı atılımlara rehberlik etmesi planlanmıştır. Marmaris'te turizmin gelişmesi için yerel çabalar da dikkat çekicidir. Bu bağlamda halka turizmi benimsetmek adına yaz aylarında turizm kursları tertip edilmiştir. Marmaris'e gelen turistlerin karşılaştıkları en büyük sorunların başında döviz bozdurmakta yaşadıkları sıkıntı gelmekteydi. Bu bağlamda döviz bozma yasağına karşı yapılan başvuru üzerine, Marmaris Ziraat Bankası'na para bozma yetkisi verilmesi öngörülmüştür³³¹.

1960 yılında Muğla merkezde de bir turizm cemiyeti şubesi açılmıştır³³². Şube örgütlenmeleri sonraki yıllarda gelecek turizm yardımlarının da habercisidir. 1964'te Basın- Yayın ve Turizm Bakanlığı tarafından, Marmaris'in de içinde bulunduğu Muğla turizm cemiyetlerine 55.000 lira tutarında yardım göndermiştir³³³. 1967 yılına geldiğinde Marmaris Turizm Cemiyeti Başkanı Hasan Işık'tır³³⁴.

³³¹ *Muğla*, 11 Mayıs 1959.

³³² *Muğla*, 30 Mayıs 1959; *Muğla*, 21 Mayıs 1960.

³³³ *İlk Adım*, 7 Mayıs 1964.

³³⁴ *1967 Muğla İl Yılığ*, s. 18.

5.6. Marmaris Askerlik Şubesi

Marmaris Askerlik Şubesi, 1953 yılına kadar kiraladığı yıkık dökük binalarda hizmet vermiştir. Yetkililer, Ağustos 1953'te Marmaris'e yeni bir askerlik şubesi yapılması kararı almıştır³³⁵. Lojmanı ile birlikte 36.000 liraya mal olacak yapının inşaatı Ekim 1953'te müteahhide verilmiş ve kısa zamanda yapımı tamamlanmıştır³³⁶.

6. Marmaris Belediyesi Ve Hizmetleri

6.1. Marmaris Belediyesi'nin Tarihi Gelişimi

1973 Muğla İl Yıllığı, Marmaris Belediyesi'nin kuruluşunu 1896 yılı olarak göstermektedir³³⁷. Fakat muhtelif yıllara ait Aydın Vilayet Salnamesi kayıtları, bu tarihi daha öncelere götürmektedir. İlk olarak belediye ile ilgili kayda Hicri 1305 (1887- 1888) yılında rastlanmıştır. Buradaki malumata göre Belediye Meclisi Reisi, Osman Ali Ağa'dır³³⁸. Hicri 1313(M. 1895- 1896) yılı kayıtlarında Belediye Reisi, Mustafa Ağa'dır³³⁹. Hicri 1315 yılından Hicri 1319'a kadar olan dönemde Belediye Reisi, Feyyaz Efendi'dir³⁴⁰. Hicri 1323 yılında reis olarak, Kamil Bey'i göze çarpmaktadır³⁴¹. Hicri 1326 senesinde ise belediye teşkilatının başında Mehmet Ağa vardır³⁴².

³³⁵ *Muğla*, 29 Ağustos 1953.

³³⁶ *Muğla*, 21 Ekim 1953.

³³⁷ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 356.

³³⁸ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1305, s. 178.

³³⁹ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1313, s. 470.

³⁴⁰ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1315, s. 518; *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1319, s. 392.

³⁴¹ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1323, s. 370.

³⁴² *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1326, s. 512.

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte belediye hizmetleri yeni bir safhaya girmiştir. Belediye bütçesi zamanla genişletilmiştir. 1927 yılında 42.200 olan bütçe, 1932’de 52.500, 1937’de 56.000, 1942’de 72.455, 1947’de 135.393, 1952’de 234.082, 1957’de 361.244 ve 1962’de 745.962 liraya çıkarılmıştır³⁴³.

Marmaris İskelesinin yerel yönetim tarafından işletilmesi önemli bir mevzu olmuştur. 1937 yılında Deniz Bank’a devredilen ve daha sonra Devlet Deniz Yolları ve Limanları İşletme Müdürlüğü bünyesine dâhil edilen Marmaris İskelesi, 1944 yılında İcra Vekilleri Heyeti kararınca Marmaris Belediyesi’ne iade edilmiştir³⁴⁴.

6.2. Bayındırlık Hizmetleri

6.2.1. İmar

Marmaris’in imarında merkezi yönetimini ve yerel belediyenin büyük bir payı olmakla birlikte, kuruma yardımında bulunan vatandaşlar da katkı sağlamışlardır. Bu bağlamda 1953 yılında Demokrat Parti İlçe İdare ve Belediye Meclisi Üyesi olan ve sünger tüccarlığı yapan Mustafa Cengiz belediyeye 2.000 lira bağışta bulunmuştur. Aynı yıl içinde Marmaris’te yeni bir iskele inşaatı başlatılmıştır³⁴⁵. 1953 yılı içinde tamamlanması öngörülmüş olan iskele inşaatı³⁴⁶, Rodoslu baba-oğul ustalar ve işçilerce yürütülmüştür. Aynı zamanda kordon kenarına beton dökülerek, sahil şeridine de dolgu yapılmıştır³⁴⁷.

³⁴³ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 359.

³⁴⁴ BCA,030.18.01.02.106.77.20.

³⁴⁵ *Muğla*, 2 Haziran 1953.

³⁴⁶ *Muğla*, 2 Haziran 1953.

³⁴⁷ Çimen, a.g.e., s. 29- 30.

Marmaris'in imarı 1957 Depremi'nden sonra yeni bir safhaya girmiştir. Öncelikli olarak depremden hasar gören okulların öğretime hazır hale getirilmesi işine girişilmiştir. Diğer taraftan inşa edilen deprem konutları şehre yeni bir çehre kazandırmıştır³⁴⁸.

6.2.2. İçme Suyu

Cumhuriyetin ilk yıllarında Marmaris'in bir su şebekesine sahip olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda 1934 yılında şehre içme suyu gelmekteydi. Fakat açık bir kanal vasıtasıyla Marmaris'e gelen su, çok sağlıklı değildi. Söz konusu açıktan gelen suya, 1934'te şehir girişinde bir filtre yapılmış ve böylece Marmaris daha sağlıklı suya kavuşmuştur³⁴⁹.

1953 yılında Marmaris içme suyu için yeni bir proje hazırlanmıştır³⁵⁰. Keşfi yapılan içme suyu işi, 230.000 lira üzerinden ihaleye çıkarılmıştır. Yapılan keşfe göre tesisatta 3.632 metre 75'lik boru, şebeke için 2.844 metre 75'lik boru ve diğer tesisat için kullanılmak üzere 2.234 metre 100'lük boru kullanılması öngörülmüştür. 4.500 metre mesafeden getirilecek suyun, şehrin ihtiyacını fazlasıyla karşılayacağı düşünülmüştür³⁵¹. 1956'da içme suyu tesisatı için İller Bankası gerekli formaliteleri tamamlamış ve söz konusu içme suyu inşaatı kısa sürede ihaleye çıkarılmıştır³⁵².

³⁴⁸ *Muğla*, 20 Temmuz 1957.

³⁴⁹ *Muğla'da Halk*, 27 Eylül 1934.

³⁵⁰ *Muğla*, 2 Haziran 1953.

³⁵¹ *Muğla*, 21 Kasım 1953.

³⁵² *Muğla*, 11 Ekim 1956.

1962 yılında Marmaris su şebekesinin de yeniden yapımı kararlaştırılmıştır. İmar ve İskân Bakanlığı şebekelerin inşasını, 1 milyon 100 bin lira keşif bedeli üzerinden ihaleye çıkarmıştır. 1960 yıllarının başından itibaren turistik hüviyeti artan Marmaris için yeni şebeke tesis edilmesinin çok faydalı olacağı konusunda öngörüler ortaya atılmıştır³⁵³.

6.2.3. Elektrik

1950 yıllarına kadar Marmaris'te elektrik hizmeti yoktu. 1953 yılında şehrin elektriğe kavuşması yolunda önemli bir adım atılmıştır. İller Bankası'na ihale edilen elektrik işinin³⁵⁴ aynı yıl içinde tamamlanması öngörülmüştür. Fakat aynı yıl içinde tesisat tamamlanamamıştır³⁵⁵. Belediye tarafından yapılan elektrik tesisatı çerçevesinde motorlar monte edilmiş, abonman ve sokak tesisleri tamamlanmış ve nihayet 15 Mart 1954'te şehre törenle elektrik verilmiştir. Demokrat Parti döneminde yapılan bu hizmetler, partiye olan ilgi ve alakayı da beraberinde getirmiştir³⁵⁶. Tamamlanan tesisin muvakkat kabulü yapılmadığından bir süre sonra elektrikler kesilmiş, ilgililerin çabaları sayesinde muvakkat kabul hemen yapılmış ve şehre tekrar elektrik verilmiştir. Başlangıçta toplamda 50'ye yakın aboneye elektrik sağlanmıştır. Ayrıca muntazam bir şekilde yerleştirilen sokak lambaları ile sokaklar ve Marmaris kordonu ışıklandırılmıştır³⁵⁷.

³⁵³ *Muğla Postası*, 1 Kasım 1962.

³⁵⁴ *Muğla*, 2 Haziran 1953.

³⁵⁵ *Muğla*, 21 Kasım 1953.

³⁵⁶ *Muğla*, 12 Mart 1954.

³⁵⁷ *Muğla*, 11 Mayıs 1954.

1962 yılında şehrin gelişme hızı paralelinde su ve elektrik tesisatlarının yenilenmesi kararı alınmış ve yapılacak olan yeni tesisatlar, 1 milyon 100 bin lira keşif bedeli üzerinde ihaleye çıkarılmıştır. Yapılan bu girişim yerel basın tarafından çok olumlu ve gerekli bir adım olarak değerlendirilmiştir³⁵⁸.

6.2.4. Mezarlık

Marmaris'in bilinen ilk mezarlığı Eski Cami'nin arkasında, şimdiki hamamın arkasından kaleye doğru uzanmakta idi. Sonradan mezarlık şimdiki futbol sahasının oraya taşınmıştır. Şimdiki Onat Pasajı yakınındaki Marmaris Eczanesi'nin olduğu yerde de gayrimüslimlere ait bir mezarlık bulunmaktaydı³⁵⁹. 1953 yılında bir asri mezarlık yapımı kararı alınmıştır. Bu doğrultuda Datça yolu üzerindeki Yögük mevkiinde bir alanın etrafı duvarla çevrilmiş ve burası yeni mezarlık haline getirilmiştir³⁶⁰.

7. Spor

Marmaris'te kurulan ilk kulüp, Marmaris Gençlik Spor'dur. Fatma Gebeş Çimen'in Marmaris ismini taşıyan eserinde kulübün kuruluş tarihi 1927 olarak verilmiştir. Fakat Muğla Beden Terbiyesi ve Spor İl Müdürlüğü'nün yayımladığı 1988 tarihli yıllıkta, kulübün 1934 yılında tesis edildiği kaydedilmiştir. 1938 tarihinde spor faaliyetlerinin daha düzenli ve nizamlı bir hale getirilmesi için 3530 sayılı kanunla

³⁵⁸ *Muğla Postası*, 1 Kasım 1962.

³⁵⁹ Çimen, a.g.e., s. 35.

³⁶⁰ *Muğla*, 2 Haziran 1953.

Başvekâlete bağlı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve müdürlüğe bağlı olarak da bölge müdürlükleri tesis edilmiştir. Yaşanan gelişme dolayısıyla Marmaris Gençlik Spor da bölge müdürlüğüne bağlanarak, 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'na göre bir resmi teşekkül haline gelmiştir.³⁶¹.

7.1. Futbol

Marmaris Gençlik Spor, Siyah- beyaz renklerden oluşan bir formaya sahipti. Kulübün, il dâhilinde bulunan diğer kulüplerle iç saha maçlarını yaptığı saha, şimdiki Güney Ege Saha Komutanlığı'nın ve lojmanlarının olduğu yerde idi³⁶². Marmaris Gençlik Spor'un değişik tarihlerde yaptığı bazı müsabakaların ayrıntılarına ulaşılmıştır. Mart 1935'te Marmaris Gençlik Spor'un ev sahipliğinde Muğla Yayla Spor ile Marmaris Gençlik Spor bir maç yapmış ve Marmaris takımı müsabakadan 2- 1 yenik ayrılmıştır³⁶³. Temmuz 1936'daki müsabakalarda ise Marmaris, Milas'a 2- 1 yenilirken, Fethiye ile oynadığı maçta golsüz berabere kalmıştır³⁶⁴.

Marmaris Gençlik Spor, Nisan 1938'te Fethiye ile bir maç yapmış ve müsabakadan 5- 1 mağlup ayrılmıştır³⁶⁵. Mayıs 1943'te Marmaris, Milas'ı 2- 0 yenerken, Muğla'ya 3- 2 mağlup olmuştur³⁶⁶. Haziran 1944'te Marmaris Gençlik Spor'a mensup gençler yaya olarak

³⁶¹ Muğla Beden Terbiyesi, Bölge Müdürlüğü Sporunda 50. Yıl, 1923- 1973, Derleyen. T. Doğu, Ankara, 1974, s. 61.

³⁶² Çimen, a.g.e., s. 87; *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 214.

³⁶³ *Muğla'da Halk*, 7 Mart 1935.

³⁶⁴ *Muğla'da Halk*, 4 Temmuz 1936.

³⁶⁵ *Muğla'da Halk*, 2 Nisan 1938.

³⁶⁶ *Muğla'da Halk*, 12 Mayıs 1943.

Muğla'ya gitmişler ve Muğla Gençlik Spor ile bir karşılaşma yapmışlardır³⁶⁷. Mayıs 1949'da Marmaris- Ula karşılaşması yapılmış ve müsabaka 3- 2 Marmaris üstünlüğü ile devam ederken, maç tatil edilmiştir³⁶⁸.

Marmaris, Haziran 1950'de Muğla ile bir karşılaşma yapmış ve mücadeleyi 2- 1 kaybetmiştir³⁶⁹. Haziran 1952'de Marmaris, Martı Spor'u 2- 1 mağlup etmiştir³⁷⁰. Marmaris, Ocak 1954'te Fethiye ile yaptığı müsabakayı 1- 0 kaybetmiştir³⁷¹. Temmuz 1954'te Marmaris, Köyceğiz'e karşı Muğla Spor'un yetenekli oyuncusu Fuat'ın da Marmaris takımında oynadığı maçta 4- 0 galip gelmiştir. Fuat'ın, Marmaris Kulübü için oynaması maç öncesinde ve sonrasında tartışmalara neden olmuştur³⁷². Temmuz 1955'te Marmaris, Muğla'da Muğla Gençlik Spor ile yaptığı müsabakadan 3- 1 galip ayrılmıştır³⁷³. Marmaris, Ağustos 1956'da Yılmaz Spor ile bir müsabaka yapmış ve maçtan 8- 3 yenik ayrılmıştır³⁷⁴.

7.2. Su Sporları

Marmaris, deniz ile iç içe bir coğrafyada olduğu için su sporları haliyle belli bir gelişme göstermiştir. Temmuz 1940'ta Marmaris'te Muğla Bölgesi deniz sporları müsabakası düzenlenmiş ve yarışmaya Muğla,

³⁶⁷ *Muğla'da Halk*, 1 Temmuz 1944.

³⁶⁸ *Muğla'da Halk*, 21 Mayıs 1949.

³⁶⁹ *Muğla'da Halk*, 7 Haziran 1950.

³⁷⁰ *Muğla*, 9 Haziran 1952.

³⁷¹ *Muğla*, 20 Ocak 1954.

³⁷² *Muğla*, 23 Temmuz 1954.

³⁷³ *Muğla*, 5 Temmuz 1955.

³⁷⁴ *Muğla*, 23 Ağustos 1956.

Marmaris, Fethiye ve Bodrum'dan katılımlar olmuştur. Yapılan seçmelerde Marmarisli 4 genç ile Muğla Yayla Spor'a mensup bir genç dereceye girmiştir. Dereceye giren gençler, futbol ajanı Osman Kasapoğlu'nun maiyetinde Akdeniz Yüzme Yarışları'na katılmak için Adana'ya hareket etmişlerdir³⁷⁵.

Akdeniz Yüzme Yarışları'nın Adana'daki yüzme havuzunda yapılması planlanmıştı. Fakat havuzun zamanında su ile doldurulamaması ile müsabakalar İskenderun'a nakledilmiştir. Antalya takımının müsabakalara zamanında yetişememesi yüzünden yarışlara Mersin, Muğla, Adana ve Hatay takımları katılmıştır. Yapılan yarışlar neticesinde çoğunluğu Marmarislilerden oluşan Muğla takımı, üçüncülük elde etmiştir. Teknik eksikliklerinin yanında antrenman eksikliği olan sporcular yine de iyi bir netice elde etmişlerdir³⁷⁶.

Marmarisli gençlerin başarısı yüzme ile sınırlı kalmamıştır. Kabotaj Bayramı dolayısıyla 1943 yılında İstanbul'da düzenlenen kürek yarışlarında bölge kikçileri, birincilik elde etmişlerdir. Alınan birincilik tüm Muğla'da sevinç gösterileri ile karşılanmıştır³⁷⁷. Kikçilerin İstanbul'a gidiş öyküsü ve mücadeleleri Marmaris Belediyesi Yerel Tarih Bülteni'nde ayrıntılı olarak anlatılmıştır³⁷⁸. Marmarislilerin su sporlarındaki başarısı, 1973 yılında ilçeye 246 bin lira harcanarak 772 metrekairelik bir arsaya su sporları tesisi yapılarak adeta

³⁷⁵ *Muğla'da Halk*, 20 Temmuz 1940.

³⁷⁶ *Muğla'da Halk*, 3 Ağustos 1940.

³⁷⁷ *Muğla'da Halk*, 10 Temmuz 1943.

³⁷⁸ *Marmaris Belediyesi Yerel Tarih Bülteni*, Mayıs 2007, Sayı 14, s. 1,2.

ödüllendirilmiştir³⁷⁹. Marmaris'te Kabotaj Bayramı vesilesi ile her yıl yüzme, sandal, yelken ve tulum yelken yarışları düzenlenmiştir³⁸⁰.

8. Resmi Ve Gayri Resmi Törenlerden Örnekler

8.1. Marmaris'te 1929 Yılı 29 Ekim Töreni

28 Ekim 1929 tarihinde Marmaris'in muhtelif noktaları mersin dalları, kurdele kâğıtları ve Türk bayrakları ile donatılmıştır. Küçük çocuklar okullarını süslerken, kayık sahipleri de kayıklarını süslemişlerdir. 29 Ekim sabahı saat 09.30'da öğrenciler, mızıkâ sesleri eşliğinde tören alanına gelmişler ve yerlerini almışlardır. Meydanın ortasına bir hitabet kürsüsü yerleştirilmiş ve ilk olarak Kaymakam Osman Şükrü Bey halka seslenmiştir. Ardından doktor, muallim ve halk adına da Kâmil Bey birer nutuk irat etmişlerdir. Daha sonra geçit resmi başlamış, kaymakam ve CHP Mutemedi Halil Bey tebrik edilmişler, takiben de okullara ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Öğleden sonra at yarışı, kürek, yelken, fita, yüzme, yağlı direk ve ördek tutma müsabakaları düzenlenmiştir. Oldukça çekişmeli ve eğlenceli geçen yarışların sonunda dereceye giren sporcular ödüllendirilmiştir. Gece, şehir ve kordon elektrikle donatılmış, halk tarafından fener alayı düzenlenmiştir. Mızıkâ seslerinin eşliğinde “*Yaşasın Cumhuriyet*” nidaları ile sabaha kadar dolaşmıştır. Diğer yandan şehir kulübünün bahçesinde düzenlenen güreş müsabakaları ile zeybek oyunları da geç saatlere kadar devam etmiştir³⁸¹.

³⁷⁹ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 219.

³⁸⁰ *Muğla*, 5 Temmuz 1952.

³⁸¹ *Muğla'da Halk*, 7 Teşrin-i Evvel 1929.

8.2. Kabotaj Bayramı

Kabotaj Bayramı, 1 Temmuz 1926 yılında Türk sularında kabotaj hakkının Türk denizcilerine geçmesi ile kutlanılmaya başlanmış bir gündür³⁸². Muğla dâhilinde yapılan kutlamaların en görkemlisi daima Marmaris'te olmuştur. 1 Temmuz 1945 tarihindeki Denizcilik kutlamalarının açılışında liman reisi denizcilik faaliyetlerinin ekonomideki öneminden bahseden bir konuşma yapmış, ardından öğrenciler şiirler dillendirmişler ve sporcular geçit töreni düzenlemişlerdir. Saat 10.45'ten itibaren değişik stillerde yüzme yarışları düzenlenmiştir³⁸³.

1946 yılındaki denizcilik kutlamalarında ise kik, yelken ve yüzme yarışları tertiplenmiş ve dereceye girenler ödüllendirilmişlerdir³⁸⁴. 1947 yılındaki kutlamalara Muğla'dan gençler gelmiş ve onların da katılımıyla tören ve yarışlar düzenlenmiştir³⁸⁵. 1949 yılındaki kutlamalarda da müsabakalar düzenlenmiş ve dereceye girenler ödüllendirilmişlerdir³⁸⁶. 1963 yılındaki 1 Temmuz kutlamaları hazırlıkları vaktinden önce tamamlanmış³⁸⁷, fakat 1 Temmuz günü hava muhalefeti yaşanması nedeniyle tören ve yarışlar 7 Temmuz'a ertelenmiştir³⁸⁸. 7 Temmuz'da düzenlenen törenlere komşu yerleşim birimlerinin yanında uzaklardan da katılım olmuştur. Marmaris büyük

³⁸² *Muğla'da Demokrat Yayla*, 1 Temmuz 1955.

³⁸³ *Muğla'da Halk*, 4 Temmuz 1945.

³⁸⁴ *Muğla'da Halk*, 3 Temmuz 1946.

³⁸⁵ *Muğla'da Halk*, 2 Temmuz 1947.

³⁸⁶ *Muğla'da Halk*, 2 Temmuz 1949.

³⁸⁷ *İlk Adım*, 29 Haziran 1963.

³⁸⁸ *İlk Adım*, 4 Temmuz 1963.

şehirlerden daha kalabalık bir hale gelmiştir. Çok görkemli bir kutlamanın ardından yarışmalar da çok hareketli geçmiştir³⁸⁹. 1965 yılındaki törenler de kalabalık bir izleyici kitlesi tarafından izlenmiş ve büyük bir beğeni toplamıştır³⁹⁰.

8.3. Düğün Töreni

Düğün töreninin ilçede nasıl gerçekleştiği konusunda 1967 Muğla İl Yıllığı kısaca malumat vermiştir. Fakat 12 Şubat 1938 tarihli Muğla Halkevi Dergisi düğün merasimi hakkında kapsamlı bilgi vermiştir. Cavit Aker tarafından Orhaniye Köyü'ne ait düğün merasimi ayrıntılı bir şekilde şöyle anlatılmıştır:

“Düğün başlamadan önce köy odasında nikâh kıyılır. Düğünden üç gün önce değirmene tahıl öğütülmeye gidilir. Değirmene yaklaşan kafile iki üç el silah atar. Değirmende olanlar düğün tahılının gelmekte olduğunu anlarlar ve tahıl öğütme önceliği düğüncülere verilir. Tahıl öğütüldükten sonra oğlan evine düğün bayrağı çekilir ve eşe dosta okuntu salınır. Cumartesi günü keşkek kazanları ocağa konur ve davetliler de ikindiye doğru düğün mekânına gelmeye başlarlar. Etraf köylerden gelenler düğün evine yaklaşıncaya bir iki el silah atarlar. Düğün yerine varınca getirdikleri hediyeleri düğün sahibine verirler. Gelen tüm misafirlere yemek verilir. Yemekten sonra güreş mahalline gidilir. Güreşler sonunda birinci gelene 1 oğlak ya da yarım top alaca kumaş verilir. Güreşi takiben 2 kadın bir bakır leğeni dizlerine ters kapatarak çalmaya başlarlar ve eş zamanlı olarak türkü dillendirilir. Türkülere ikişerli gruplar halinde oyun oynanarak eşlik edilir. Gece yarısı olunca güveye kına yakılır. Bu esnada güveyin başına al bir bez örtülür. Hep bir ağızdan türkü söylenirken, bir yandan da kına yakılır. Kınadan sonra güvey evinin kapısına götürülür ve yüzü kibleye çevrilir. Eşi dostu, anası ve babası omzuna mendil ve gömlek asarlar. Diğer insanlar uyumaya giderler. Gelin olacak kıza da aynı suretle kına

³⁸⁹ İlk Adım, 11 Temmuz 1963.

³⁹⁰ İlk Adım, 1 Temmuz 1965; İlk Adım, 2 Temmuz 1965.

yakılır. Ertesi pazar sabahı düğün bayrağı indirilir. Gelin için hayvan tedarik edilerek, kız evine varılır. Kız evinde bir iki saat düğün yapıldıktan sonra gelin ata bindirilir ve yola çıkılır. Yollarda eğlenerek oğlan evine varılır. Güvey, dama çıkararak bir iki metelik ve şeker serper. Gelin attan inmezden önce kayınpeder ve kayınvalideye bir iki incir ya da zeytin ağacı bağışlattırılır. Gelin sağdıç tarafından attan indirilir. Akabinde halk dağılır. Akşam yatsı namazından sonra iki üç kişi, dualar ederek güveyi gelinin yanına götürür. Damat eve girmezden evvel ailesinden damada bir iki davar ve yahut bir iki kök zeytin bağışlattırılır ve düğün de böylelikle biter.”

9. Adli Vak’alar

9.1. Kaçakçılık

Marmaris’in ülkenin sınır noktalarından biri olması hasebiyle yörede Cumhuriyet Dönemi’nden önce olduğu gibi³⁹¹ Cumhuriyet Dönemi’nde de kaçakçılık faaliyetleri devam etmiştir³⁹². Kaçakçıların gayri meşru yollardan ülkeye soktukları ürünler arasında kahve, kumaş, hazır elbise, iplik, mutfak malzemeleri, şeker ve baharat bulunmaktaydı³⁹³. Kaçakçılık organize bir şekilde yapılmaktaydı. Muğla vilayetindeki kaçakçılık faaliyetlerinin önüne geçebilmek için emniyet teşkilatı bünyesine 1930’da üç yeni hızlı motor alınmıştır³⁹⁴.

Kaçakçılıktan yakalananlar yargılanarak cezalara çarptırılmıştır. 1934 yılında Fenaket Köyü’nden Adem Oğlu Mehmet Kaptan ülkeye kaçak eşya sokmaktan dört ay hapis cezasına çarptırılmış, teknesi müsadere edilmiş ve 37 lira para cezası almıştır³⁹⁵. Mehmet Kaptan ve diğer

³⁹¹ Türkeş, a.g.e., s. 49.

³⁹² *Muğla’da Halk*, 26 Mayıs 1930.

³⁹³ *Muğla’da Halk*, 11 Birinci Teşrin 1934; *Muğla’da Halk*, 27 Birinci Kanun 1934.

³⁹⁴ *Muğla’da Halk*, 26 Mayıs 1930.

³⁹⁵ *Muğla’da Halk*, 13 Eylül 1934.

kaçakçılar tarafından yurda sokulan kaçak eşyalar mıntika gümrük idarelerince satışa çıkarılmıştır. 1934 yılında hem Bozburun Gümrük Memurluğu hem de Marmaris Gümrük Memurluğu'nca ele geçirilen mallar satışa sunulmuştur³⁹⁶. Kaçakçılığı önlemek için Marmaris-Muğla karayolu sık sık kesilmiştir. Şüphelilerin buldukları taşıtlar aranırken Muğla'ya gitmekte olan bir kadının üzerinde iki kilo çekirdeksiz kahve ele geçirilmiş ve devam eden soruşturma neticesinde kadının Bozburun'daki akrabalarının evinde 34 kilo daha kahve ele geçirilmiş ve suçlular tevkif edilmiştir. Ele geçirilen kahve gümrüğe teslim edilmiştir³⁹⁷. Diğer taraftan Adalardan gelen Rum balıkçılar, zaman zaman neredeyse karaya çıkarak Marmaris sahillerinde kaçak balık avlamışlardır. 1953 yılında Marmaris sahillerinde kaçak balık avlarken yakalanan iki Yunan gemisi müsadere edilmiş ve mürettebat da tevkif edilmiştir³⁹⁸. 1957 yılında Bozburun Nahiyesi sınırları içinde karaya 20 metre uzaklıkta balık avlarken yakalanan Sömbekili Rumların, kayık ve malzemeleri müsadere edilmiş ve kendileri de beşer yıl ağır hapse çarptırılmıştır³⁹⁹.

9.2. Diğer Muhtelif Suçlar

1927 yılında Muğla Hapishanesi'nde yatmakta olan Marmarisli Veli Hüseyin, kanuna küfretmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 160. maddesine göre Veli Hüseyin'in yargılanması için TBMM'den izin alınması gerekmiştir. Bu bağlamda Veli Hüseyin'in davası uzun yazışmalara

³⁹⁶ *Muğla'da Halk*, 11 Birinci Teşrin 1934; *Muğla'da Halk*, 27 Birinci Kanun 1934.

³⁹⁷ *Muğla*, 12 Aralık 1958.

³⁹⁸ *Muğla*, 24 Mart 1953.

³⁹⁹ *Muğla*, 14 Şubat 1957.

neden olmuştur⁴⁰⁰. İşlenen suçlar bazen doğrudan devlete ihanet anlamında da değerlendirilmiştir.

Kemeraltı Mahallesi'nden İbrahim Oğlu Mustafa, başka bir devletin askerlik hizmetini kabul etmiş ve memleket aleyhine çalışmalarda bulunmuştur. 1312 numaralı Vatandaşlık Kanunu'nun 9. maddesine göre adı geçen şahsın vatandaşlıktan çıkarılması İcra Vekilleri Heyeti kararınca 13 Haziran 1933 tarihinde kabul edilmiştir⁴⁰¹.

1934 yılında Söğüt Köyü'nde bir ev kundaklanmış ve içinde bulunan bir kadın yanarak can vermiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda suçlu yakalanarak tutuklanmıştır⁴⁰². Haziran 1938'de Hisarardı Köyü'nde kız kaçırma girişiminde bulunan bir şahıs gözaltına alınmıştır⁴⁰³.

Eylül 1953'te Söğüt Köyü'nde her gece eve sarhoş gelip babasına musallat olan bir genç, sonunda babasını bıçaklayarak yaralamıştır. Genç, hemen mahkemeye sevk edilmiştir. 1953 yılında arıcılar, ayıların arı kovanlarına musallat olmasından endişeye düşmüşlerdir. Fakat kovanlardan bal sızdırmak için ateş yakan hırsız, kovanların yanmasına sebep olmuş ve kovanlara musallat olanın bir insan olduğu ortaya çıkmış, suçlu da tevkif edilmiştir⁴⁰⁴.

Temmuz 1954'te Adaköylü bir genç, sevgilisini zorla kaçırmaya kalkmış ve kızın babası bu girişime engel olmuştur. Genç, kızın babasının Jandarmaya şikâyete gittiğini görünce adamın yolunu kesmiş

⁴⁰⁰ BCA,030.10.00.00.33.191.10.1-5.

⁴⁰¹ BCA,030.18.01.02.37.45.3.

⁴⁰² *Muğla'da Halk*, 6 Birinci Kanun 1934.

⁴⁰³ *Muğla'da Halk*, 18 Haziran 1938.

⁴⁰⁴ *Muğla*, 9 Eylül 1953.

ve silah vasıtası ile adamı katletmiştir. Genç, olayın ardından kayıplara karışmıştır⁴⁰⁵.

Eylül 1954'te Söğüt Köyü Gümrük Muhafaza Karakolu Teşkilatı'ndan kıta çavuşu beraberinde iki er olmak üzere bir kadının evini basarak kadının boynundaki 12 altını gasp etmişlerdir. Olay üzerine yetkililer hemen soruşturma başlatmıştır⁴⁰⁶.

Ocak 1956'da Orhaniye Köyü'nde ikamet etmekte olan bir adam karısıyla sürekli kavgalarının akabinde, kayınpederine ait olan ve içinde eşya ve pazarlanmak için bekletilen 30 bin portakal bulunan evi ateşe vermiş ve olay hakkında takibat başlatılmıştır⁴⁰⁷.

Turizm ile beraber suçlarda da çeşitlenme olmuştur. Finlandiyalı bir turist, Marmaris Karadere mevkiinde yataklı minibüsünde geceyi geçirmekte iken yanına benzin isteme bahanesi ile yaklaşan iki kişi tarafından soyulmuştur. Turiste ait kauçuk dalgıç yeleği ve süet yün gömleği çalan hırsızlar, eşyalar ile birlikte ele geçirilmişler ve gözaltına alınmışlardır⁴⁰⁸.

10. Marmaris'te Siyasal Yaşam Ve Seçimler

10.1. Milli Mücadele Dönemi'nde Marmaris'te Siyasal Yaşam

Birinci Dünya Savaşı yıllarında tüm Osmanlı topraklarında olduğu gibi Marmaris'te de İttihat ve Terakki Fırkası ile İtilaf Fırkası arasında

⁴⁰⁵ *Muğla*, 19 Temmuz 1954.

⁴⁰⁶ *Muğla*, 11 Eylül 1954.

⁴⁰⁷ *Muğla*, 17 Ocak 1956.

⁴⁰⁸ *İlk Adım*, 7 Temmuz 1964.

sürtüşmeler yaşanmıştır. İtilaf Partisi mensubu Kamil Bey'in cenazesine, İttihak ve Terakki Partisi mensupları katıldığı zaman ilçede bazı tartışmalar olmuştur⁴⁰⁹.

İzmir'in işgali Marmarislileri ülke içi hizipleşmenin ötesinde Türk'ün haklılığını dünyaya haykırma, duyurma çabasına dönüşmüştür. Marmarisli, İtalyan işgali altındayken İtalyanlar vasıtası ile Yunan işgalini protesto eden telgraflar çekmişlerdir. Telgraflar arasında Marmarisli kadınların yazdıkları da bulunmaktadır⁴¹⁰. Siyasi katılım açısından çekilen bu telgraflar ve yapılan mitingler önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali ve Mebusan Meclisi'nin dağıtılmasının ardından Mustafa Kemal Paşa, Ankara'dan tüm ülke geneline bir beyanname yayınlayarak Ankara'da bir meclisin toplanacağını, dolayısıyla da tüm yurttan seçim yapılacağını açıklamıştır. Ankara tarafından gösterilen Muğla milletvekili adayları seçimi kazanmışlardır⁴¹¹.

10.2. 1923- 1945 Yılları Arasında Marmaris'te Siyasal Yaşam

Halk Fırkası'nın 9 Eylül 1923'te Mustafa Kemal tarafından tesis edilmesinin hemen akabinde 20 Kasım 1923 tarihinde Ankara'dan gönderilen resmi yazıda, Anadolu ve Rumeli Müdefaa-i Hukuk Cemiyeti İdare Heyeti'nin Halk Fırkası'nda görevine devam edeceği

⁴⁰⁹ Türkeş, a.g.e., s. 282.

⁴¹⁰ Çelebi, a.g.m., s. 86- 88.

⁴¹¹ Akça, a.g.e., s. 91, 92.

bildirilmekteydi⁴¹². Bu bağlamda Marmaris Müdefaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri Halk Fırkası'nın Marmaris'teki kurucuları olmuşlardır. Bu kişiler şunlardır⁴¹³: “Binbaşı Edip Bey, Dede Rifki Efendi, Hafız Mehmet Efendi, Hafız Kâmil Efendi, Aydınli Halil Bey, Avukat Saitçolu Münir Bey, Hamdi Yüzak.” Halk Fırkası namzetleri Muğla'da 1931 yılına kadar tüm seçimleri kazanmışlardır⁴¹⁴. 1931 yılındaki milletvekili seçimlerinde Marmaris'ten seçilen ikinci seçmeler oylarını CHP lehine kullanmışlar⁴¹⁵ ve CHP namzetleri seçimi kazanmışlardır⁴¹⁶.

Marmarisliiler, tepkilerini sandık başında göstermenin yanında zaman zaman mitingler de yapmışlardır. 1930 yılında yaşanan bir gericilik isyanı olan Menemen Olayları, Marmaris halkını derinden etkilemiştir. Olayların yıldönümünde Marmaris sakinleri ve öğrencileri, gericilik isyanını miting yaparak protesto etmişlerdir. Şehit Subay Kubilay gözyaşları ile anılırken, Cumhuriyet'in bekası için sonuna kadar savaşılacağı mesajları verilmiştir⁴¹⁷.

1935 yılında yapılan sayılav seçimini tüm vilayette olduğu gibi Marmaris'te de CHP namzetleri kazanmıştır. Umumi Vilayet Meclisi üye seçimlerinde Marmaris'ten CHP namzetlerinden Cemal Türker asli ve Halil yedek üye seçilmiştir⁴¹⁸. 1935 ve 1939 seçimlerinde Muğla'da

⁴¹² Akça, a.g.e., s. 93.

⁴¹³ Türkeş, a.g.e., s. 283.

⁴¹⁴ Akça, a.g.e., s. 91- 94.

⁴¹⁵ *Muğla'da Halk*, 5 Nisan 1931.

⁴¹⁶ Akça, a.g.e., s. 95.

⁴¹⁷ *Muğla'da Halk*, 9 Kanun-i Sani 1931.

⁴¹⁸ *Muğla'da Halk*, 14 Şubat 1935.

daha önceki seçimlerde olduğu gibi CHP namzetleri milletvekili seçilmişlerdir⁴¹⁹. 1939 seçimlerinde Marmaris'ten ikinci seçmen olarak oy kullananların isimleri ve yerleşim birimleri şöyledir⁴²⁰: “*Hayriye Güngör (Marmaris); İsmet Öner (Ada Köyü); Göncü (Armutalanı); Halil Güven (Beldibi); Halil Yaylalı, Fuat Kromer, Hamdi Yüzak, Abdi Yaltırak, Yusuf Ziya Gündüz, Eşref Girgin, Kemal Kromer (Gölenye); Ali Öner (Karaca); Mehmet Alper (Bayır); Mustafa Şahin (Osmaniye); Hüseyin Evcan (Orhaniye); Mehmet Yalçın (Hisarönü); Mehmet Ertuğrul (Turgut); Mehmet İnan (Bozburun); Salih Yılmaz (Fenaket); Ahmet Kaya (Sögüt); Murat Önal, Asiye Alper, Kamil Mete, Mehmet Ünlü (Selimiye).*”

Nisan 1940'ta CHP Parti Müfettişi Ali Rıza Levent, Marmaris'e gelerek parti teşkilatını teftiş etmiştir. Levent, incelemelerini memnun bir şekilde sonlandırmıştır. Levent, daha sonra beraberinde Marmaris CHP Parti Reisi Abidin Çakır ile Muğla'ya gitmiştir⁴²¹.

2 Şubat 1942 tarihinde Vali Vekili Mektupçu Alaaddin'in başkanlığında Vilayet Meclisi Kongresi yapılmış ve toplantıya Marmaris'i temsilen Şaban Kınay, Süleyman Harmandar ve Hasan Özen katılmıştır. Toplantıda Abidin Çakır, Marmaris'in Sıhhat ve Maarif Encümeni seçilmiştir⁴²².

⁴¹⁹ Akça, a.g.e., s. 96, 97.

⁴²⁰ *Muğla'da Halk*, 14 Mart 1939.

⁴²¹ *Muğla'da Halk*, 27 Nisan 1940.

⁴²² *Muğla'da Halk*, 21 Şubat 1942.

Ekim 1942’de CHP Parti Müfettişi Rıza Levent’in de katılımı ile Marmaris CHP Parti Kongresi gerçekleştirilmiştir. Levent, kongreye iştirak etmesinin yanı sıra parti teşkilatında teftişlerde bulunmuştur⁴²³.

1943 seçimlerinde Marmaris’te ikinci seçmen seçimlerinde CHP namzetleri ittifakla seçilmişlerdir. Buna göre Marmaris ikinci seçmen listesi şöyledir⁴²⁴: “*Hamdi Yüzak, Salih Odabaş, Eşref Girginç, Hüseyin Öztan, Hasan Alptekin, Halil Karayiğit, Kamil Karacan, Mehmet Tokalaç, Ali Göneli, Nevzat Selçuk (Marmaris); Ali Öner (Gelibolu); Süleyman Aytekin (Bayır); Mustafa Şahin (Osmaniye); Hüseyin Evcan (Orhaniye); Mehmet Ertuğrul (Turgut); Mehmet Tarun (Hisarönü); İsmet Öner, Halil Güven, Abdi Yaltırak, Ahmet Göncü, Mustafa Çoban, Kadir Yalçın, Salih Uslu, Mehmet İnan (Bozburun).*”

CHP Muğla milletvekili adayları, yukarıda isimlerini verdiğimiz ikinci seçmenlerin de katılımı ile milletvekili seçildiler⁴²⁵.

İkinci Kanun 1943’te CHP Parti Müfettişi Şerafettin Börge’nin de katılımı ile CHP Marmaris Kaza Kongresi toplanmıştır⁴²⁶.

VII. Dönem Muğla milletvekillerinden Sadullah Güney’in 1945’te vefatı üzerine Muğla’da milletvekili ara seçimine gidildi⁴²⁷. 2 Aralık 1945’te Muğla’da yapılan seçimde 19 Marmarisli ikinci seçmenden 19

⁴²³ *Muğla’da Halk*, 26 Eylül 1942, *Muğla’da Halk*, 24 Birinci Teşrin 1942.

⁴²⁴ *Muğla’da Halk*, 20 Şubat 1943.

⁴²⁵ Akça, a.g.e., s. 98.

⁴²⁶ *Muğla’da Halk*, 27 İkinci Teşrin 1943; *Muğla’da Halk*, 25 Birinci Kanun 1943; *Muğla’da Halk*, 1 İkinci Kanun 1944.

⁴²⁷ *Muğla’da Halk*, 23 Haziran 1945.

oy alan Abidin Çakır, toplamda 91 oy toplayarak milletvekili seçilmiştir⁴²⁸.

CHP siyasi parti olmanın ötesinde sosyal çalışmaların da içinde olmuştur. Örneğin 1946 yılı 1 Temmuz Kutlamaları'nın coşkulu geçmesi için Halkevi Başkanı Kadir Yalçın, Belediye Başkanı Hüseyin Fikri Öztan ve CHP İlçe Başkanı Halil Güven epey çaba sarf etmişlerdir⁴²⁹.

10.3. Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş

10.3.1. Demokrat Parti Marmaris İlçe Teşkilatı'nın Kurulması ve 1946- 1950 Yılları Arası Siyasal Faaliyetleri

II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda uluslararası gelişmelerin de tetiklemesi ile Türkiye yeniden çok partili hayata adım atmıştır. İlk olarak 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi ve ardından Demokrat Parti(DP) Türk siyasi hayatında yerlerini almışlardır⁴³⁰. Marmaris, 1950 yıllarından sonra Demokrat Parti'nin önemli kalelerinden biri haline gelecektir⁴³¹.

1947 yılında ilçedeki muhtar seçimlerinde CHP 14 muhtar çıkartırken, DP sadece 1 muhtar çıkarabilmiştir⁴³². Muhtar seçimlerinin yanında, üst düzey siyasilerin ilçeye yaptıkları ziyaretler de güçler dengesini özetler niteliktedir. Temmuz 1949'da CHP iktidarından Devlet Bakanı Nihat

⁴²⁸ *Muğla'da Halk*, 5 Aralık 1945.

⁴²⁹ *Muğla'da Halk*, 3 Temmuz 1946.

⁴³⁰ Akça, a.g.e., s. 100.

⁴³¹ *Muğla*, 19 Ocak 1955.

⁴³² *Muğla'da Halk*, 5 Mart 1947.

Erim ve Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu Marmaris'i ziyaret etmişlerdir. Bakanlar, Marmaris halkının ortaokul açılması yönündeki isteklerine karşı kadro olursa bir iki yıl içinde ilçeye bir ortaokul açılabileceği müjdesini vermişlerdir⁴³³.

CHP, Marmaris'te ses getiren son kongrelerinden birini 16 Aralık 1949'da gerçekleştirmiştir. Kongre, Bölge Müfettişi Hulki Cura ve CHP İl Başkanı Hilmi Baydur'un katılımı ile gerçekleştirilmiştir. İlçe merkezi ve köylerden gelen partililerin katılımı ile gerçekleşen toplantıyı İlçe Başkanı Hamdi Yüzak başlatmıştır. Kongre Başkanlığına Kemal Kromer, Başkan Vekilliği'ne Bekir Dikmen, kâtipliklere Kamil Karacan ve Mustafa Güngör seçilerek çalışmalara geçilmiştir. Demokrasi hamlelerinin gelişmesini, ocak ve bucak teşkilatının partiye bağlılığını vurgulayan çalışma raporu, üyelere okunmasının ardından ittifakla kabul edilmiştir. Gizli oylama usulü ile yapılan seçimde İlçe İdare Heyeti Asil Üyelikleri'ne Kemal Kromer, Ahmet Öner, Hamdi Yüzak, Ahmet Göncü, Eşref Girginç, Kadir Yalçın, Kamil Karacan, Halil Güven ve Adil Öner seçilmiş ardından kongre tamamlanmıştır⁴³⁴.

Şubat 1950'de CHP İl İdare Kurulu Başkanı Ethem Serim beraberinde partililer olduğu halde Marmaris'e gelmiştir. Serim, Halkevi'nde konuşma yapmasının yanında halkın sıkıntılarını da dinlemiştir⁴³⁵. 19 Mart 1950'de İl Başkanı Ethem Serim, eski Muğla Valisi CHP Parti Müfettişi Recai Güreli ile beraber ilçeyi yeniden ziyaret etmiştir. Bu

⁴³³ *Muğla'da Halk*, 13 Temmuz 1949.

⁴³⁴ *Muğla'da Halk*, 12 Aralık 1949.

⁴³⁵ *Muğla'da Halk*, 8 Şubat 1950.

ziyarete ikili Halkevi'nde halka seslenmişler ardından da ilkokul ve ortaokul binalarını gezmişlerdir⁴³⁶.

CHP kongrelerinde halk muhtelif isteklerde bulunuyordu. Bunlardan biri de CHP İl Kongresi'ne teşrif eden Marmarisli ve Bodrumlu süngercilerin Kuzey Afrika sularında sünger avlayabilme isteklerini dile getirmeleridir. CHP'li yöneticiler durumu merkeze ilemişlerdir. Akabinde Dışişleri Bakanlığının bölgeye egemen olan İngilizlere talebin ileildiği ve gelişmelerden süngercilerin haberdar edileceği bildirilmiştir.⁴³⁷

10.3.2. 1950- 1960 Yılları Arasında Marmaris'te Siyasal Gelişmeler

1946- 1950 yılları arasında CHP'nin tek parti yönetimine olan tepkiler iyice artmıştı⁴³⁸. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi de tek parti yönetimine bir tepki olarak da değerlendirilebilir. 1950 yılı Muğla İl Genel Meclisi seçimlerine Marmaris'ten iştirak olmamıştır. DP'nin kazandığı seçime katılım düşük olmuştur⁴³⁹. 1951 yılında CHP Marmaris'te parti faaliyetlerini güçlü kılmak için geçici ilçe idare kurulu oluşturulması yoluna gitmiş⁴⁴⁰, fakat CHP ilçede eski günlerine dönememiştir. 1950 yılına kadar Muğla'da Halk gazetesinin sütunlarını CHP ile ilgili haberler doldurmaktaydı. 1950 yılından itibaren

⁴³⁶ *Muğla'da Halk*, 25 Mart 1950.

⁴³⁷ *Muğla'da Halk*, 8 Mart 1950.

⁴³⁸ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, C. II, Ankara, 2004, s. 15.

⁴³⁹ *Muğla'da Halk*, 18 Ekim 1950.

⁴⁴⁰ *Muğla'da Halk*, 17 Ocak 1951.

Muğla'da Halk gazetesinin yerini Muğla gazetesi almış ve gazetenin sütunları DP ile ilgili haberlerle dolmuştur. Genellikle DP ilçe kongreleri gazetede geniş yer bulmuştur.

1952 yılı Marmaris DP İlçe Kongresi, Fethi Şentop tarafından yapılan yoklama ile açılmış ve 38 delegeden 28'inin katılımı ile gerçekleşmiştir. Giriş konuşmasının ardından divan kurulu seçimi yapılmıştır. Başkanlığa DP İl İdare Kurulu 2. Başkanı Ziya Tuzlacı, 2. başkanlığa Tahir Sezgin, kâtipliklere Ali Tokolaç ve Hilmi Esen oybirliği ile seçilmişlerdir. Toplantı esnasında Kore şehitleri ve Atatürk anısına 3 dakikalık saygı duruşunda bulunulmuş, akabinde Fethi Şentop bir yıllık faaliyet raporunu okumuştur. Vatandaşın muhtelif istekleri dinlendikten sonra, parti asil üyeleri seçilmiştir. Üyeliklere Kemal Elgin, Şükrü Tugay, Hamdi Öner, Fethi Şentop, Hüseyin Uygun, Hilmi Oral ve Eşref Karaca seçilmiştir⁴⁴¹.

Demokrat Parti, 1953 yılında Marmaris'teki köy ve nahiye kongrelerini nisan ayı içinde tamamlamıştır. Kaza kongresi 30 Nisan'da başlamıştır⁴⁴². DP İlçe Kongresi, Barbaros Sineması'nda toplanmıştır. Toplantıya ilçe parti mensuplarının yanı sıra, Muğla ve Milas'tan da katılanlar olmuştur. Kongre Başkanlığı'na Milas'tan gelen Turhan Akarca, İkinci Başkanlığı da yine Milas'tan gelen Gazi Menteşe seçilmiştir. Fethi Şentop tarafından çalışma raporu okunduktan sonra, DP mebuslarının muvaffakiyet mesajları okunmuştur. Ardından İlçe İdare Heyeti'nin sunduğu 400 liralık bütçe kabul edilmiştir. Kongre

⁴⁴¹ *Muğla*, 14 Mayıs 1952.

⁴⁴² *Muğla*, 27 Nisan 1953.

esnasında vilayet kongresine gidecek delegeler de seçilmişlerdir. Yapılan seçim sonucu Kemal Elgin, Fethi Şentop, Tekin Oktay, Nazmi Tuğrul ve Hamdi Öner Muğla'ya gidecekler olarak belirlenmişlerdir. Kongrede köylülerin, yol ve su isteklerini dile getirmişlerdir. Ardından parti mensuplarının DP icraatlarını öven konuşmaları ile kongre sonlandırılmıştır⁴⁴³.

Haziran 1953 içinde Parti İdare Heyeti'ne seçilen üyeler arasında vazife taksimatı yapılmıştır. DP İlçe Başkanlığı'na Kemal Elgin, İkinci Başkanlığa Nazmi Tuğrul, muhasipliğe Hilmi Ural ve kâtipliğe Fethi Şentop seçilmiştir⁴⁴⁴. İlçede DP gösterişli toplantılar yaparken, CHP iyice zayıflamıştı. CHP'nin güç kaybettiğini CHP mensuplarının DP saflarına geçmesi oldukça iyi betimlemektedir⁴⁴⁵.

CHP'nin eski kudretine kavuşması için CHP üst düzey yöneticileri yurt gezilerine çıkmışlardır. Bu ziyaretlerden birinde 1953 yılında CHP Genel Kâtibi Kasım Gülek, Marmaris'e gelmiştir. 20- 30 civarında CHP'li tarafından karşılanan Gülek, kordonda bekleyen kalabalığı görünce bir an sevinse de bekleyen kişilerin DP rozeti taşıdığını fark edince hüsrana uğramıştır. Gülek, daha sonra Çeşme Meydanı'nda küçük bir kitleye seslenmiştir⁴⁴⁶.

Gülek'in Marmaris gezisinden kısa bir süre sonra DP Müfettişi ve Aydın Mebusu Cevat Ülkü, Marmaris'e gelmiştir. İskele Kahvesi'nde

⁴⁴³ *Muğla*, 4 Mayıs 1953.

⁴⁴⁴ *Muğla*, 3 Haziran 1953.

⁴⁴⁵ *Muğla*, 6 Haziran 1953.

⁴⁴⁶ *Muğla*, 14 Ekim 1953.

kesif bir kalabalığa seslenen Ülkü, Kasım Gülek'in iddialarının tersine Türkiye'nin dışarıda gördüğü saygının arttığını dile getirmiştir⁴⁴⁷.

Ekim 1953'ün sonlarında DP Mebusu Natık Poyrazoğlu, Marmaris'e gelmiş ve İskele Kahvesi'nde halka seslenmiştir. Poyrazoğlu siyasetin fikirler aracılığı ile yapılması gerektiği yönünde bir mesaj vermiştir. Bu mesajın verilme nedeni Kasım Gülek'in ilçeyi ziyaretinden sonra oluşan partiler arasındaki gerginliktir. Poyrazoğlu halkın şikâyet ve taleplerini dinledikten sonra tezahüratla şehirden uğurlanmıştır⁴⁴⁸.

1954 seçimleri öncesinde Marmaris'te CHP toplantısı alaka toplamazken, DP'nin yaptığı miting büyük ilgi görmüştür. DP, kurulduğu tarihten itibaren Marmaris'te oldukça güçlü bir varlık gösterirken, 3 milyon liraya yakın bir sarfiyatla gerçekleştirilen iskele, hastane, yol ve köprü inşaları ile seçmenlerin sevgisini iyice kazanmış durumdaydı. CHP, hakkı olan mitingi gerçekleştirmezken, DP İlçe İdare Merkezi, çarşı merkezinde bir miting tertiplemiştir. Marmarislilerin yanında mitinge Muğla, Yerkesik ve Ula'dan da katılım olmuştur. Mitinge Antalya Mebusu Muğla DP adayı Akif Sarıoğlu ve Zeyyat Mandalıncı de katılmışlar ve halka seslenmişlerdir⁴⁴⁹. Mitingden kısa bir süre sonra gerçekleştirilen 1954 seçimini Muğla'da Demokrat Parti adayları kazanmışlardır⁴⁵⁰.

⁴⁴⁷ *Muğla*, 26 Ekim 1953.

⁴⁴⁸ *Muğla*, 31 Ekim 1953.

⁴⁴⁹ *Muğla*, 21 Nisan 1954.

⁴⁵⁰ Akça, a.g.e., s. 109.

Marmaris'te DP 1955 yılı ocak ve bucak kongrelerinin tamamlanmasının ardından ilçe kongresi yapılmıştır. Bu yıllarda DP ilçe örgütlenmesinde küçük çatlaklar olsa da, DP mensupları bunu inkâr etmişlerdir⁴⁵¹. DP İlçe Kongresi'nde yapılan seçimler neticesinde Belediye Başkanı Şükrü Tugay İlçe başkanlığına, Azmi Selçuk da başkan vekilliğine seçilmiştir. Kemal Onay, İsmet Ertuğrul ve Şahap Karabenli üye seçilmişlerdir⁴⁵².

1955 mahalli seçimleri öncesinde DP Marmaris İlçe Teşkilatı'nda bazı görev değişikliklerine gidilmiştir. İlçe başkanlığına Fethi Şentop, başkan vekilliğine Hüseyin Uygun, kâtipliğe Orhan Nihat Esen, muhasipliğe Hayri Demirtaş, üyeliklere de Belediye Başkanı Şükrü Tugay, Hacı Apti Yaltırak ve Ali Osman Onay seçilmişlerdir⁴⁵³. DP İlçe İdare Kurulu Başkanı ve İl Genel Meclisi üyesi Fethi Şentop, 1956 yılında memur olarak atanmıştır. Şentop'un atanması ile boşalan parti görevlerine Belediye Başkanı Kemal Elgin getirilmiştir⁴⁵⁴.

1957 yılında DP İlçe Başkanı Kemal Elgin'in de katılımı ile Marmaris'e bağlı köylerde DP ocak kongreleri yapılmıştır. Kemeraltı ve Tepe Mahallesi semt ocakları kongresi de muvaffakiyetle gerçekleştirilmiştir⁴⁵⁵. Kongreler aynı zamanda halkın istek ve şikâyetlerinin dinlendiği bir mekanizma rolü üstlenir. DP'nin 1957'deki ilçe kongresi adeta halkın isteklerinin dile getirildiği bir toplantı haline

⁴⁵¹ *Muğla*, 19 Ocak 1955, 31 Ocak 1957.

⁴⁵² *Muğla*, 31 Ocak 1955.

⁴⁵³ *Muğla*, 18 Ağustos 1955.

⁴⁵⁴ *Muğla*, 12 Mart 1956.

⁴⁵⁵ *Muğla*, 12 Ocak 1957.

dönüşmüştür. Köy ve nahiye delegeleri yol, su, ticaret ve benzeri isteklerini dile getirmişlerdir⁴⁵⁶. Bu bağlamda DP Bozburun Ocak Kongresi'ne Bozburun'un tam teşekküllü bir nahiye haline getirilmesi, yolların daha iyi hale getirilmesi ve süngercilerin ihtiyacı olan mazotun zamanında nahiyeye ulaştırılması istekleri damga vurmuştur⁴⁵⁷. DP ocak kongrelerinin tamamlanmasının akabinde DP İlçe Kongresi, yeni sinema binasında toplanmıştır. Diğer ilçelerden gelen parti mensuplarının katılımı ile toplantı oldukça kalabalık geçmiştir. Sekiz delegenin katılımı ile başlayan kongrede ilk olarak divan kurulu seçimi yapılmıştır. Başkanlığa İl Başkanı Turgut Topaloğlu, ikinci başkanlığa Tahir Keskin, kâtipliklere de Mustafa Geremeli ve Şahap Karabenli seçilmiştir. Faaliyet raporunun okunmasını takiben yeni idare heyeti seçilmiştir. Kemal Elgin, Hüseyin Yaylalı, Hasan Yaylalı, Hilmi Oral ve Hüseyin Demirtaş asil üyeliklere seçilmiştir. Salih Yüce, Şahap Karacanlı, Kemal Esen, Mehmet Ayyıldız, Hüseyin Yaylalı, İbrahim Güven ve Mehmet Karaarslan yedek üyeliğe seçilmişlerdir. Kongrenin kapanışında DP Mebusu Nuri Özsan söz alarak DP icraatlarını anlatan bir konuşma yapmıştır⁴⁵⁸. 1957 seçimlerinde DP Milletvekili olarak seçilen Turgut Topaloğlu⁴⁵⁹, seçimden kısa bir süre önce Marmaris'e gelerek partililer ile temasta bulunmuştur⁴⁶⁰.

Marmaris'in yaşadığı deprem felaketinin ardından üst düzey DP mensupları şehri ziyaret etmişlerdir. DP iktidarı Dâhiliye Vekili Namık

⁴⁵⁶ *Muğla*, 1 Şubat 1957.

⁴⁵⁷ *Muğla*, 18 Ocak 1957.

⁴⁵⁸ *Muğla*, 29 Ocak 1957.

⁴⁵⁹ Akça, a.g.e., s. 111.

⁴⁶⁰ *Muğla*, 9 Eylül 1957.

Gedik, 1958'de Marmaris'e gelmiş tetkik ve incelemelerde bulunmuştur⁴⁶¹.

1958 yılındaki belediye seçimlerinde DP hegemonyası devam etmiş, DP adayı seçimi kazanmıştır⁴⁶². CHP, Marmaris'te parti teşkilatından ileriye gidemez bir duruma gelirken, DP Marmaris'te üstünlüğü ele geçirmiştir. DP, muhtar seçimleri de dâhil hep kazanan taraf olmuştur. Örneğin 1958 yılında Bayır Köyü'nde yapılan muhtar seçimlerini DP adayı Nazmi Kalaycı kazanmıştır⁴⁶³.

27 Mayıs 1960 sabahı tüm Türkiye, radyo vasıtası ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyduğu haberini aldı⁴⁶⁴. Askeri müdahalenin ardından geçici kanunun yaptırım gereği tüm yurttaki olduğu gibi Marmaris'te de siyasi parti ocak ve bucak teşkilatları kaldırıldı⁴⁶⁵.

Marmaris halkı Atatürk'e bağlılığını her fırsatta göstermiştir. 1960 yılında İskenderun'da Atatürk'ün heykeline bomba atılmış ve bu vak'a Marmarislileri derinden etkilemiştir. Atatürk'ün heykeline bomba atan elleri telin etmek amacı ile kasaba gençleri ve okulları vasıtası ile bir miting tertiplenmiştir. Miting, Marmaris Ortaokulu Öğretmeni Şahman Ertürk'ün heyecanlı konuşması ile başlamış, talebelerin konuşmaları ile

⁴⁶¹ *Muğla*, 2 Nisan 1958.

⁴⁶² *Muğla*, 21 Temmuz 1958.

⁴⁶³ *Muğla*, 20 Ağustos 1958.

⁴⁶⁴ Çavdar, a.g.e., s. 85

⁴⁶⁵ *Muğla Postası*, 7 Temmuz 1960.

devam etmiştir. Gençler Atatürk'e ve inkılâplarına bağlılıklarını haykırdıktan sonra olaysız bir şekilde dağılmışlardır⁴⁶⁶.

⁴⁶⁶ *Muğla Postası*, 27 Aralık 1960.

III. BÖLÜM

EĞİTİM VE KÜLTÜR

1. Eğitim Hayatı

1.1. Osmanlı Devleti'nin Son Dönemi'nde Marmaris'te Eğitim

Cumhuriyet Dönemi'nden önce Marmaris'te okuma yazma durumu çok ileri değildir⁴⁶⁷. Osmanlı toplumunun eğitiminde medreseler önemli bir rol oynamıştır⁴⁶⁸. Osmanlı Devleti'nin son döneminde Marmaris'te de bir medrese bulunmaktaydı⁴⁶⁹.

Osmanlı Devleti'nde 1869 tarihinde yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile ilköğretimde kayda değer gelişmeler olmuştur. İlköğretim üç yıl süreli Mekteb-i İptidai ve yine üç yıl süreli Mekteb-i Rüşdiyelerden oluşmaktadır. Mekteb-i İptidai ilköğretimin birinci kademesini oluşturmakta ve burada öğrencilere okuma- yazma, hesap ve din bilgisi gibi temel bilgiler öğretilmektedir. İlköğretimin ikinci kademesini oluşturan Mekteb-i Rüşdiyelerde ise Kur'an okuma, din bilgisi, Türkçe, Arapça, hesap, coğrafya ve Türk- İslam Tarihi gibi dersler okutulmuştur⁴⁷⁰. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Marmaris'te eğitim işleri maarif komisyonu tarafından idare edilmektedir. Komisyon bir başkan ve birkaç üyeden mürekkeptir⁴⁷¹.

⁴⁶⁷ Melek Çolak, *Muğla'da Eğitim(1923- 1950)*, Muğla'ya Hizmet Vakfı, s. 2.

⁴⁶⁸ Çolak, a.g.e., s. 2.

⁴⁶⁹ Uykucu, Marmaris..., s. 81.

⁴⁷⁰ Çolak, a.g.e., s. 2, 3.

⁴⁷¹ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1315, s. 519.

Hicri 1315(M. 1897- 1898) yılında Marmaris'te bir kız bir de erkek Mekteb-i İptidaisi olmak üzere iki Mekteb-i İptidai bulunmakta idi. Kız Mektebi'nin muallimesi Ayşe Hanım idi ve 80 öğrencisi bulunmaktaydı. Erkek Mekteb-i İptidaisi'nin muallim kadrosu muallimi evvel Salih Efendi ve muallim-i sani Ahmet Efendi'den oluşmaktadır ve mektebin 145 öğrencisi bulunmaktadır⁴⁷².

Hicri 1316(M. 1898- 1899) yılında Mekteb-i İptidai muallimleri olarak Ayşe Hanım ve Hafız Ali Efendi göze çarpmaktadır. Öğrenci sayısı ise 50 olarak görülmektedir. Öğrenci sayısındaki düşüşün nedeni aynı yıl kayıtlara yansımış olan Mekteb-i Rüşdiye olmalıdır. Rüşdiyenin açılması ile öğrencilerin büyük bir kısmı buraya kaymış olmalıdır. Rüşdiyenin muallimi Salih Efendi'dir ve 150 öğrencisi bulunmaktadır. Kazanın en yetkin eğitim makamı olan Maarif Komisyonu'nun başında ise aynı zamanda kaza Naibi olan Abdurrahman Niyazi Efendi vardır⁴⁷³.

Hicri 1317(M. 1899- 1900) senesinde Mekteb-i İptidai muallimleri olarak Salih Efendi, Ayşe Hanım ve Hafız Ali Efendi göze çarparken, 180 de öğrencileri bulunmaktadır. Mekteb-i Rüşdiye muallimleri ise Hüseyin Efendi, Hasan Ağa ve Halil Sami Efendi'dir ve rüşdiyenin sadece 26 öğrencisi vardır. Maarif Komisyonu'nun Başkanı ise Hacı Sait Efendi'dir⁴⁷⁴.

⁴⁷² Salname-i Vilayet-i Aydın, 1315, s. 519.

⁴⁷³ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1316, s. 499.

⁴⁷⁴ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1317, s. 435- 438.

Hicri 1319(M. 1901- 1902) yılında Mekteb-i İptidai muallimleri Salih Efendi, Ayşe Hanım ve Hafız Ali Efendi'dir Mekteb-i İptidai'nin 180 öğrencileri bulunmaktadır. Mekteb-i Rüşdiye'nin muallim kadrosu ise Muallim-i Evvel Hüseyin Efendi ile Halil Sami Efendi'den oluşmaktayken, 26 öğrencisi bulunmakta idi. Maarif Komisyonu'nun başında ise Hicri 1317(M. 1899- 1900) kayıtlarında olduğu gibi yine Hacı Sait Efendi yer almıştır⁴⁷⁵.

Hicri 1323(M. 1905- 1906) yılında Mekteb-i İptidai'nin muallim kadrosu Salih Efendi ve Ayşe Hanım'dan mürekkepti. İptidainin 192 öğrencisi bulunmakta idi. Mekteb-i Rüşdiye'nin başında ise Muallim-i Evvel Asım Efendi vardı ve 26 öğrencisi bulunmaktaydı. Maarif Komisyonu'nun reisi ise Müftü Efendi olarak kaydedilmiştir⁴⁷⁶.

1913 yılında yayımlanan Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu gereğince Mekteb-i İptidailer ile Mekteb-i Rüşdiyeler birleştirilmiştir. Böylece üç yıl olan iptidailerin süresi altı yıla çıkmıştır. Fakat yeni sistem merkezi yerlerde uygulamaya girerken bucak ve köylerde tatbik edilememiştir. Mekteb-i İdadiler Osmanlı Dönemi'nde devletin eğitim kadrolarında iş bulabiliyorlardı. Mekteb-i İdadilerden mezun olanlar hatta eğitimini tamamlayamayanlar, başta öğretmenlik olmak üzere eğitimin değişik kademelerinde görevlendirilmişlerdir⁴⁷⁷.

1914 yılında Muğla Özel İdare Müdürlüğü tesis edildikten sonra, maarif komisyonuna son verilmiştir. Hasan Fehmi Paşa'nın Aydın Valiliği

⁴⁷⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1319, s. 393.

⁴⁷⁶ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1323, s. 371.

⁴⁷⁷ Çolak, a.g.e., s. 3-5.

sırasında eğitim alanında tüm vilayette hareketlenmeler olsa da, hükümetten gerekli yardım gelmeyince girişim sonuçsuz kalmıştır⁴⁷⁸.

1.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Marmaris'te Eğitim

Sürekli savaşların yarattığı olumsuz ortam tüm Anadolu'yu etkilediği gibi Marmaris'i de etkilemiştir. Tanzimat ve Meşrutiyet girişimlerindeki bazı atılımlara rağmen yeni Türkiye Cumhuriyeti, okuma yazma oranı %5'i bile bulmayan bir toplumu devralmıştır⁴⁷⁹. Bu durum, özelde Marmaris yerleşim birimine kadar indirgenebilir. Cumhuriyet Dönemi'nin başlarında öğretmen yok denecek kadar azdı. Çünkü Milli Mücadele yıllarında ve öncesinde yıkıcı savaşlar geçiren Türk milleti, öğretmenlerinin de birçoğunu kaybetmişti⁴⁸⁰.

1.2.1. İlköğretim Alanındaki Gelişmeler ve İlçedeki İlkokullar

Cumhuriyetin ilk on beş yılında Marmaris'te beş adet üç sınıflı ve iki adet beş sınıflı olmak üzere yedi okul bulunmaktadır. Ayrıca Cumhuriyetin ilk 15 yılının sonlarına doğru Marmaris'te yeni bir okul inşaatına başlanmış bulunmaktadır. Aynı yıllarda Marmaris'te okulların dershane sayısına göre dağılımı ise şu şekildedir. Beş adet bir, bir adet üç ve bir adet sekiz dershaneli olmak üzere yedi okul bulunmaktaydı⁴⁸¹. Bu okullarda görevli 16 öğretmen bulunmaktaydı. Bu öğretmenlerden sekizi şehir merkezinde görevli idi. Toplam öğrenci

⁴⁷⁸ Çolak, a.g.e., s. 2.

⁴⁷⁹ Çolak, a.g.e., s. 1.

⁴⁸⁰ Çolak, a.g.e., s. 8.

⁴⁸¹ *Cumhuriyet'in 15'inci Yılında Muğla*, s. 92- 94.

sayısı 865 iken bunların 276'sı şehirde öğrenim görmekte idi⁴⁸². 1940 yılından itibaren 14 köy ve Bozburun Nahiyesi'nde köy kanunu çerçevesinde eğitim öğretim faaliyetleri devam etmiştir. Bu dönemde köylerde 16 yaşından büyük olanlardan 542 kişi okuma yazma bilmektedir⁴⁸³. 1952 yılına gelindiğinde şehirdeki okulda sekiz öğretmen bulunmakta idi. Köydeki okulların üç tanesinde bir öğretmen, yedi tanesinde iki öğretmen, bir tanesinde bir öğretmen ve bir tanesinde dört öğretmen bulunmaktaydı. Köylerin öğrenci mevcudiyeti 1.014 iken, şehirde 341 idi⁴⁸⁴.

Cumhuriyetin ilk 15 yılı içinde okul inşa çalışmaları çerçevesinde Marmaris şehir merkezi ve köylerinde 10 adet okul inşa edilmiştir. 1925- 1926 yıllarında Orhaniye'de ilkokul inşa edilmiştir. Takip eden yıllar içinde 1926- 1927'de Bayır'da, 1931- 1932'de Fenaket(Taşlıca), Selimiye ve Bayır'da toplam beş okul inşa edilmiştir⁴⁸⁵. Ayrıca 1938 yılı itibari ile Turgut Osmaniye, Orhaniye ve Selimiye köylerinde okul inşaatları devam etmiştir⁴⁸⁶. Hızlı bir şekilde okul inşa edilmesi önem arz etmekteydi. Zira okulu yapılmış olan köylere Köy Kanunu mucibince öğretmen gönderilmekteydi⁴⁸⁷.

1923- 1926 yılları arasında tutulan maarif istatistiği, verdiği ayrıntılı malumattan dolayı önem arz etmektedir. Bu istatistiğin verdiği bilgiye

⁴⁸² Zekai Eroğlu, *Muğla Tarihi*, Marifet Basımevi, İzmir, 1939, s. 238.

⁴⁸³ TC. BİUM, *İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği, 1940 ve 1941*, Neşriyat No: 201, Ankara, 1943, s. 32

⁴⁸⁴TC. BİUM, Maarif İstatistikleri, *İlköğretim(1952- 1953)*, Akın Matbaacılık, Ankara, 1956, s. 73, 244.

⁴⁸⁵ *Cumhuriyet'in 15'inci Yılında Muğla*, s. 99.

⁴⁸⁶ *Muğla'da Halk*, 29 Mayıs 1930.

⁴⁸⁷ *Muğla'da Halk*, 9 Nisan 1931.

göre Marmaris'te 20 dershaneli bir okul bulunmaktadır. Bu okulda toplam 612 öğrenci vardı. Ders senesi içinde 44 erkek öğrenci, okuldan ayrılıp tekrar kaydını yaptırmıştır. 63 erkek öğrenci, değişik sebeplerle okuldan ayrılmıştır. Genel imtihanlar öncesi yapılan sayımlara göre 323'ü birinci, 116'sı ikinci, 79'u üçüncü, 50'si dördüncü ve 21'i beşinci sınıf olmak üzere 589 öğrenci kaydedilmiştir. Yine yapılan istatistiğe göre öğrenci velilerinin 306'sı çiftçi, 108'i ticaret ve zanaat erbabı, 10'u askeri veya sivil memur, 34'ü serbest meslek sahibi ve 74'ü diğer meslek erbaplarından mürekkeptir⁴⁸⁸.

Zaman zaman Marmaris ve diğer kaza öğretmenleri arasında değişikliklere gidilmiştir⁴⁸⁹. Başarılı olan öğretmenler, mükâfat olarak terfi ettirilmiştirlerdir. Örneğin 1935 yılında Marmaris Merkez İlkokulu Öğretmeni Ferit, Söğüt İlkokulu Öğretmeni Hasan ve Fenaket İlkokulu Öğretmeni Bekir görevlerindeki başarıları dolayısı ile terfi ettirilmiştirlerdir⁴⁹⁰. Yine 1936 yılında görevdeki başarıları dolayısı ile Marmaris Merkez İlkokulu Öğretmeni Zehra'nın maaşı 16 liradan 17,5 liraya yükseltilmiş, Bozburun İlkokulu Öğretmeni İsmail'in maaşı 17,5 liradan 20 liraya yükseltilmiş ve Selimiye Köyü Öğretmeni Nuri'nin maaşı 20 liradan 22 liraya çıkarılmıştır⁴⁹¹.

Yeni okul binası yapımı ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. 1936 yılında Bozburun'da pansiyonlu merkezi bir köy okulu inşasına

⁴⁸⁸ TC. BİUM, , 1923- 1926 Maarif İstatistikleri, s. 99.

⁴⁸⁹ *Muğla'da Halk*, 29 Birinci Teşrin 1934.

⁴⁹⁰ *Muğla'da Halk*, 27 Haziran 1935.

⁴⁹¹ *Muğla'da Halk*, 29 Ağustos 1936.

başlanmıştır⁴⁹². 1939 yılında ise Marmaris merkezde yatılı olmaya elverişli bir okul binası yapılmıştır. Diğer yandan okulların kütüphaneleri tesis edilmiştir⁴⁹³. Devam eden süreçte okulsuz köylere okul yapma çalışmalarıyla da ilgilenilmiştir⁴⁹⁴. 1957 Depremi mevcut okullardan bazılarının ya yıkılmasına ya da hasara uğramasına neden olmuştur. Maarif Müdürlüğü'nce hasar tespit çalışmaları yapılmış ve Muğla Vilayeti Daimi Encümeni'ne bildirilmiştir. Vali Esat Kaya Ayman'ın başkanlığında Turgut Topaloğlu, Nevzat Özsan, Basri Demir ve Mustafa Geremeli'den oluşan encümen heyeti Bozburun Söğüt ve Armutalan ilkokullarının tamirâtı için 48.000 lira civarında bir bütçeyi kabul etmişlerdir. Okullar kısa zamanda tamir edilerek eğitim öğretim faaliyetlerine açılmışlardır⁴⁹⁵.

1950 yıllarında ilkokullardan mezun olacak öğrenciler, öğretmen okullarına gidebilmek için ilçe merkezindeki sınava katılırlardı⁴⁹⁶. Öğrencilerin yararlanabileceği bir sosyal yardımlaşma kurumu göze çarpmazken, Marmaris halkından bazı yardımsever vatandaşlar onlara destek çıkmışlardır. 1957 yılında Şoför Yaşar Uyanık, Hasan Yaylalı ve Ayyıldız Kardeşler Merkez İlkokulu'nun 29 fakir öğrencisine ayakkabı ve göğüslük almak suretiyle yardımda bulunmuşlardır. Bu davranışlarından dolayı okul aile birliği ve öğretmenler yardımseverlere teşekkür etmişlerdir⁴⁹⁷.

⁴⁹² *Muğla'da Halk*, 9 Mayıs 1936.

⁴⁹³ *Muğla'da Halk*, 28 Birinci Teşrin 1939.

⁴⁹⁴ *Muğla*, 23 Mayıs 1957.

⁴⁹⁵ *Muğla*, 20 Temmuz 1957.

⁴⁹⁶ *Muğla*, 2 Temmuz 1955.

⁴⁹⁷ *Muğla*, 1 Şubat 1957.

Okul aile birliği tüm yurt çapında Milli Eğitim Bakanlığı'nın kararı çerçevesinde 1947 yılında kurulmaya başlamıştır. Marmaris'te de birliğin kurulması için iki hafta süren bir toplantı yapılmıştır. Birliğin amacı gençlere güzel yarınlar sağlamak ve böylelikle de devletin bekasını sağlamaktı⁴⁹⁸.

Marmaris öğretmenleri, güncel meseleler hakkında sık sık toplantılar yapmışlardır. 1963 ders yılı toplantısı bucak ve köy öğretmenlerinin de katılımı ile gerçekleştirilmiş ve toplantıda ilkokuldan sonraki eğitim imkânları tartışılmıştır. Öğretmenlerden biri ise, köyde çalıştığını, çok zorlandığını, ama köyde çalışmayı çok sevdiğini belirtmiştir⁴⁹⁹.

1964 yılında yapılan Marmaris Öğretmenler Toplantısı'nda İlköğretim Müfettişi Süleyman Koyuncu beslenme konulu bir konferans vermiştir. Konferans sırasında diğer katılımcılar da beslenme konusunda karşılaştırmalı değerlendirmede bulunmuşlardır⁵⁰⁰.

1962 yılında oluşturulan yeni eğitim programının değerlendirilmesi kapsamında Fethiye'de bir seminer düzenlenmiş, ardından da Marmaris'te benzer bir konferans toplanmıştır⁵⁰¹. Toplantının başında 1962 Eğitim Programı'nı 1948 Eğitim Programı'na göre üstün kılan nitelikler üzerinde durulmuştur. Yeni programın tesisinde eğitimcilerin de yer aldığı vurgulanmıştır. Muğla ili yeni program bünyesine ikinci dönemde 17 il ile birlikte alınmıştır. Toplantıda bir öğretmenin “*bu yeni*

⁴⁹⁸ *Muğla'da Halk*, 15 Şubat 1947.

⁴⁹⁹ *İlk Adım*, 17 Haziran 1963.

⁵⁰⁰ *İlk Adım*, 21 Ocak 1964.

⁵⁰¹ *İlk Adım*, 14 Ağustos 1965.

program köylerde uygulama tabanı bulamaz” eleştirisine ilköğretim müfettişi İlhan Esat Ülker “*eğitim sabır ister ve hemen meyve vermez*” cevabını vermiştir⁵⁰². Devam eden toplantılarda “*Program Geliştirme ve İlkokul Programı Taslağı'nın Tanıtılması*” konulu bir seminer düzenlenmiştir. Çalışma ile ilgili değişik raporlar sunulmuştur. 1962 programının bölgesel özellikler ve farklılıklar dikkate alınarak hazırlandığı bildirilmiştir. Ayrıca programın yeni gelişmelere açık bir program olduğu dile getirilmiştir. Yeni programın özenle üzerinde durduğu mevzulardan biri de küme çalışmasının bilimsel ve sosyal katkılarıdır⁵⁰³.

Seminerin beşinci gününde İlköğretim Müfettişi İlhan Esat Ülker, pratik eğitimin teorik eğitime göre üstünlüklerinden söz etmiş ve denizlerle iç içe olan Marmaris'in uygulama açısından zenginliğini dile getirmiştir. Konuşmasında 1962 Eğitim Programı'nın bireyi ön plana aldığını da vurgulamıştır⁵⁰⁴. Ülker, eğitimde verilen bilginin kalıcı olması için gözlem ve örneklemelere dayalı olması gerektiğini örneklerle açıklamıştır⁵⁰⁵. Seminerde söz alan ilköğretim Müfettişi Arif Hekimoğlu, okulun artık öğretme yeri olmaktan ziyade öğrenme yeri olmaya doğru ilerlediğini vurgulamıştır. Hekimoğlu, konuşmasında öğretmenlerin öğrencilere rehberlik ederek, öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmelerini sağlayacağını belirtmiştir⁵⁰⁶.

⁵⁰² *İlk Adım*, 22 Temmuz 1965.

⁵⁰³ *İlk Adım*, 26 Temmuz 1965.

⁵⁰⁴ *İlk Adım*, 27 Temmuz 1965.

⁵⁰⁵ *İlk Adım*, 28 Temmuz 1965.

⁵⁰⁶ *İlk Adım*, 29 Temmuz 1965.

Seminerin ilerleyen günlerinde ilkokul Öğretmeni Fahrettin Şenol, inceleme gezileri üzerine bir konuşma yapmıştır. Şenol, konuşmasında insanın bildiği şeyler hakkında daha kolay ve kalıcı bilgiler edinebildiğini dile getirmiş, ardından da inceleme gezilerinin planlanması konusunda bilgiler sunmuştur⁵⁰⁷. Gezi planlaması çerçevesinde devam eden toplantılarda gezinin önceden okul müfredatına konmuş olması⁵⁰⁸, gezilerin baştan itibaren öğretmen ile öğrenciler arasında kolektif bir çalışma ortamı sağlaması gerektiği vurgulanmıştır. Gezi akabinde değerlendirme konuşmalarının da mutlaka dile getirilmesi gerektiği belirtilmiştir⁵⁰⁹. Sonraki günlerde Türkiye'deki İlkokul Eğitim Programı'nın tarihçesinden bahsedilmiş, 1948 ve 1962 programlarının farklılıkları tartışılmıştır⁵¹⁰. Eğitimin nasıl daha etkili olacağı yönünde münazaralar yapılmış⁵¹¹ ve eğitim öğretim imkânlarının yeterliliği tartışılmıştır⁵¹².

Yeni müfredatın köy okullarında da rahatlıkla uygulama alanı bulacağı yönünde görüşler öne sürülmüştür⁵¹³. Ardından da 1948 ile 1962 eğitim programları arasında müfredat⁵¹⁴ ve eğitim araç- gereçleri yönünden yeniden karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmıştır⁵¹⁵. 1962 programının, okulun çevre ile bütünleşmesini sağladığı

⁵⁰⁷ *İlk Adım*, 30 Temmuz 1965.

⁵⁰⁸ *İlk Adım*, 31 Temmuz 1965.

⁵⁰⁹ *İlk Adım*, 2 Ağustos 1965.

⁵¹⁰ *İlk Adım*, 3 Ağustos 1965.

⁵¹¹ *İlk Adım*, 4 Ağustos 1965.

⁵¹² *İlk Adım*, 5 Ağustos 1965.

⁵¹³ *İlk Adım*, 7 Ağustos 1965.

⁵¹⁴ *İlk Adım*, 9 Ağustos 1965.

⁵¹⁵ *İlk Adım*, 10 Ağustos 1965.

savunulmuştur⁵¹⁶. Muhteva bakımından göz atıldığında ders kitaplarında ünite sayılarının azaltıldığı görülmektedir⁵¹⁷. Uzun soluklu toplantının sonunda Muğla Valisi Şerif Tüten ve Milli Eğitim Müdürü Galip Aköz toplantının önemini vurgulayan konuşmalar yapmışlardır⁵¹⁸. İlköğretim alanındaki tarihi gelişmelerin ardından şimdi de kısaca ilkokulların tarihçelerine bakmak yerinde olacaktır.

Marmaris Merkez (Atatürk) İlkokulu: Okul 1932 yılında şimdiki belediye binasının bulunduğu yerde beş dershaneli olarak eğitim öğretime açılmıştır⁵¹⁹. Dershane sayısı 1938 yılında sekize çıkarılmıştır⁵²⁰. 1939 yılında okulun 276 öğrencisi ve sekiz öğretmeni bulunmakta idi⁵²¹. 1952 yılında okulun yine sekiz öğretmen ile eğitim-öğretime devam ettiği görülmektedir. Öğrenci sayısı ise 341'e yükselmiştir⁵²². Okul, 1941 yılında Vali Recai Güreli tarafından yapılan şimdiki binasına nakledilmiştir. İlkokul olarak planlanmış olan yeni bina Marmaris Ortaokulu binası yapılıncaya kadar bir süreliğine hem ilkokul, hem de ortaokul binası olarak hizmet vermiştir⁵²³. İlkokulun 1967- 1968 öğretim yılında 517 öğrencisi vardı ve 16 öğretmen aracılığı ile eğitim öğretime devam etmekte idi⁵²⁴.

⁵¹⁶ *İlk Adım*, 12 Ağustos 1965.

⁵¹⁷ *İlk Adım*, 11 Ağustos 1965.

⁵¹⁸ *İlk Adım*, 16 Ağustos 1965.

⁵¹⁹ Güzin Görgülü Şahin- Günür Karaağaç, *Marmaris Eğitim Tarihi(1892- 2009)*, Anıl Ofset, Muğla, 2009, s. 55.

⁵²⁰ *Cumhuriyetin 15 Yılında Muğla*, s. 94.

⁵²¹ Zekai Eroğlu, a.g.e., s. 238.

⁵²² TC. BİUM, , *Maarif İstatistikleri, İlköğretim(1952- 1953)*, s. 73, 244.

⁵²³ Şahin, a.g.e., s. 55.

⁵²⁴ Uykucu, a.g.e., s. 82.

Armutalan İlkokulu: 1946 yılı öncesinde Armutalan'da bir ilkokul yoktu. Buradaki çocuklar eğitimleri için Marmaris'e giderlerdi. 1946 yılında köylülerin girişimi ile ilkokul binası yapımına başlanmış ve bir yıl içinde tamamlanmıştır. Fakat okulun inşaatı ders yılına yetiştirilemeyince, eğitime 1948- 1949 öğretim yılında açılmıştır. Taş duvarla örülmüş olan bina tek katlı idi. Binada beş derslik, bir öğretmen odası, bir müdür odası ve bir araç gereç odası bulunuyordu⁵²⁵. Okul 1957 Depremi'nde hasar görmüş, fakat Vilayet Encümen Heyeti'nin kararı ve ödeneği ile hızla tamir edilmiştir⁵²⁶. Belirli aralıklarla ufak tefek tamirler gören okul binası, 1995 yılına kadar kullanılmıştır⁵²⁷. 1968- 1969 öğretim yılında 90 öğrenciyeye sahip okul, 3 öğretmenle eğitim öğretime devam etmekte idi⁵²⁸.

Bozburun İlkokulu: 1901 yılında faaliyete geçen okul⁵²⁹, 1936'da yapımına başlanan ve yapımı birkaç yılda tamamlanan yeni binasına taşınmıştır. Yeni okul, pansiyonlu ve merkezi bir eğitim kurumu olarak inşa edilmiştir. 1957 Depremi ile hasar gören okul binası, vilayet encümeni kararı gereği kısa zaman içinde tamir edilmiştir⁵³⁰. 1968-1969 eğitim yılında Bozburun İlkokulu'na 183 öğrenci devam etmekteydi. Buna karşılık okulda altı öğretmen bulunmakta idi⁵³¹. Okul halen ilköğretim okulu olarak hizmete devam etmektedir.

⁵²⁵ Şahin ve Karaağaç, a.g.e., s. 58.

⁵²⁶ *Muğla*, 20 Temmuz 1957.

⁵²⁷ Şahin ve Karaağaç, a.g.e., s. 59.

⁵²⁸ Uykucu, a.g.e., s. 82.

⁵²⁹ Şahin ve Karaağaç, a.g.e., s. 72.

⁵³⁰ *Muğla*, 20 Temmuz 1957.

⁵³¹ Uykucu, a.g.e., s. 82.

Orhaniye İlkokulu: Binası 1925- 1926 yıllarında yapılan ilkokula⁵³² Osmaniye, Hisarönü, Turgut ve Bayır köylerinden de öğrenciler gelmiştir. 1946 yılına kadar okul, tek derslikli bir eğitim yuvası hüviyetinde iken, 1946 yılında ek bir derslik yapılmıştır. 1957 Depremi'nde hasar gören okul, tamir edilmiş ve bir derslik daha eklenmiştir⁵³³. 1968- 1967 yıllarında okulun 83 öğrencisi ve iki öğretmeni bulunmaktaydı⁵³⁴.

Selimiye İlkokulu: 1927 yılında tek derslikli bir okul olarak hizmete girmiştir⁵³⁵. “Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla” ismini taşıyan yıllık, okul binasının yapım tarihini 1931- 1932 olarak vermektedir⁵³⁶. Yukarıda ilk verdiğimiz tarih yanlış tespit edilmiş ya da yeni bina yapılmadan önce geçici olarak başka bir binadan faydalanılmış olmalıdır. Selimiye İlkokulu'nun 1968- 1969 Eğitim Yılı'nda 81 öğrencisi ve iki öğretmeni vardı⁵³⁷.

Söğüt İlkokulu: 1927- 1928 yıllarında Palamut Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Okul 1940 yılında meydana gelen depremde öğretim yapılamayacak şekilde hasar gördü. Bunun üzerine köylüler, 1943 yılında yeni bir okul binası yapmışlardır. Köylüler, 1947- 1948 yıllarında devlet desteği ile yeni bir okul binası daha yapmışlardır. 1957 Depremi'nde her iki okul da hasar görünce sadece yeni olan bina tamir edilmiştir. Mevcut bina yetersiz gelince 1962 yılında iki derslikli bir ek

⁵³² *Cumhuriyetin 15 Yılında Muğla*, s. 99.

⁵³³ Şahin ve Karaağaç, a.g.e., a.g.e, s. 73.

⁵³⁴ Uykucu, a.g.e., s. 82.

⁵³⁵ Şahin ve Karaağaç, a.g.e., s. 75.

⁵³⁶ *Cumhuriyetin 15 Yılında Muğla*, s. 99.

⁵³⁷ Uykucu, a.g.e., s. 82.

bina daha yapılmıştır⁵³⁸. Söğüt İlkokulu'nun 1968- 1969 Eğitim Yılı'nda 226 öğrencisi ve beş öğretmeni bulunmaktaydı⁵³⁹.

Turgut İlkokulu: Turgut Köyü'nde okul, ilk olarak 1932 yılında Muğlalı Şevki Efendi adında bir öğretmenin köye gelmesi ile faaliyete girmiştir. Fakat üç ay gibi kısa süre eğitime devam eden okul kapatılmıştır. 1943 yılında köyün güney kısmında üç sınıflı bir okul, eğitim- öğretime açılmıştır. Şimdiki ilköğretim okulunun bulunduğu yerde 1944 yılında köylüler ve 1961 yılında devlet tarafından okul inşa edilmiştir⁵⁴⁰. Okulun 1968- 1969 eğitim yılında 64 öğrencisi ve iki öğretmeni bulunmaktaydı⁵⁴¹.

Bayır İlkokulu: 1926- 1927 yıllarında inşa edilmiştir⁵⁴². Tek sınıflı okul binası, 1957 Depremi'nde hasar görmüştür. Vilayet encümeni kararı ile hemen yeni bir okul yapım faaliyeti içine girilmiştir⁵⁴³. 1961 yılının Ağustos ayında binanın temeli atılmış ve Aralık ayı içinde iki derslikli okulun inşaatı tamamlanmıştır. Okul yapımında köylü de fiziksel çalışma ile yararlılık göstermiştir. İlerleyen dönemde mevcut ihtiyaçlar çerçevesinde okula ek yapılar inşa edilmiştir⁵⁴⁴. 1968- 1969 eğitim yılında okulun 86 öğrencisi ve iki öğretmeni bulunmakta idi⁵⁴⁵.

⁵³⁸ Şahin ve Karaağaç, a.g.e., s. 77- 78.

⁵³⁹ Uykucu, a.g.e, s. 82.

⁵⁴⁰ Şahin ve Karaağaç, a.g.e., s. 80.

⁵⁴¹ Uykucu, a.g.e., s. 82.

⁵⁴² Cumhuriyetin 15 Yılında Muğla, s. 99.

⁵⁴³ *Muğla*, 20 Temmuz 1957.

⁵⁴⁴ Şahin ve Karaağaç, a.g.e., s. 82.

⁵⁴⁵ Uykucu, a.g.e., s. 82.

Hisarönü İlkokulu: Köyde eğitim, eğitimci Yaşar Şengül tarafından başlatılmıştır. 1946 yılında, Aksu Köy Enstitüsü mezunu Hasan Hüseyin Akdeniz, tarafından eğitim faaliyetleri sürdürülmüştür. 1956 yılına gelindiğinde Köy İhtiyar Heyeti tarafından iki derslikli bir okul binası yapılmıştır⁵⁴⁶. 1968- 1969 eğitim yılında okulun 61 öğrencisi ve iki öğretmeni bulunmakta idi⁵⁴⁷.

Fenaket(Taşlıca) İlkokulu: 1931- 1932 yıllarında inşa edilmiştir⁵⁴⁸. Tek derslikli bir okul olan Fenaket İlkokulu'nun⁵⁴⁹ ismi, 1962 yılında Taşlıca İlkokulu olarak değiştirilmiştir⁵⁵⁰. 1968- 1969 eğitim yılında 93 öğrencisi ve iki öğretmeni vardı⁵⁵¹.

1.2.2. Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler ve Marmaris Ortaokulu

Marmaris'te 1949 yılından önce bir ortaokul mevcut değildi. Uzun süren bir bekleyişten sonra 1949 yılında Marmaris Ortaokulu açılmış ve böylelikle Marmarislilerin yerinde dileği tahakkuk etmiştir. Ortaokulun ilk senesinde müdürü Abdullah Demirel iken, ilk yıl hiç öğretmen atanmamıştır⁵⁵².

Ortaokul, açıldığı yılı takip eden dönemlerde sürekli öğretmen sıkıntısı ile karşılaşmıştır. Yeni açılan okulun öğretmen kadrosunun

⁵⁴⁶ Şahin ve Karaağaç, a.g.e., s. 88.

⁵⁴⁷ Uykucu, a.g.e., s. 82.

⁵⁴⁸ *Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla*, s. 99.

⁵⁴⁹ *Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla*, s. 94.

⁵⁵⁰ Şahin ve Karaağaç, a.g.e., s. 91.

⁵⁵¹ Uykucu, a.g.e., s. 82.

⁵⁵² *Muğla'da Halk*, 1 Ekim 1949.

tamamlanması mümkün olmamıştır. 1952 yılında mevcut olan 3- 5 öğretmen, mevzuattaki 10 dersi aralarında taksim ederek eğitim faaliyetinin sürekliliğini sağlama yönünde çaba sarf etmişlerdir. 1952-1953 ders yılının ilk döneminin ortalarında ortaokulda bir İngilizce öğretmeni yoktu. Bu dersi düzgün bir şekilde diğer öğretmenlerin de aktarması mümkün olmadığından, bu konuyla ilgili şikâyetler olmuştur. Soruna ilgili makamların bir an önce çare bulması yönündeki temenniler, Muğla gazetesine de yansımıştır⁵⁵³. 1953 yılında Marmaris Ortaokulu Müdürlüğü'ne, Muş Milli Eğitim Müdürü Şahman Ertürk tayin edilmiştir⁵⁵⁴. Şahman Ertürk, görev yaptığı dönemde halka kendini çok sevdirmiştir. Nitekim 1961 yılında Ankara'ya tayin edilince halk tayinin iptali konusunda girişimlerde bulunmuştur. Şahman Ertürk'ün Ankara'ya tayini ve coğrafya öğretmeni Burhan Marmaris'in görevinden istifası ile Marmaris Ortaokulu tek öğretmenin idaresinde kalmıştır⁵⁵⁵. Ayrıntılardan da anlaşılacağı üzere Marmaris Ortaokulu, kurulduğu tarihten 1960 yıllarına kadar öğretmen sıkıntısı yaşamıştır.

Marmaris Ortaokulu binası 1957 Depremi'nde hasar görmüştür. Daha sonra esaslı bir surette tamir edilmiştir⁵⁵⁶. 1949- 1960 yılları arasında Marmaris Ortaokulu'nun öğretmen ve öğrenci sayılarını kısaca değerlendirmemiz gerekirse: Okul, 1949- 1950 öğretim yılında 24 öğrenci dört öğretmenle eğitim- öğretime devam etmektedir. 1950-

⁵⁵³ *Muğla*, 17 Kasım 1952.

⁵⁵⁴ *Muğla*, 9 Ekim 1953.

⁵⁵⁵ *Muğla Postası*, 8 Temmuz 1961.

⁵⁵⁶ *Muğla*, 23 Mayıs 1957.

1955 yılları arasında ortalama 100 öğrenci ve altı öğretmen göze çarpmaktadır. 1955- 1960 yılları arasında ise 111 öğrenci mevcuduna karşı sadece üç öğretmen ile eğitim- öğretim gerçekleştirilmiştir⁵⁵⁷.

1.3. Marmaris'te Halk Eğitimi

1.3.1. Millet Mektepleri

Harf ve dil devrimi ile birlikte kültürün en geniş halk kitlelerine kadar götürülmesi hareketi uyanmış, cehaletle mücadele başlamıştır. Millet Mektepleri'nin doğuşu böyle tarihi bir olayın eseridir⁵⁵⁸. Millet Mektepleri A ve B dershanelerinden oluşmaktaydı. A dershanelerinde okuma yazma öğretilirken, B dershanelerinde daha ileri düzeyde bilgiler verilmekteydi⁵⁵⁹. Millet Mektepleri Dershaneleri için ideal öğrenci sayısı 15 ile 40 arasında düşünülmüştür. Yaş olarak 16 ile 40 yaş sınırlaması konulmuştur⁵⁶⁰. Millet Mektepleri, 1929 yılında Muğla'da da törenle açılmıştır. Millet Mektepleri'ne kaydını yaptırmayanlara ve devam etmeyenlere yaptırımlar uygulanmıştır⁵⁶¹. Millet Mektepleri'nin Marmaris'teki faaliyetleri hakkında istatistiki bilgiye ulaşılamamıştır. Muğla'ya inceleme gezisi için gelmiş olan Anadolu Gazetesi muhabiri Hikmet Turhan'ın köylerde açılmış olan Yayla Mektepleri hakkında verdiği övgü dolu malumat göz önüne

⁵⁵⁷ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 130.

⁵⁵⁸ Çolak, a.g.e., s. 84.

⁵⁵⁹ Çolak, a.g.e., s. 85.

⁵⁶⁰ Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan(Ayrı Basım), *Millet Mektepleri*, Mücteba İlgürel, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1981, s. 30.

⁵⁶¹ Çolak, a.g.e., s. 87.

alınırsa Millet Mektepleri'nin Marmaris'te de başarılı sonuçlar aldığını savunabilir⁵⁶².

1.3.2. Halk Okuma Odaları

Halk Okuma Odaları, Millet Mektepleri İdare Heyeti'nin kararı ve uygun görmesi ile gerekli görülen yerlerde açılan ve bütün halka düşünce, eğitim anlamında katkıda bulunan ocaklar olarak 1930 yılından itibaren açılmaya başlamıştır. Masrafları Millet Mektepleri bütçesinden karşılanan halk okuma odalarının amacı, okuma yazma bilenlere okuma yazma zevki aşulamaktır⁵⁶³.

Türkiye genelinde 1930 yılından itibaren açılmaya başlayan halk okuma odalarının sayısı, 1934 itibari ile 778 idi. Muğla'da ise 1934'te altısı ilçe merkezlerinde 41'i köylerde olmak üzere 47 halk okuma odası bulunmaktaydı⁵⁶⁴. Bu okuma odalarından biri Marmaris İlçe Merkezi'nde ve üçü de Marmaris köylerinde yer almaktaydı⁵⁶⁵.

1933- 1934 yıllarında hükümet tarafından Marmaris'te bulunan halk okuma odalarına ücretsiz olarak 11 yeni kitap gönderilmiştir. Böylelikle Marmaris'teki halk okuma odaları kitaplıklarındaki kitap sayısı 196'ya yükselmiştir. Kitapların tamamı Latin harfleri ile kaleme alınmıştır. Kitapların sekizi Türkçe ve edebiyat; 28'i tarih- coğrafya ve yurt bilgisi; 18'i felsefe, içtimaiyat, ruhiyat, terbiye, mantık, ahlak;

⁵⁶² Çolak, a.g.e., s. 90.

⁵⁶³ Çolak, a.g.e., s.94.

⁵⁶⁴ Çolak, a.g.e., s. 94.

⁵⁶⁵ TC. BİUM, 1933- 34 *Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği*, Neşriyat No: 60, İstanbul, 1935, s. 6

56'sı ziraat, ticaret ve iktisadiyat; 64'ü hikâye, masal, roman; 22'si değişik konulardan oluşan eserler idi. Bunlara ek olarak kitaplıklarda 102 adet siyasi, içtimai gazete ve dergi bulunmaktaydı⁵⁶⁶.

1943- 1944 yıllarında Bozburun, Bayır, Fenaket ve Söğüt'te birer halk okuma odası bulunmaktaydı. Bozburun Halk Okuma Odası Kitaplığı'nda 40, Bayır Halk Okuma Odası Kitaplığı'nda 34, Fenaket Halk Okuma Odası Kitaplığı'nda 52 ve Söğüt Halk Okuma Odası Kitaplığı'nda 51 kitap bulunmaktaydı. Bu kitapların hepsi Latin harfleri ile basılmış kitaplardı. Kitaplıklarda eski yazı ile kaleme alınmış veya yabancı dilde yazılmış bir kitap yoktu⁵⁶⁷. 1944- 1945 öğretim yılında Marmaris'te altı köy merkezinde Halk Okuma Odası bulunmaktaydı. Bu köylerin isimleri ve okuma odalarındaki kitap sayısı şöyle idi: “Bozburun 47, Fenaket 52, Orhaniye 36, Selimiye 45, Söğüt 54”⁵⁶⁸.

1967 yılında ise Marmaris'e bağlı köylerden 13'ünde okuma odası bulunmaktaydı⁵⁶⁹. Okuma odalarının faaliyetlerine ek olarak Muğla'da, cezaevindeki mahkûmlara varıncaya kadar eğitim hamlesine girişilmiştir⁵⁷⁰. Ayrıca 1948- 1949 öğretim yılında Marmaris'te bir Akşam Sanat Okulu açılmıştır⁵⁷¹.

⁵⁶⁶ TC. BİUM, 1933- 34 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği, s. 14, 15.

⁵⁶⁷ TC. BİGM, Milli Eğitim İstatistikleri, Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları, 1943- 1944, Yayın No: 249, Ankara 1946, s. 76.

⁵⁶⁸TC, BİGM, Milli Eğitim İstatistikleri, Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları, 1944- 1945, Yayın No: 273, Ankara, 1947, s. 92.

⁵⁶⁹ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 568.

⁵⁷⁰ Muğla, 23 Mayıs 1957, 21 Haziran 1957.

⁵⁷¹ Çolak, a.g.e., s. 83.

1952- 1953 öğretim yılında Marmaris'te 458 numaralı Gezici Köy Kadınları Kursu açılmıştır. Faaliyete geçmesinden bir yıl sonra Gezici Köy Kadınları Kursu bir sergi açmıştır. Marmaris okul binasında düzenlenen sergi büyük ilgi toplamıştır. Kalabalık halk kitlesi, serginin öncelikle biçki- dikiş, kadın elbiseleri ve erkek elbiseleri bölümünü gezmiştir. Ziyaretçiler, sade ama güzelliği aksettirici bir şekilde tasarlanmış elbiselere hayran kalmışlardır. Adından, nakış bölümü salonu gezilmiştir⁵⁷². 1952- 1953 öğretim yılında 458 Numaralı Geçici Köy Kadınları Kursu'na 15 talebe katılmıştır. 1953- 1954 öğretim yılında da yoğun istek üzerine Marmaris'te öğretmen Fahrünnisa Gürel idaresinde 458 Numaralı Gezici Köy Kadınları Kursu tekrar açılmıştır. Bir önceki yıl kursa katılanların başarılarının etkisi ile kayıt döneminin daha başlarında 28 kişi kursa kayıt yaptırmıştır⁵⁷³.

1.3.3. Kütüphaneler

Cumhuriyetin ilk yıllarında Muğla'da kurucusu Hoca Mustafa Efendi'nin ismi ile anılan 1836 tarihli bir kütüphane mevcuttu⁵⁷⁴. Bu dönemde Marmaris'te dikkate şayan bir kütüphanenin mevcudiyetine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Diğer taraftan 1944- 1945 eğitim yılında Marmaris'te bir Halkevi kütüphanesi mevcuttu. Bu kütüphaneye adı geçen öğretim yılında 62 kitap hükümet vasıtası ile kazandırılmıştır. Ayrıca 38 kitap da para ile satın alınmıştır. Yeni temin edilen bu kitaplarla beraber Marmaris Halkevi Kitaplığı'nda 1.232 adet

⁵⁷² Muğla, 23 Mayıs 1953.

⁵⁷³ Muğla, 10 Ekim 1953.

⁵⁷⁴ Akça, a.g.e, s. 126.

Türkçe kitap bulunmaktaydı⁵⁷⁵. Ayrıca 1966- 1967 öğretim yılında Marmaris'te bir çocuk kitaplığı tesis edilmiştir⁵⁷⁶. 1968 yılında bu çocuk kütüphanesinde 322'si hükümetçe gönderilmiş ve 66'sı satın alınmış olmak üzere 378 kitap bulunmakta idi. Bu kütüphanenin idaresini sağlayan bir çalışan mevcuttu⁵⁷⁷.

2. Kültür Hayatı

2.1. Marmaris Halkevi ve Faaliyetleri

1930 yıllarından sonra, cumhuriyet devrimlerini halka daha iyi anlatmak ve yapılan yenilikleri koruma ihtiyacı ortaya çıktı. Atatürk bütün cumhuriyetçi kuvvetlerin bir arada olmasını istiyordu. Bu amaçla, o zamana kadar önemli kültürel ve siyasal hizmetler yapmış ve artık tarihi görevlerini tamamlamış olan Türk Ocakları kaldırılmış, yerine Şubat 1932'de Halkevleri kurulmuştur. Cumhuriyet ilkeleri ve CHP'nin görüşlerini de yaymayı amaç edinen Halkevlerinde genellikle öğretmenler görev almışlardır. Halkevleri bünyesinde şu çalışma şubeleri kurulmuştur⁵⁷⁸: “*Dil- Tarih- Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, İçtimai Yardım Şubesi, Halk Dershanesi ve Kursları Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Köycülük Şubesi, Müze ve Sergi Şubesi.*”

⁵⁷⁵ TC, BİGM, *Milli Eğitim İstatistikleri, Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları, 1944- 1945*, s. 30.

⁵⁷⁶ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 142.

⁵⁷⁷ TC, Başbakanlık DEİ, *Milli Eğitim İstatistikleri, Milli, Halk, Çocuk, Üniversite ve Okul Kütüphaneleri, 1959- 1968*, Yayın No: 660, Ankara, 1972, s. 81, 108.

⁵⁷⁸ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi(M.Ö. 1000- M.S. 2009)*, 14. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2009, s. 405.

Yukarıdaki amaçlar çerçevesinde 1938 yılında Marmaris'te de bir Halkevi açılmıştır. Fakat açılan bu Halkevinde hangi çalışma şubelerinin faaliyete geçirildiği konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır. 1939 ve 1945 yılları arasındaki yazışmalar dikkate alınırsa bu Halkevi şubesinin uygun bir binaya dahi sahip olmadığını görülmektedir. Marmaris Halkevi kurulduğu ilk yıllarda kiralık bir binada faaliyet göstermekteydi, fakat bu bina Halkevinin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde değildi. İşte bu sebepten dolayı 1939 yılında Marmaris Halkevi Başkanı olan Ali Fuat Kromer, CHP Genel Sekreterliği'ne bir yazı göndermiştir. Bu yazıda Muğla Valiliği tarafından 2 bin lira bedel ile müzayedeye çıkarılmış olan eski Marmaris İlk Mektep Binası'nın Marmaris Halkevi'nin faaliyetlerine çok uygun bir bina olacağı ve bu binanın Marmaris Halkevi'ne verilmesi konusunda valiliğe emir verilmesi istenmektedir⁵⁷⁹.

Marmaris Halkevi'nin bu isteği üzerine CHP Genel Sekreterliği'nden Muğla CHP Vilayet İdare Heyeti'ne bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda valilikçe müzayedeye çıkarılan binanın Marmaris Halkevi tarafından istenmekte olduğu belirtilmekte ve bu binanın Halkevi binası olarak kullanılmasının elverişli olup olmadığı konusunda inceleme yapılması ve merkeze bildirilmesi istenmekteydi. Ayrıca yazıda Marmaris Halkevi'nin başvurularını öncelikle CHP Vilayet Reisliği'ne yapması gerektiği bağlamında uyarılması istenmiştir⁵⁸⁰.

⁵⁷⁹ BCA,490.01.1766.1164.1.

⁵⁸⁰ BCA,490.01.1766.1164.1.

Marmaris Halkevi'nin uygun bir bina bulma girişimleri 1945 yılında da devam etmiştir. Sümerbank ve İş Bankası'nın ortak sermayeleri ile tesis edilmiş olan, fakat sonradan tasfiye olmaya başlayan Süngercilik Şirketi'ne ait binanın Genel Sekreterlik tarafından Marmaris Halkevi faaliyetlerinde kullanılmak üzere satın alınması istenmiştir. CHP Bölge Müfettişliği, merkeze yazdığı raporunda binanın uygun bir bina olduğunu bildirmekteydi. Marmarislilere ayrıca bina satın alınırken yarı parasının kendileri tarafından ödenmesi gerektiğini anlattığını belirten müfettiş, Marmarislilerin binanın yarı parasını bile ödeyecek güçlerinin olmadığını da ayrıca rapor etmekteydi. Bu raporda yer alan isteğin gerçekleşmesi konusunda CHP Genel Sekreterliği, CHP Muğla İl İdare Kurulu'na 27 Şubat 1945 tarihli bir yazı göndermiştir. Fakat bu bina Tekeller İdaresi tarafından satın alınmış, yeni bina sahibi de mülkü satmayacağından bu girişimler de amacına ulaşmamıştır⁵⁸¹.

Marmaris Halkevi, tüm Muğla'da gerçekleştirilmekte olan konferanslardan birine de ev sahipliği yapmıştır. 1940 yıllarında Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Bey, "*Dünya Ahvali Karşısında Memleketin Vaziyeti ve İstikameti*" adını taşıyan bir konferans vermiştir. Yüzlerce kişiden oluşan dinleyici kitlesi Halkevi salonunu, sokakları, pencere ve merdivenleri doldurmuşlardır⁵⁸². Marmaris Halkevi Binası, aynı zamanda devlet görevlilerinin halka seslendiği bir nokta durumundaydı.

⁵⁸¹ BCA,490.01.1766.1164.1.

⁵⁸² Çolak, a.g.e., s. 106.

Mart 1950’de Marmaris’i ziyaret eden Muğla Valisi Recai Güreli, Marmaris Halkevi Binası’ndan halka seslenmiştir⁵⁸³.

Muğla’daki Halkevleri zamanla işlevselliğini yitirmiş, durgun bir hale gelmiştir. Halkevlerinin bu kötü durumu yerel gazetelere de yansımıştır. Çözüm yolları konusunda bazı fikirler de öne sürülmüştür⁵⁸⁴. Sonuçta Halkevleri 1 Ağustos 1951’de kabul edilen 7882 sayılı ve 5830 numaralı kanunun 11 Ağustos 1951’de resmi gazetede yayınlanması ile ortadan kalkmıştır⁵⁸⁵. Dolayısıyla Marmaris Halkevi de kapatılmış, eşyalarına da devletçe el konulmuştur.

2.2. Marmaris’te Sinema

Halkın boş zamanlarını değerlendiren önemli bir etkinlik olan sinema, Osmanlı toplum hayatına XX. yüzyılın başlarında girmiştir. Muğla’ya sinemanın gelmesi de çok geç olmamıştır. Muğla’ya sinemayı ilk olarak İttihat ve Terakki Dönemi’nde reji nazırlığı yapmış, daha sonraki yıllarda Muğla’da parti müfettişliği görevini üstlenmiş olan Baha Bey, 1921 yılında getirmiştir⁵⁸⁶.

Yapılan taramalar ışığında Marmaris’te 1950 yıllarında bir sinemanın varlığını görülmektedir. Marmaris Barbaros Sineması ismini taşıyan sinemada, Şubat 1953’ü takip eden günlerde “*Adalar Perisi, İstanbul*

⁵⁸³ *Muğla’da Halk*, 25 Mart 1950.

⁵⁸⁴ Çolak, a.g.e., s. 118- 120.

⁵⁸⁵ Çolak, a.g.e., s. 120, 121.

⁵⁸⁶ Akça, a.g.e., s. 151.

Kan Ağlarken, Zaronun Kırbacı” adını taşıyan filmler gösterime girmiştir⁵⁸⁷.

1956 yılında Marmaris’te Bahar Sineması adını taşıyan yeni bir sinema daha faaliyete girmiştir. Fakat sinema, açıldığı yıl çıkan yangında kül olmuştur. 24 Mart 1956 günü akşamı saat 21.30’da çıkan yangında sinema izleyicileri panik halinde olay mahallinden kaçmışlardır. Makine dairesinde filmlerin parlaması sonucu aniden çıkan yangında, sinema makinesi ve 3 film yanmıştır. Can kaybı ve yaralanmanın yaşanmadığı yangında, 15 bin liralık maddi hasar ortaya çıkmıştır. Makine dairesinde alınan önlemler sayesinde yangın binaya sirayet etmeden söndürülmüştür⁵⁸⁸.

25 Şubat 1964’te İlk Adım gazetesine yansıyan haberde Cennet Adası’nda Robert Pichot tarafından oluşturulan çıplaklar kampında bir sinema salonunun açılacağından bahsedilmiştir. Bu sinemanın kurulup kurulmadığı yönünde bir bilgiye ulaşılamamıştır⁵⁸⁹.

2.3. Marmaris’te Sanatkârlar Köyü Kurma Girişimi

1963 yılında inceleme gezisi için eşi ile beraber Marmaris’e gelen bir ressam, değişik sanatkârlardan mürekkep olmak üzere 40 ayrı sanatçı tarafından Marmaris’te bir sanatkârlar köyü kurulacağını bildirmiştir. Sanatkârların aynı zamanda temsilcisi durumundaki ressam, girişimlerine en uygun yerin Marmaris olduğu kararına vardıklarını

⁵⁸⁷ *Muğla*, 16 Şubat 1953.

⁵⁸⁸ *Muğla*, 26 Mart 1956.

⁵⁸⁹ *İlk Adım*, 25 Şubat 1964.

belirtmiştir. Ressam, köyün kurulması yönünde Marmaris Kaymakamı İhsan Kutlusoy ile de bir görüşme yapmıştır. Ressam, Marmaris'ten ayrılmadan önce yaptığı açıklamada, girişimleri uygun görülürse 40 adet sanatkâr hanesi ve Avrupa'dan gelecek konuklar için bir misafirhane yapacaklarını açıklamıştır⁵⁹⁰. Sanatkârların girişiminin başarıya ulaşır ulaşmadığı konusunda bir bilgiye ulaşamamıştır.

2.4. Marmaris'te Yapılan Arkeolojik Kazı Çalışmalarına Örnekler

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Latince ve Grekçe Uzmanı George E. Bean idaresinde, Marmaris civarında Kastabos mevkiinde kazı çalışması yapılmasına İçişleri Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın görüşleri doğrultusunda Bakanlar Kurulu'nun 15 Aralık 1949 tarihli toplantısında izin verilmiştir⁵⁹¹.

George E. Bean, 1953 yılında Doç. Dr. Aşkıldil Akarca başkanlığında Gölenye Köyü'nde arkeolojik kazı çalışması yapmıştır. Çalışmanın başlangıcında ortaya çıkarılacak arkeolojik malzemenin kaynak açısından verimliliği nispetinde kazıya devam edileceği bildirilmiştir⁵⁹².

1957 Depremi sonrasında Eyliktaş Mahallesi'nde yapılmakta olan imar işleri sırasında 4 adet yazılı taş bulunmuş ve yazıların neşir hakkı

⁵⁹⁰ *İlk Adım*, 25 Mayıs 1963.

⁵⁹¹ BCA,020.18.07.02.121.90.9.

⁵⁹² *Muğla*, 21 Eylül 1953.

George E. Bean'a verilmiştir⁵⁹³. Bean'ın Marmaris'te yaptığı arkeolojik kazı ve incelemelerden elde ettiği bilgiler “*Karia*” ve “*Marmaris'den Yeni Kitabeler*” ismini taşıyan eserlerinin belirli bölümlerine yansımıştır⁵⁹⁴.

İngiltere Bristol Üniversitesi'nden Prof. Dr. John Manuel Cook, Marmaris Pazarlık mevkiinde kazı çalışması yapmak için resmi başvuruda bulunmuştur. Yapılan başvuru, Milli Müdafaa ve Dâhiliye Vekâletlerinin muvafık mütalaalarına dayanan Maarif Vekâleti'nin 5 Ocak 1959 tarih ve 471.251-2331 sayılı yazısının üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nce 29 Mayıs 1959 tarihinde kabul edilmiştir⁵⁹⁵.

⁵⁹³ George E. Bean, *Marmaris'(Rodos Persiası)den Yeni Kitabeler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1960, s. 1.

⁵⁹⁴ George E. Bean, a.g.e., s. 1- 6; George E. Bean, *Karia*, Türkçesi: Burak Akgüç, İstanbul, 1987, s. 183- 198.

⁵⁹⁵ BCA,030.18.01.152.26.10.

IV. BÖLÜM

EKONOMİK YAPI

1. Tarım ve Hayvancılık

Marmaris'te Tarımın Tarihsel Gelişimi: Osmanlı Devleti'nin tarımsal ekonomiye dayalı yapısında ana üretim aracı olan toprak mülkiyeti, devletin askeri yapısına uygun olarak “dirlik” adı verilen örgütlenmeye dayanıyordu. Dirlik sistemi, XV. yüzyılın sonlarından itibaren bozulmaya başlayınca, ilerleyen dönemde yerini “iltizam” denilen başka bir sisteme bıraktı. Zamanla bu sisteminde etkinliğini yitirmesi sonucu, taşradaki eyalet ve sancak merkezlerinde mütesellimler ve ayanlar diğer ailelere karşı üstünlük kurdular. XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIX. yüzyılın ilk yarısında Menteşe Sancağı mütesellimler vasıtası ile yönetilmekteydi. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile ayanlık ve mütesellimlik kaldırılarak, yerine muhassıl denilen devlet görevlileri atandı. 1858 Arazi Kanunnamesi ile bağımsız küçük çiftliklerin oluşturulması amaçlandı. Yeni kurulacak küçük çiftlikler sayesinde arazilerin birkaç kişinin eline geçmesi engellenmiş olacaktı. Arazi Kanunnamesi, beklenenin tersine Menteşe'de büyük toprak sahiplerinin doğmasına neden oldu⁵⁹⁶. Marmaris'e bağlı Datça'da da durum Menteşe genelinden pek farklı değildir. Zira burada XX. yüzyılın başlarında Petromas ve Farmaki aileleri adeta ortaçağ saltanatı sürmekteydiler⁵⁹⁷.

⁵⁹⁶ Akça, a.g.e., s. 157.

⁵⁹⁷ Türkeş, a.g.e., s. 49.

XIX. yüzyılın sonunda Menteşe Bölgesi'nin ekonomik yapısının temelini oluşturan faaliyetler tarım, hayvancılık ve ormancılık idi. Sancağın gelirleri incelendiği zaman da aynı sonuca varılır. Bu dönemde Menteşe Sancağı'nın gelirlerinin çoğunu emlak vergisi, ağnam vergisi, tarım ürünlerinden alınan vergiler ve orman vergisi oluşturuyordu. 1900 yıllarına gelindiği zaman toplanan vergilerde bir azalma göze çarpar. Bu da Menteşe Sancağı'ndaki ticari ve zirai faaliyetlerde bir gerileme olduğunu gösterir. Orman ve maden gelirlerinde yükselme olmasına rağmen, sancak gelirlerinin genel görüntüsü durağandır⁵⁹⁸.

1893- 1894 ve 1899- 1900 yılları verilerine göre Marmaris'te; buğday, arpa, çavdar, mısır darısı, akdarı ve susam gibi tahıllar yetiştirilmekteydi. Üretimi yapılan diğer ürünler arasında İncir, palamut, limon, portakal, harnup, badem ve sumak vardı. Buna ek olarak kazada bol miktarda sığıla yağı, bal, çam fıstığı, sepet çubuğu ve deri ürünleri elde edilmekteydi. 1893- 1894 yılı verilerine göre Marmaris'te üretilen ürünlerden senelik 33.500 kıyye sığıla yağı, 15.000 kıyye susam, 15.000 kıyye bal, 8.300 kıyye bal mumu, 2.800 kıyye çam fıstığı, 250 kıyye ipek kozası, 33.000 adet sepet çubuğu, 1.800 adet rengârenk deriler ve 1.000 kilo kadar zahter ihraç edilmekteydi. Bu ürünlere mukabil kazaya dışarıdan pirinç, şeker, kahve ve manifatura gibi bir takım ürünler ithal edilmekteydi⁵⁹⁹.

⁵⁹⁸ *Tarih İçinde Muğla*, Derleyen: İlhan Tekeli, Ankara, 1993, s. 42- 45.

⁵⁹⁹ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1311, s. 394; *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1317, s. 443.

1895- 1986 yılı verilerine göre Marmaris'te; buğday, arpa, çavdar, mısır darısı, akdarı, incir palamut, limon, portakal, harnup, badem ve sığla yağı üretimi yapılmaktaydı. Elde edilen ürünlerden yıllık 25.000 kıyye sığla yağı, 16.000 kıyye susam, 31.000 kıyye bal, 19.000 kıyye bal mumu, 5.000 adet portakal, 33.5000 kıyye incir, 13.000 kıyye harnup, 15.000 kıyye badem ve 45.0000 kıyye palamut iç ve dış piyasaya satılmaktaydı. Ayrıca kaza merkezi ahalisinin çoğu kayıkçılıkla meşguldü. Kaza'da irili ufaklı yüz kadar tekne bulunmaktaydı. Tekneler kazada bulunan ustalar tarafından yapılmaktaydı⁶⁰⁰. Birinci Dünya Savaşı(1914- 1918) yıllarında ve onu takip eden Milli Mücadele yıllarında işgücü kaybının da etkisi ile yurt geneline paralel olarak Marmaris'te de üretim faaliyetleri sekteye uğramıştır⁶⁰¹.

1.1. Cumhuriyet Dönemi'nde Marmaris'te Tarım

Tahıl Ekim Alanları ve Üretimi: Cumhuriyetin ilanından sonra tüm Türkiye'de olduğu gibi Muğla Vilayeti'nde de tarım alanında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir⁶⁰². Marmaris'te de tarımda bir ilerleme olduğundan bahsediliriz.

Marmaris'te tahıl hasadı nisan ayında başlardı. Marmaris'te iklim senede iki defa hububat üretimine müsait ise de, kimse bunu yapmazdı⁶⁰³ Marmaris'te tarım yapılan irili ufaklı birçok ova bulunmaktaydı. Bunlardan en önemlileri Marmaris, Gölenye, Turunç,

⁶⁰⁰ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1313, s. 473.

⁶⁰¹ Akça, a.g.e., s. 159.

⁶⁰² Akça, a.g.e., s. 159.

⁶⁰³ *Menteşe(Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu*, s. 8- 9.

Gelibolu ve Çetibeli ovalarıdır⁶⁰⁴. 1925- 1926 yılında Marmaris'te 203.880 dönüm arazinin 17.319 dönümüne muhtelif hububat ekimi yapılmıştır ve bu sahanın ekimi için 96 ton 302 kilo tahıl kullanılmıştır⁶⁰⁵. 1927- 1928 yılında ise 8.050 dönüm araziye buğday ekimi yapılmış ve 1.118.700 kilo buğday elde edilmiştir. 9.000 dönüm araziye arpa ekilmiş ve 1.176.664 kilo arpa elde edilmiştir. 1.254 dönüm araziye yulaf ekimi yapılarak, 135.522 kilo ürün elde edilmiştir. 860 dönüm çavdar ekimi yapılmış ve 68.800 kilo çavdar ürünü hasat edilmiştir. 2.370 dönüm arazide burçak tarımı yapılırken, 132.760 kilo burçak istihsal edilmiştir. 960 dönüm araziye mısır ekilirken, 97.000 kilo mısır üretimi gerçekleştirilmiştir⁶⁰⁶.

1930 yılında, Dünya'da ekonomik buhranın yaşandığı dönemde Marmaris'te arazilerin neredeyse yarıya yakını ekilmemekteydi. Ekilen topraklarda ise; 4.315 dönüm buğday, 6.320 dönüm arpa, 440 dönüm çavdar, 3.400 dönüm yulaf, 275 dönüm bakla, 3.810 dönüm mürdümük ve 3.200 dönüm burçak yetiştirilmekteydi⁶⁰⁷.

1934 yılının kurak geçmesinden dolayı Muğla'nın kazalarında ekecek tohum sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine devlet de ihtiyaç olan bölgelere çeşitli tohumlar göndermiştir. Fakat 1935'te Marmaris tohum yardımına gereksinim duymamıştır⁶⁰⁸. 1942 yılı kurak geçince, yeniden tohum sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Marmaris'e, 1943'te

⁶⁰⁴ . Uykucu, a.g.e., s. 12- 13.

⁶⁰⁵ Devlet Salnamesi, 1925- 1926, s. 855.

⁶⁰⁶ Devlet Salnamesi, 1927- 1928, s. 1236- 1237.

⁶⁰⁷ *Muğla'da Halk*, 23 Şubat 1930; *Muğla'da Halk*, 21 Nisan 1930.

⁶⁰⁸ *Muğla'da Halk*, 23 İkinci Teşrin 1935.

devlet tarafından 15 ton mısır ve 20 ton akdarı tohumu ekilmek üzere gönderilmiştir⁶⁰⁹.

Tablo 9. 1937 1946 Yılları Arasında Marmaris'te Hububat Üretimi⁶¹⁰

Yıl	Buğday		Arpa		Çavdar		Yulaf		Mahlût		Mısır		Burçak	
	Hek tar	T on	Hek tar	T on	Hek tar	T on	Hek tar	T on	Hek tar	T on	Hek tar	T on	Hek tar	T on
1937	190	45	205	90	815	60	25	6	250	75	120	80	95	20
1938	375	45	450	116	815	55	20	7	450	65	175	70	200	25
1939	380	52	475	150	830	60	15	6	425	60	130	63	215	40
1940	350	95	520	105	650	65	17	7	525	90	126	80	205	25
1941	308	61	415	80	243	72	18	2	320	90	180	60	155	20
1942	360	75	580	462	255	61	5	12	200	91	140	115	137	19
1946	380	80	630	221	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Yukarıda tabloda verilen hububat üretimine ilave olarak 1937 yılında 45 hektar araziden 9 ton, 1938 yılında 20 hektar araziden 3 ton, 1939 yılında 12 hektar araziden 3 ton bakla istihsal edilmiştir. 1937 ile 1939 yılları arasında yıllık nohut üretimi 10 ton civarındadır. Aynı yıllarda yıllık fasulye üretimi 6,5 ton civarındadır. 1937 yılında 15 hektar araziden 1 ton mercimek mahsulü toplanmıştır. 1940 ile 1942 yılları arasında yıllık ortalama 20 ton kadar susam üretimi gerçekleşmiştir⁶¹¹.

⁶⁰⁹ Muğla'da Halk, 10 Nisan 1943; Muğla'da Halk, 5 Haziran 1943.

⁶¹⁰ TC. BİUM, *Tarla Ziraatı Ürünleri İstatistiği, 1937- 1939*, Ankara, 1940, s. 21, 30, 39, 48, 138, 147, 176; BİUM, *Tarla Mahsulleri İstatistiği, 1940- 1942*, Ankara, 1944, s. 6, 15, 24, 32, 42, 50, 63, 106, 153; TC. BİGM, *Tarla Mahsulleri İstatistiği, 1937-1946*, Ankara, 1947, s. 5, 16.

⁶¹¹ TC. BİUM, *Tarla Ziraatı Ürünleri İstatistiği, 1937- 1939*, Ankara, 1940, s. 21, 30, 39, 48, 138, 147, 176; TC. BİUM, *Tarla Mahsulleri İstatistiği, 1940- 1942*, Ankara, 1944, s. 6, 15, 24, 32, 42, 50, 63, 106, 153; TC. BİGM, *Tarla Mahsulleri İstatistiği, 1937- 1946*, Ankara, 1947, s. 5, 16.

Yukarıda verilen istatistikî bilgilere göre 1937 ile 1946 yılları arasında buğday üretim alanları ve buğday üretiminde belli bir artış olmuştur. Arpa üretimi ise yıllara göre farklılık göstermiştir. Çavdar üretimi durağan bir seyir izlerken, üretim alanları azalmıştır. Üretim alanlarının azalmasına rağmen, elde edilen ürün miktarının aynı olması verimliliğin giderek arttığının göstergesidir. Mısır üretim alanlarında ciddi bir azalma veya çoğalma gözlemlenmezken, özellikle 1946 yılında üretim miktarı yükselmiştir⁶¹². Burçak üretim alanları zamanla azalırken, verimlilikte büyük bir değişiklik yaşanmamıştır. Yulaf üretimi durağan bir çizgideyken, 1942 yılında az birimden çok ürün elde edilmiştir. Mahlût üretim alanı 1942 yılında azalmış, fakat verimlilikte artma yaşanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Marmaris'te tarımın en önemli aletleri karasaban ve bu sabanı çeken hayvanlardı. Zamanla tarım sektöründe modern tekniğin imkânlarından yararlanmaya başlandı⁶¹³. Şunu da belirtmeliyiz ki, 1945 yıllarında Marmaris, tarım alanında Muğla'nın en geri kalmış ilçelerinden birisi konumundaydı. Çünkü istatistikî bilgilere bakıldığında diğer ilçeler ile karşılaştırıldığında Marmaris'te modern tarım araç ve gereçleri yok denecek kadar azdı⁶¹⁴.

Zeytincilik: Muğla ve yöresi konumundan dolayı doğal bir zeytin üretim bahçesi olarak da tanımlanabilir. Marmaris'in ürettiği ve

⁶¹² TC. BİGM, *Tarla Mahsulleri İstatistiği, 1937- 1946*, s. 45.

⁶¹³ Akça, a.g.e., s. 163.

⁶¹⁴ TC. BİGM, *Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği, 1944*, Ankara, 1946, s. 4, 10, 13, 15, 22, 23, 24, 27, 28, 31, 33, 34, 37.

piyasaya sunduğu ürünlerden birisi de zeytindir. 1926- 1927 yıllarında Marmaris'te senede 727.437 kilo zeytin üretilmekteydi⁶¹⁵.

Cumhuriyetin ilanından sonra devlet, zeytinciliğin gelişmesi için deliceli zeytinlikler dağıtmış, çiftçiyi yönlendirici bilgiler vermiş ve hatta çiftçinin zeytinleri devlet eli ile ilaçlanmıştır. Örneğin; 1949 yılında devlet tüm Muğla Vilayeti'nde zeytinleri ücretsiz olarak ilaçlamıştır⁶¹⁶. 1940 yılında Marmaris'te 20 hektar araziye 2.300 delice zeytin dikilmiştir. 1939'da Orhaniye ve Armutalan yollarının kenarlarına zeytin dikilmiş, 1940 yılında yine aynı yol kenarlarına 1.500 zeytin daha dikilmiştir. 1940 yılında Milas, Burhaniye, Ayvalık ve Gemlik zeytinlerinden yağlık ve salamuralık türden 5.000 aşu getirilmiş ve delicelere aşılama yapılmıştır. Toplamda 1940 yılına kadar 12.000 aşılama işlemi gerçekleştirilmiştir⁶¹⁷. 1942 yılında devlet tarafından Marmaris köylüsüne 5.788 hektar delicelik verilmiştir⁶¹⁸. 1945 yılında da köylüye delicelik zeytinlik verilme girişimi söz konusudur. 1946 yılında 6.000 hektara yakın zeytinliğin tekrar verilmek üzere ilan edildiği görülmektedir⁶¹⁹.

Marmaris'te 1941 yılında 10.000 zeytin ağacından 30 ton zeytin elde edilmiştir. Elde edilen ürünün 27 tonu yağlık olarak ayrılmış ve bu zeytinden 6 ton zeytinyağı çıkmıştır. Toplamda elde edilen zeytinin 3 tonu yemeklik olarak ayrılmıştır. Yıllık mahsulün değeri ise; 4.225

⁶¹⁵ Devlet Salnamesi, 1926- 1927, s. 673; *Menteşe(Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu*, s. 17, 49.

⁶¹⁶ *Muğla'da Halk*, 22 Ekim 1949; *Muğla'da Halk*, 23 İkinci Kanun 1937.

⁶¹⁷ *Muğla'da Halk*, 13 Nisan 1940.

⁶¹⁸ *Muğla'da Halk*, 26 Birinci Kanun 1942.

⁶¹⁹ *Muğla'da Halk*, 7 Mart 1945; *Muğla'da Halk*, 6 Nisan 1946.

liradır. 1942 yılında 5.000 zeytin ağacından 51 ton zeytin hasadı yapılmıştır. 51 ton zeytinin 15 tonu yemeklik olarak ayrılırken, 36 tonu yağ elde etmek için sıkılmıştır ve 9 ton zeytinyağı elde edilmiştir. Yıllık elde edilen ürünün değeri 1.680 liradır. 1943 yılında 6.000 zeytin ağacından 12 ton ürün elde edilirken, 7 tonu yemeklik ve 5 tonu yağ için sıkılmalık olarak ayrılmıştır. Yağ için ayrılan zeytinden 1 ton zeytinyağı elde edilmiştir. Yıllık zeytin mahsulünün toplam değeri 5.200 liradır. 1944 yılında 11.000 zeytin ağacından 96 ton ürün elde edilmiştir. 96 ton ürünün 31 tonu yemeklik zeytin olarak ayrılmış, kalan 65 tonluk kısım sıkılarak, 15 ton yağ elde edilmiştir. Senelik elde edilen ürünün değeri 32.450 liradır⁶²⁰. 1945 yılında 11.000 zeytin ağacından 91 ton zeytin istihsal edilmiştir. Bunun 9 tonluk kısmı yemeklik ve geriye kalan 82 ton yağ için ayrılmıştır. Yağ için ayrılan 82 ton zeytinden 16 ton zeytinyağı elde edilmiştir. Zeytin mahsulünün toplam değeri 40.650 liradır. 1946 yılında 11.000 zeytin ağacından 99 ton zeytin istihsal edilmiştir. Ürünün 9 tonu yemeklik olarak ayrılmıştır. 90 tonluk kısım sıkılarak 18 ton zeytinyağı elde edilmiştir. Yıllık toplanan zeytin mahsulünün toplam değeri 51.300 liradır. 1947 yılında 11.000 zeytin ağacından 150 ton zeytin istihsal edilmiştir. Zeytinin 40 tonu yemeklik olarak ayrılmıştır. Geriye kalan 110 tonluk kısım, sıkılarak 22 ton zeytinyağı elde edilmiştir. 1947 yılında elde edilen mahsulün değeri 43.000 liradır. 1948 yılında 15.000 zeytin ağacından 150 ton zeytin istihsal edilmiştir. 40 tonu yemeklik olarak ayrılmıştır. Zeytinin geriye kalan bölümü, sıkılmış ve 22 ton zeytinyağı elde edilmiştir. 1948

⁶²⁰ BİGM, *Zeytincilik İstatistiği, 1936- 1944*, Ankara, 1945, s. 20.

yılında elde edilen zeytin ürünlerinin toplam değeri 47.500 liradır. 1949 yılında 20.000 zeytin ağacından 200 ton zeytin istihsal edilmiştir. Elde edilen zeytinin 50 tonluk bölümü yemeklik olarak ayrılmıştır. Geriye kalan 150 ton zeytin sıkılarak 30 ton zeytinyağı elde edilmiştir. 1949 yılı zeytin gelirleri 58.000 liradır⁶²¹.

Yukarıda verdiğimiz istatistikî bilgilerden de anlaşılacağı üzere Marmaris'te zeytincilik giderek artmış, dolayısıyla elde edilen ürün miktarı ve kazanılan para da yükselmiştir.

Pamukçuluk: Marmaris'te Muğla'nın diğer ilçelerindeki boyutta olmasa da pamuk üretimi mevcuttu. Yerel gazetelerde pamukçuluk ile ilgili yansıyan bilgilerde Marmaris ismi pek geçmemektedir⁶²². 1950 yıllarında pamuklarda baş gösteren çeşitli hastalıklarla mücadele başlatılmıştır. Bu mücadelede devlet aktif olarak görev almıştır. Bu çerçevede 1951 yılında Marmaris'te 200 hektar arazide bulunan pamuk sapları yerlerinden söktürülmüş ve kozaları ile birlikte yaktırılmıştır. Bu işlemi yapmayanlara cezai işlem uygulanmıştır⁶²³.

Marmaris'te üretilen pamuk miktarına kısaca bakmak yerinde olacaktır. 1927 yılında Marmaris'te 225 dönüm araziye pamuk ekilerek, 13.500 kilo pamuk istihsal edilmiştir⁶²⁴. 1937 yılında 10 hektar arazide pamuk ziraatı yapılarak, 1 ton ürün elde edilmiştir. 1938 yılında 35 hektar araziden 1 ton pamuk elde edilebilmiştir. 1939 yılında ise 20 hektar

⁶²¹ TC. BİGM, *Zeytincilik İstatistiği, 1944- 1949*, Ankara, 1950, s. 27.

⁶²² *Muğla'da Halk*, 15 Ağustos 1936.

⁶²³ *Muğla*, 15 Temmuz 1952.

⁶²⁴ Devlet Salnamesi, 1927- 1928, s. 1237.

araziye pamuk ekimi yapılarak, 1 ton pamuk istihsal edilmiştir⁶²⁵.1945 yılında 17 hektar arazide pamuk ziraatı yapılarak, 3 ton saf pamuk elde edilmiştir⁶²⁶. Yukarıdaki istatistikî bilgilerden de anlaşılacağı üzere Marmaris'te pamuk üretim alanları ve miktarı dalgalanmalı bir seyir izlemiştir. 1945 yılında verim diğer yıllara göre artmıştır.

Tütüncülük: Marmaris'te tütün üretilen Muğla ilçelerinden biri idi. Fakat burada üretilen tütünün miktarı diğer ilçelere göre çok azdı. 1927 yılında Marmaris'te 4.400 dönüm araziye tütün ekimi yapıp, 176.000 ton hasat gerçekleştirilmiştir⁶²⁷. Fakat üretim tutarı birim alandan çok yüksek görülüyor. Yukarıda verilen hâsılat ya saf tütün için değildir ya da yanlış kaydedilmiştir. 1930 yıllarından itibaren Marmaris'te tütün ziraatı artmıştır⁶²⁸. 1937 yılında Marmaris'te 18 ton tütün üretilmiştir. Bu tütünün %60'ı Batı pazarına uygun kalitede idi⁶²⁹. 1938 yılında Marmaris'te 30 hektar alanda tütün ekimi yapılmıştır⁶³⁰. 1940 yılında ise tütün ekim alanı 12 hektara kadar düşmüştür⁶³¹. 1940 yılında 12 ton tütün mahsulü olmuştur⁶³². 1941 yılında tütün ekim alanı 24 hektara çıkarken, üretim 10 tona düşmüştür⁶³³. 1942 yılında tütün mahsulü yine 10 ton olarak gerçekleşmiştir⁶³⁴. Elde edilen mahsul yabancı şirketler veyahut İnhisarlar İdaresi tarafından alınmaktaydı. 1935 yıllarında

⁶²⁵TC. BİUM, *Tarla Ziraatı Ürünleri İstatistiği*, 1937- 1939, s.228.

⁶²⁶ TC. BİGM, *Tarla Mahsulleri İstatistiği*, 1940- 1945, Ankara, 1947, s.156.

⁶²⁷ Devlet Salnamesi, 1927- 1928, s. 1237.

⁶²⁸ *Muğla'da Halk*, 7 Temmuz 1931.

⁶²⁹ *Muğla'da Halk*, 21 ağustos 1937.

⁶³⁰ *Muğla'da Halk*, 4 Haziran 1938.

⁶³¹ *Muğla'da Halk*, 23 Mayıs 1940.

⁶³² *Muğla'da Halk*, 31 Ağustos 1940.

⁶³³ *Muğla'da Halk*, 24 Mayıs 1941.

⁶³⁴ *Muğla'da Halk*, 10 Birinci Teşrin 1942.

köylü ürettiği tütünlerin kilosunu 60 ile 80 kuruş arasında satabilmekteydi⁶³⁵.

Meyvecilik: Meyveciliğin gelişmesi için 1930 yıllarından itibaren ilçede girişimler olmuştur. Bunun için öncelikli olarak fidancılığın ele alınması gerekmektedir⁶³⁶. Bu çerçevede Marmaris'te numune zeytin ve narenciye fidanlığı tesis edilmiştir⁶³⁷. 1940 yılında Çetibeli dâhilinde bir okaliptüs fidanlığının tesis edilmiştir⁶³⁸. Fidanlık, 70 dekarlık bir arazi üzerine kurulmuştur⁶³⁹. Bu fidanlıktan alınan okaliptüs ağaçları ile Kısıyalı civarında bir ormanlık oluşturulmuş ve burada yer alan bataklık kurutulmuştur⁶⁴⁰.

1935 yılında Fethiye Meyve Fidanlığı'ndan Marmaris'e 20 dut, 50 akasya, 100 çam, 200 okaliptüs, 10 akçe, 20 muşmula, 200 badem, 10 tesbih, 40 portakal ve 10 telemtoy fidanı getirilmiş ve dikilmek üzere halka dağıtılmıştır⁶⁴¹. 1940 yılında ise Bursa Ziraat Mektebi Damızlık Fidanlığı'ndan şeftali, kayısı, erik, elma, armut ve benzeri meyvelerden oluşan 2.800 adet fidan Marmaris'e getirtilmiş ve para karşılığı halka dağıtılmıştır. Aynı yıl içinde Rize'den 100 limon fidanı, Antalya ve Fethiye'den getirilen narenciye fidanları tarlalara dikilmiştir. Bu fidanların dikildiği dönemde Marmaris meyve ve sebze üretimi fazla

⁶³⁵ *Muğla'da Halk*, 9 İkinci Teşrin 1934; *Muğla'da Halk*, 21 Ağustos 1937.

⁶³⁶ *Muğla'da Halk*, 6 Nisan 1931.

⁶³⁷ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 9, Ankara, Şubat 1936.

⁶³⁸ *Muğla'da Halk*, 16 Mart 1940.

⁶³⁹ *Cumhuriyetin 15'inci Yılında Muğla*, s. 111.

⁶⁴⁰ *Muğla'da Halk*, 13 Nisan 1940.

⁶⁴¹ *Muğla'da Halk*, 28 Mart 1935.

vermeye başlamıştır. Bu bağlamda dışarıya satılan meyve ve sebze miktarı artmıştır⁶⁴².

Devlet, meyve üretimi konusunda sürekli teşviklerde bulunmuştur. Örneğin, 1956 yılında Vilayet Teknik Ziraat Müdürlüğü tüm ilçelere meyve fidanları göndermiştir. Marmaris'e de parasız olarak 80 incir fidanı gönderilmiştir⁶⁴³. Devletin de desteği ile meyvecilik, 1955 yıllarında iyice gelişmiştir⁶⁴⁴. 1959 yılında İzmir'de satılmak üzere Marmaris'ten sevk edilen 20 bin ton badem ile 200.000 adet narenciye mahsulü meyveciliğin gelişmesini kanıtlayan en iyi örnek olsa gerektir⁶⁴⁵.

Marmaris'te üretimi yapılan meyve çeşitlerinin içinde narenciye ürünleri ön plana çıkmaktaydı. Narenciye ürünlerinin yetiştirilmesi ve zararlılardan korunması konusunda devlet çiftçiye öncülük etmiştir. Örneğin; 1936 yılında Marmaris'teki portakallarda “*pamuklu biti*” haşeresi görülmüş, adı geçen zararlı haşere ile mücadelede devlet çiftçiye destek olmuştur⁶⁴⁶. 1939 yılında Marmaris'in de içinde bulunduğu birkaç Muğla ilçesindeki narenciyelerde “*kirızor*” hastalığı görülmüştür. Hastalığa karşı Ziraat Vekâleti'nden Marmaris'in de içinde bulunduğu Muğla ilçelerine ilaç gönderilmiştir⁶⁴⁷. Yine 1940 yılında devlet, narenciye ağaçlarında ortaya çıkan “*koşnil*” hastalığının

⁶⁴² *Muğla'da Halk*, 13 Nisan 1940.

⁶⁴³ *Muğla*, 3 Şubat 1956.

⁶⁴⁴ *Muğla*, 31 Aralık 1954.

⁶⁴⁵ *Muğla*, 5 Şubat 1959.

⁶⁴⁶ *Muğla'da Halk*, 21 İkinci Teşrin 1936.

⁶⁴⁷ *Muğla'da Halk*, 30 Eylül 1939.

bertaraf edilmesi için desteklemede bulunmuştur⁶⁴⁸. 1949 yılında “*chrysomphalus*” haşeresinin yok edilmesi için Marmaris’te devlet eliyle ilaçlama yapılmıştır⁶⁴⁹. Devlet, narenciye üretiminin gelişmesi adına sadece ilaçlama yardımı yapmakla kalmayıp, narenciye mütehassıslarını da Marmaris’e göndererek incelemelerde bulunduruyordu. Örneğin; 1954 yılında Antalya Bahçe Kültürleri İstasyon Müdürü Erdoğan Altan, Marmaris’e gelerek narenciye bahçelerinde incelemelerde bulunmuş, ardından da çiftçiyi bilgilendirmiştir⁶⁵⁰. 1955 yılında ise Bornova Ziraat Mücadele Enstitüsü Mütehassısları, benzer incelemelerde bulunmuş ve halkı bilgilendirmişlerdir⁶⁵¹. Devlet, bir yandan çiftçisini bilinçlendirmeye çalışırken, diğer yandan da teşvik ve yardımlarına devam etmiştir. Devlet, lodos yüzünden narenciye bahçelerinin çok zarara uğradığını tespit etmiş ve önlem olarak narenciye bahçelerinin etrafına dikilmek üzere servi fidanları dağıtmıştır⁶⁵². Narenciyenin zamanla Marmaris meyve üretiminde önemli bir alan işgal ettiğini zaman zaman tertiplenen mandalina müsabakası açıklamaktadır. Müsabakaların ilki 1953 yılında Ziraat Muallimliği’nce tertip edilmiştir. Ziraat memurlarının hakemlik ettiği müsabakayı bahçesi ve mahsulü en iyi seçilen Ali Sayar kazanmıştır. Ödül olarak takdirname ve 30 kilo amonyum sülfat ile taltif edilmiştir⁶⁵³. 32 üreticinin katılımı ile gerçekleştirilen 1956 müsabakasında Ali Sayar birinci, İsmail Gargın

⁶⁴⁸ *Muğla’da Halk*, 10 Şubat 1940.

⁶⁴⁹ *Muğla’da Halk*, 22 Ekim 1949.

⁶⁵⁰ *Muğla*, 2 Aralık 1954.

⁶⁵¹ *Muğla*, 23 Nisan 1955.

⁶⁵² *Muğla*, 4 Şubat 1956.

⁶⁵³ *Muğla*, 14 Aralık 1953.

ikinci ve Münir Gargın üçüncü seçilmiştir⁶⁵⁴. 1959 yılında düzenlenen mandalina yarışmasında Kemal Pamuk birinci, Kemal Öktem ikinci ve Hamdi Yüzak üçüncü seçilmiştir⁶⁵⁵. Marmaris'te narenciye üretim alanları ve üretim miktarına kısaca değinmek yerinde olacaktır. 1927 yılında 250 bin adet portakal elde edilmiştir⁶⁵⁶. 1935 yılında ilçede 635 bin adet narenciye mahsulü toplanmıştır⁶⁵⁷. 1937 yılında 2.750 narenciye ağacından 159 bin adet portakal, mandalina ve turunç toplanmıştır⁶⁵⁸. 1938 yılında 3.850 narenciye ağacı bulunmaktaydı. Elde edilen ürün miktarı ise, 286 bin âdeti bulmaktaydı. 1939 yılında ise 6.300 narenciye ağacı vardı. Bu ağaçlardan 325 bin adet narenciye mahsulü toplanmıştır. 1940 yılında 6.760 narenciye ağacı bulunurken, 311 bin adet mahsul toplanmıştır. 1941 yılında 7.300 narenciye ağacına karşılık, ilçede 311 bin adet narenciye toplanmıştır. 1942 yılında 7.080 narenciye ağacı varken, 433 bin adet narenciye mahsulü toplanmıştır⁶⁵⁹. 1943 yılında 6.800 ağaç varken, 620 bin adet meyve istihsal edilmiştir. 1944 yılında 11.900 narenciye ağacı varken, 453 bin adet narenciye toplanmıştır. 1945 yılında yine 11.900 adet ağaca karşılık, elde edilen meyve miktarı 470 bin adettir⁶⁶⁰. 1946 yılında 4.800 adet narenciye ağacı varken, üretim miktarı 1 milyon 32 bin âdete çıkmıştır. 1947 yılında narenciye ağacı sayısı bir önceki yıl ile aynı iken, üretilen meyve 1 milyon 100 bin âdete yükselmiştir. 1948 yılında 5.700

⁶⁵⁴ Muğla, 7 Aralık 1956.

⁶⁵⁵ Muğla, 18 Aralık 1959.

⁶⁵⁶ Devlet Salnamesi, 1927- 1928, s. 1237.

⁶⁵⁷ Muğla'da Halk, 31 İkinci Kanun 1935.

⁶⁵⁸ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1937- 1939*, İstanbul, 1942, s. 133, 136, 138.

⁶⁵⁹ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1938- 1942*, Ankara 1944, s. 250, 254, 259, 264.

⁶⁶⁰ TC. BİGM, *Meyve İstatistiği 1941- 1945*, Ankara 1947 s. 243, 253, 258.

narenciye ağacı varken, elde edilen mahsul 1 milyon 41 bin adettir. 1949 yılında narenciye ağacı sayısı 8.300 iken, elde edilen ürün miktarı 1 milyon 290 bin adettir. 1950 yılında 25.500 narenciye ağacı varken, elde edilen ürün 1 milyon 225 bin adettir⁶⁶¹. Yukarıda verilen istatistikî bilgilerden de anlaşılacağı üzere Marmaris'te narenciye tarımı ve elde edilen ürün miktarı sürekli bir artış göstermiştir. Artışı pozitif anlamda etkileyen faktörlerden biri de Ziraat Bankası'nın çiftçiye verdiği kredilerdir⁶⁶².

Marmaris'te belli bir miktarda armut ziraatı de yapılmaktaydı. 1937 yılında 3 bin armut ağacı varken, 90 ton meyve istihsal edilmiştir⁶⁶³. 1938 yılında ağaç sayısı 3.500'e yükselmiştir. Elde edilen meyve miktarı 93 ton idi. 1939 yılında ağaç sayısı 3.600'e çıkmış, elde edilen meyve miktarı 41 tona düşmüştür. 1940 yılında ilçede 3.500 armut ağacı bulunmakta iken, elde edilen ürün 85 tondur. 1941 yılında ağaç sayısı 3.415'e gerilerken, elde edilen ürün miktarı 85 ton idi. 1942 yılında ağaç sayısı 3.100'e düşerken, mahsul miktarı da 35 tona düşmüştür⁶⁶⁴. 1943 yılında Marmaris'teki armut ağacı sayısı 3.000'e düşmüştür, elde edilen ürün ise 36 tondur. 1944 yılında armut ağacı sayısı 3.050'ye çıkmış, elde edilen ürün miktarı da 37 tona yükselmiştir. 1945 yılında ağaç sayısı bir önceki yıllla aynı kalırken, mahsul 38 tona çıkmıştır⁶⁶⁵. 1946 yılında ağaç sayısı 2.500'e gerilerken, elde edilen

⁶⁶¹ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1946- 1952*, Ankara 1954, s. 499, 504, 505, 512, 513, 521.

⁶⁶² *Muğla*, 23 Nisan 1955.

⁶⁶³ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1937- 1939*, s. 4.

⁶⁶⁴ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1938- 1942*, s. 8.

⁶⁶⁵ TC. BİGM, *Meyve İstatistiği 1941- 1945*, s. 8.

ürün miktarı 36 tondur. 1947 yılında ağaç sayısı bir önceki yıl ile aynı iken, mahsul 35 tondur⁶⁶⁶.

Köylünün yetiştirdiği meyvelerden bir diğeri de ayva idi. 1937 yılında Marmaris'te 1.000 kadar ayva ağacı bulunmaktaydı. Elde edilen ürün ise 10 ton idi⁶⁶⁷. 1950 yılına kadar olan dönemde ayva ağacının sayısı 1.000 ile 1.200 arasında değişmiştir. Elde edilen ürün miktarı ise 6 ton civarında seyretmiştir⁶⁶⁸.

Badem, XIX. yüzyılın sonlarında dahi Marmaris ekonomisinde önemli bir yere sahipti. H. 1313(1895- 1896) yılında kazada üretilen bademlerin 45.000 kıyyesi kaza dışına satılmıştır⁶⁶⁹. 1926 yılında kazada 8 ton 635 kilo badem istihsal edilmiştir⁶⁷⁰. 1938 yılında Marmaris'te 1.800 badem ağacı vardı ve bu ağaçlardan 10 ton badem istihsal edilmiştir. 1939 yılında ağaç sayısı 2.000'e yükselirken, elde edilen ürün de 70 tona çıkmıştır⁶⁷¹. 1943 yılında ağaç sayısı 3.000'e yükselmiştir. Ağaçlardan elde edilen mahsul ise 70 ton olmuştur. 1944 yılında ağaç sayısı 3.050'ye çıkarken, elde edilen ürün de 75 tona ulaşmıştır. 1945 yılında ise ağaç sayısı bir önceki yıl ile aynı iken, mahsul 38 ton olmuştur⁶⁷². 1960 yılında badem ağacı sayısı 40.000'e

⁶⁶⁶ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1946- 1952*, s. 40.

⁶⁶⁷ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1937- 1939*, s. 12.

⁶⁶⁸ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1938- 1942*, s. 24; TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1946- 1952*, s. 72.

⁶⁶⁹ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1313, s. 473.

⁶⁷⁰ Devlet Salnamesi, 1926- 1927, s. 673.

⁶⁷¹ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1937- 1939*, s. 20.

⁶⁷² TC. BİGM, *Meyve İstatistiği 1941- 1945*, s. 39.

ulaşmıştır. Bu arada elde edilen bademler İzmir pazarına sevk edilmektedir⁶⁷³.

Cumhuriyetin ilanından önce Marmaris Kazası'na bağlı Datça Nahiyesi'nde muntazam incir tarlaları tesis edilmiştir. Burada yetişen incirler bölgeye özgü idi ve de çok lezzetliydi⁶⁷⁴. 1926 yılında Marmaris'te 247 ton 667 kilo incir istihsal edilmiştir⁶⁷⁵. Bu dönemde Datça'nın da Marmaris'e bağlı bir nahiye olduğu hatırlanırsa üretimin büyük bir kısmının Datça'da gerçekleştiğini de söylenebilir. 1937 yılında Marmaris'te 5.000 incir ağacı bulunmaktaydı. Bu ağaçlardan 320 ton meyve istihsal edilmiştir⁶⁷⁶. 1938 ve 1939 yıllarında ağaç sayısı 5.300 olarak kaydedilmiştir. Elde edilen ürün ise; 1938'de 320 ton iken, 1939'da 300 tona düşmüştür. 1940 yılında incir ağacı sayısında büyük bir düşüş yaşanmış ve ağaç sayısı 2.500'e gerilemiştir. Elde edilen ürün miktarı da 60 tona inmiştir. 1941 yılında ağaç sayısı 17.500'e çıkmış, fakat üretim miktarında bir önceki yıla göre bir değişiklik olmamıştır. 1942 yılında meyve sayısı 15.000 olarak kaydedilmiş, elde edilen mahsul ise 50 tona gerilemiştir⁶⁷⁷.

Keçi Boynuzu(harnup), Marmaris'te üretilen ve ilçe ekonomisine önemli katkıda bulunan meyvelerden birisi idi. H. 1313(1895- 1896) yılında kazadan dışarıya 130.000 kıyve harnup ihraç edilmiştir⁶⁷⁸. Bu dönemde Datça'nın Marmaris'e bağlı olduğu dikkate alınırca elde

⁶⁷³ Muğla, 5 Şubat 1959.

⁶⁷⁴ *Menteşe(Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu*, s. 50.

⁶⁷⁵ Devlet Salnamesi, 1926- 1927, s. 673.

⁶⁷⁶ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1937- 1939*, s. 63.

⁶⁷⁷ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1938- 1942*, s. 120.

⁶⁷⁸ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1313, s. 473.

edilen ürünün büyük kısmının Datça'dan istihsal edildiği görülür⁶⁷⁹. 1926 yılında kazada 64 ton 180 kilo harnup istihsal edilmiştir⁶⁸⁰. 1938 yılında Marmaris'te 2.500 harnup ağacı bulunmakta ve bu ağaçlardan 38 ton meyve istihsal edilmekteydi. 1939 yılında ağaç sayısı bir önceki yıl ile aynı kalırken, üretim miktarı 25 tona gerilemiştir⁶⁸¹. 1949 yılında harnup ağacı sayısı 850'ye gerilerken, elde edilen ürün miktarı da 60 tondur. 1950 yılında ağaç sayısı bir önceki yıla göre değişmezken, istihsal edilen ürün miktarı 50 tona düşmüştür⁶⁸².

Marmaris'te dut yetiştiriciliği pek gelişmemiştir. 1937, 1938 ve 1939 yıllarında Marmaris'te 400 dut ağacı vardı. Bu ağaçlardan 3 ile 11 ton arasında mahsul alınmıştır⁶⁸³. 1948 yılında Kaza'daki dut sayısı 4.600'e çıkmıştır. Elde edilen ürün miktarı ise 8 ton'dur⁶⁸⁴. Ayrıca Marmaris'te 1940 ile 1950 yılları arasında yıllık aşağı yukarı 3 ton üzüm istihsal edilmiştir⁶⁸⁵. Marmaris'te 1937 yılında 50 ton, 1938 yılında 20 ve 1940 yılında 15 ton erik istihsal edilmiştir⁶⁸⁶.

Sebzeçilik: Muğla'nın sahil bölgelerinde dolayısıyla Marmaris'te de sebzeçilik belli bir yer tutmaktaydı. Burada üretilen sebzeler iç

⁶⁷⁹ *Menteşe(Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu*, s. 53.

⁶⁸⁰ Devlet Salnamesi, 1926- 1927, s. 673.

⁶⁸¹ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1937- 1939*, s. 74.

⁶⁸² TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1946- 1952*, s. 323.

⁶⁸³ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1937- 1939*, s. 35.

⁶⁸⁴ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1946- 1952*, s. 158.

⁶⁸⁵ TC. BİGM, *Meyve İstatistiği 1941- 1945*, s. 237; TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1946- 1952*, s. 176.

⁶⁸⁶ TC. BİUM, *Meyve İstatistiği 1937- 1939*, s. 51.

bölgelere sevk edilerek satılmaktaydı. Genellikle turfanda sebze, soğan, sarımsak, patates ve fasulye ziraatı yapılmaktaydı⁶⁸⁷.

1927 yılında 340 dönüm araziye bakla, 30 dönüm araziye patates ve 1.100 dönüm araziye susam ekimi yapılmıştır⁶⁸⁸. 1937 yılında 10 hektar araziye fasulye ekimi yapılmış ve 5 ton mahsul elde edilmiştir. 1938 yılında fasulye ekim alanı 18 hektara, elde edilen ürün de 7 tona yükselmiştir. 1939 yılında fasulye ekilen arazi 20 hektar olurken, elde edilen mahsul de 8 tona çıkmıştır⁶⁸⁹.

Patates üretimi yapılan tarla miktarı; 1937 yılında 12, 1937 yılında 60 ve 1939 yılında 57 hektar alanı kaplamaktaydı. Patates tarımı yapılan arazi kısa dönemde çok fazla artarken, üretim miktarı ancak 5 tondan 8 tona çıkmıştır⁶⁹⁰. 1940 yılında patates tarımı 50 hektar arazide yapılmış ve 7 ton mahsul elde edilmiştir. 1941 yılında patates üretim alanı 15 hektara gerilemiş, elde edilen ürün de 5 ton olmuştur. 1942 yılında 18 hektar araziye patates ekilmiş ve 14 ton patates istihsal edilmiştir⁶⁹¹.

Soğan üretim alanı 1937 yılından 1942 yılına kadar sırası ile 50, 12, 10, 35, 37 ve 30 hektar'dır. Üretim miktarı ise; sırası ile 300, 3, 5, 40, 35 ve 40 ton olmuştur⁶⁹². İstatistikî bilgidен anlaşılacağı üzere soğan üretim alanı ve üretim miktarında gerileme olmuştur. Sarımsak üretimi

⁶⁸⁷ Mentеше(Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu, s. 17; TC. BİUM, *Tarla Ziraatı Ürünleri İstatistiği, 1937- 1939*, s.138, 183, 246, 255.

⁶⁸⁸ Devlet Salnamesi, 1927- 1928, s. 1237.

⁶⁸⁹ TC. BİUM, *Tarla Ziraatı Ürünleri İstatistiği, 1937- 1939*, s.138.

⁶⁹⁰ TC. BİUM, *Tarla Ziraatı Ürünleri İstatistiği, 1937- 1939*, s.183.

⁶⁹¹ TC. BİUM, *Tarla Mahsulleri İstatistiği, 1940- 1942*, s. 113.

⁶⁹² TC. BİUM, *Tarla Ziraatı Ürünleri İstatistiği, 1937- 1939*, s. 246; TC. BİUM, *Tarla Mahsulleri İstatistiği, 1940- 1942*, s. 133.

1937 ve 1942 yılları arasında 16 ile 25 hektar arasında değişen büyüklükteki arazide gerçekleşmiştir. Elde edilen ürün miktarı ise 4 ton ve üzerinde olmuştur⁶⁹³.

İkliminin uygun olmasının da etkisi ile Marmaris'te sebze istihali bahar aylarında başladı. Örneğin; 1953 yılının daha Nisan ayında Marmaris'ten taze bakla ve kabak satılmak üzere İzmir'e sevk edilmiştir⁶⁹⁴.

Sığla Yağı: Sığla yağı, daha Osmanlılar Dönemi'nde Marmaris için önemli bir gelir kaynağı idi. Örneğin 1893- 1894 yılında Marmaris'ten 33.500 kıyye sığla yağı ihraç edilmiştir⁶⁹⁵. Sığla yağının çıkarılması ilkbahardan sonbahara kadar uzanan süreyi kapsardı. Nisan ayında ağaçta çentikler açılır. Her on beş günde çentilmiş ağaç azar azar kazınır. Kazıma işi Ağustos'a kadar devam eder. Ağustos ayında olgunlaşan yağlar ağaçtan dışarıya taşmaya başlar. Ağaçtan kaşıkla toplanan yağlar, su ile beraber bir kazanda kaynatılır. Kaynayan yağ kıl torba vasıtası ile süzülür. Elde edilen yağlar depolanır. Bir ağaçtan takip eden yıllarda üst üste yağ alınabilir. Muğla Vilayeti'nde 1931 yılında 70 ile 80 bin okka yağ çıkarılmıştır. Elde edilen yağlar Rodoslu tüccarlar vasıtası ile satılırdı⁶⁹⁶.

⁶⁹³ TC. BİUM, *Tarla Ziraatı Ürünleri İstatistiği, 1937- 1939*, s. 255; TC. BİUM, *Tarla Mahsulleri İstatistiği, 1940- 1942*, s. 146.

⁶⁹⁴ *Muğla*, 24 Nisan 1953.

⁶⁹⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1311, s. 394.

⁶⁹⁶ *Muğla'da Halk*, 6 Mayıs 1931.

Artan taleple beraber 1940 yılında sığla yağının fiyatı oldukça artmıştır. 1940 yılında Marmaris'te 19.000 kilo sığla yağı istihsal edilmiştir⁶⁹⁷. Ağustos 1940'da vilayetteki tüm yağ satılmış durumdaydı⁶⁹⁸. 1941 yılında tahmini olarak Muğla'da devlet ormanlarından 60.765, özel ormanlardan 15.672 kilo yağ elde edilmiştir⁶⁹⁹. 1942 ile 1953 yılları arasında Muğla yerel basını sığla ağacının yetiştirme koşulları, ağacın maddi ve manevi değeri ve ağaçtan elde edilen yağın hangi alanlarda kullandığı konusunda makaleler neşrederek halkı bilgilendirmeye çalışmıştır⁷⁰⁰.

Defne: Muğla ve civarındaki ormanlık alanlarda yer alan defne ağacından elde edilen yapraklar, bölge ekonomisine belli ölçüde katkı sağlamakta idi. Defneyaprağı fiyatları iç ve dış piyasadaki duruma göre farklılık göstermiştir. 1952 yılında defneyaprağı 28 ile 31 kuruş arasında değişen fiyatlara satılmıştır⁷⁰¹. 1953 yılında Muğla ve yöresinde arz eksikliği yaşanınca fiyatlar 35- 36 kuruş dolaylarına yükselmiştir⁷⁰².

Tarım Ürünlerine Zarar Veren Haşerelerle Mücadele: Marmaris'te zararlı haşerelerin başında yeşilçekirgeler gelmekteydi. Yeşilçekirgeye daha 1910 yılında tesadüf edilmiştir⁷⁰³. 1930 yılında Hisarönü Köyü'nde yeşilçekirge zuhur edince Merkez Ziraat Memurluğu önlem

⁶⁹⁷ *Muğla'da Halk*, 1 Haziran 1940.

⁶⁹⁸ *Muğla'da Halk*, 10 Ağustos 1940.

⁶⁹⁹ *Muğla'da Halk*, 19 Temmuz 1941.

⁷⁰⁰ *Muğla'da Halk*, 4 Temmuz 1942; *Muğla'da Halk*, 12 Mart 1949; *Muğla*, 11 Mart 1953; *Muğla*, 12 Mart 1953, 8 Mayıs 1953.

⁷⁰¹ *Muğla*, 16 Aralık 1952.

⁷⁰² *Muğla*, 23 Eylül 1953.

⁷⁰³ *Menteşe(Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu*, s. 18.

almak üzere Marmaris'e gelmiştir⁷⁰⁴. Ziraat memurlarının 15 güne varan çalışmaları sonucu 46 kilo çekirge temizlenmiştir⁷⁰⁵. Sonuçta Hisarönü Köyü'nde hiç çekirge kalmamıştır⁷⁰⁶. İlerleyen yıllarda da çekirgelerin ortadan kaldırılması için tüm vilayet çapında çalışmalar devam etmiştir⁷⁰⁷.

Mahsullere zarar veren tek haşere çekirge değildir. Zaman zaman tarla farelerinin çoğaldıkları ve tarladaki ürünlere zarar verdikleri görülüyor. Farelerin çoğalma nedeni, aşırı miktarda sansar avı yapılması idi. Çünkü sansarlar fareleri avlayarak sayılarının belli bir seviyede kalmasını sağlıyordu. İşte aşırı avlanmanın sonucu sansarlar azalınca, Bozburun'daki tarla farelerinin sayısı çok artmış ve mahsule zarar vermişlerdi. Farelerin yok edilmesi için, tarlalara öldürücü fare hapları bırakılmıştır⁷⁰⁸.

Tarım Alanlarını Sulama Proje ve Girişimlerine Örnekler: Marmaris Ovası'nı sulayan Değirmen Suyu'nun yetersiz gelmesi üzerine 1952 yılında Filtre Suyu adı altında yeni bir sulama projesi ihale edilmiştir⁷⁰⁹. Sulama için gönderilecek ödeneğe temel teşkil etmek amacı ile ilçe tarım ve bayındırlık elemanları tarafından sulanacak arazinin krokisi ve yetiştirilecek mahsulün çeşit ve sahası tespit edilmiştir⁷¹⁰. 1953 yılında

⁷⁰⁴ *Muğla'da Halk*, 27 Mart 1930.

⁷⁰⁵ *Muğla'da Halk*, 21 Mayıs 1930.

⁷⁰⁶ *Muğla'da Halk*, 24 Haziran 1930.

⁷⁰⁷ *Muğla'da Halk*, 1 Haziran 1949.

⁷⁰⁸ *Muğla'da Halk*, 1 Kanun-i Evvel 1930.

⁷⁰⁹ *Muğla*, 3 Temmuz 1952.

⁷¹⁰ *Muğla*, 25 Ağustos 1952.

başlayan inşaat, 1955 yılında bitişmiştir ve 70 bin liraya mal olmuştur⁷¹¹.

1957 yılında Marmaris Ovası'nın 1.500 dekarlık kısmını değirmen Suyu, 500 dekarlık kısmını da Filtre suyu sulamakta idi. Değirmen Suyu'nun saniyede 75 litrelik debisi, önündeki araziye sulamaya yetmemekteydi. Filtre Suyu'nun saniyede 50 litrelik debisi ise, önünde yer alan 500 dekarlık araziye fazla gelmekteydi. Diğer yandan Marmaris Ovası'nda yer alan bazı turfanda sebze ve narenciye bahçeleri hiç sulanamamaktaydı. Ovayı sulayan bu iki su birleştirildiği takdirde 2.500 dekarlık bir arazinin sulanması sağlanabilecekti. Söz konusu bu iki suyun birleştirilmesi yönünde bir proje hazırlanmış ve Ziraat Vekâleti'nin Küçük Su Projesi kapsamında proje onaylanmıştır. Vekâlet, inşaatın yapımı için 18.818 lira ödenek göndermiştir⁷¹². Proje kapsamında 20.208 lira sarf ile 2.770 metre uzunluğunda galeri ve 325 metre uzunluğunda harçlı pere kanal inşaatı yapılmıştır. 1959 yılında da 21.023 lira sarf ile 270 metre uzunluğunda harçlı sifon inşaatı ikmal edilmiştir⁷¹³.

1959 yılında Beldibi ve Ova köylerinde her biri 1.500 dekar araziye sulama kapasiteli sulama sistemi mevcuttu. Mevcut sisteme birer pere sulama kanalı eklenmiştir⁷¹⁴.

⁷¹¹ *Muğla*, 12 Ekim 1957.

⁷¹² *Muğla*, 14 Mart 1957.

⁷¹³ *Muğla*, 3 Kasım 1959.

⁷¹⁴ *Muğla*, 5 Şubat 1959.

1.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Marmaris'te Hayvancılık

Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık: Muğla, dağlık bir coğrafyaya sahip olduğu için Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarımdan sonra hayvancılık ikinci önemli geçim kaynağı durumunda idi⁷¹⁵. Marmaris için de genel olarak aynı durum söz konusudur. 1927 yılında Marmaris'te beslenen en önemli hayvan türleri ve bunların sayıları şöyle idi: “At 492, merkep 1169, katır 6, deve 83, sığır 4264, koyun 4459, keçi 20.786.”⁷¹⁶

1930 yılında kazada 3.984 koyun, 20.542 keçi, 101 deve, 3.524 sığır, 388 at, 748 eşek ve 22 katır mevcuttu⁷¹⁷. 1965 yılında Marmaris'te 10.500 koyun, 27.600 kıl keçisi, 7.803 sığır, 346 at, 12 katır, 1917 merkep ve 63 deve bulunmakta idi⁷¹⁸. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan sahipleri ellerindeki hayvan sayısına göre, devlete belirli miktarda vergi ödemekle yükümlüydüler. Hayvan başına alınan vergilerde 1942 yılında yükselme yaşanmıştır. Artıştan sonra koyun başına 8, at başına 125, eşek başına 25 ve sığır başına 45 kuruş vergi alınmıştır⁷¹⁹. Diğer taraftan hayvanlar yörenin et ihtiyacı açısından da önemliydi.

1940 yılında Marmaris'te; 311 sığır, 165 dana, 2 koyun, 721 kuzu, 684 kıl keçisi, 1.405 oğlak kesilmiştir⁷²⁰. Cumhuriyetin ilk yıllarında hayvan ürünleri önemli bir besin kaynağı olmasının yanında önemli bir

⁷¹⁵ Akça, a.g.e., s. 171.

⁷¹⁶ Devlet Salnamesi, 1927- 1928, s. 1233.

⁷¹⁷ *Muğla'da Halk*, 16 Mayıs 1930.

⁷¹⁸ *1967 Muğla İl Yıllığı*, Ankara, 1968, s. 467.

⁷¹⁹ *Muğla'da Halk*, 6 Haziran 1942.

⁷²⁰ *Muğla'da Halk*, 2 Şubat 1940.

ihracat malzemesiydi. Marmaris'ten Adalar'a satılacak hayvanlar 1930 yılından önce Köyceğiz İskelesi vasıtası ile satılmaktaydı. Fakat uzun süren yol hayvanları zayıflatmakta, hatta zaman zaman telef olmalarına neden olmaktaydı. 1930 yılında Marmaris İskelesi'nden, Adalar'a hayvan ihracatı yapılmasına izin verilmiştir⁷²¹. Öyle anlaşılıyor ki; verilen izin hemen uygulamaya konulmamıştır. Çünkü Marmaris'ten Kasap Ahmet Efendi elindeki hayvanları Marmaris İskelesi vasıtası ile ihraç edebilmek için Bodrum Rüsumat Müdüriyeti'ne başvurmuş, fakat olumlu yanıt alamamıştır. Ardından Ahmet Efendi'nin mağduriyeti gazetelere yansımıştır⁷²². Marmaris İskelesi'nden hayvan ihracatı konusundaki gelişmeler İktisat Vekâleti'ne kadar ulaşmış olacak ki; kısa zaman sonra Bodrum Gümrük Memurluğu'na Marmaris'ten hayvan ihracatı yapılacağı emri gelmiştir⁷²³.

Marmaris'ten hayvan ihracatına izin verilmesi ile Marmarisliler daha kolay bir şekilde hayvanlarını dışarıya satabilmişlerdir. Marmaris'ten Rodos'a Kasım 1934'te 16 sığır ve 30 keçi ihraç edilmiştir⁷²⁴. Aralık 1935 tarihinde Marmaris İskelesi'nden Rodos'a 33 sığır ihraç edilmiştir⁷²⁵. Ağustos 1938'de Adalar'a, Marmaris'ten 6 öküz, 21 inek, 3 dana, 3 koyun, 115 keçi, 32 kuzu ve 80 kümes hayvanı ihraç edilmiştir. Yine aynı tarihte Bozburun İskelesi'nden Adalar'a 12 öküz,

⁷²¹ *Muğla'da Halk*, 30 Mayıs 1930.

⁷²² *Muğla'da Halk*, 30 Mayıs 1930.

⁷²³ *Muğla'da Halk*, 3 Haziran 1930.

⁷²⁴ *Muğla'da Halk*, 14 Birinci Kanun 1935.

⁷²⁵ *Muğla'da Halk*, 26 İkinci Teşrin 1935.

14 inek, 53 koyun, 131 keçi, 26 kuzu, 14 oğlak ve 36 kümes hayvanı ihraç edilmiştir⁷²⁶.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Muğla'da hayvan hastalıklarına karşı mücadele yapacak bir tek veteriner dahi yoktu. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte hayvan hastalıkları ile etkin bir mücadele başlatılmıştır⁷²⁷. Ayrıca verimi arttırmak için hayvan ırklarının ıslahı konusunda çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Tarım Bakanlığı'nca Muğla'ya 15 damızlık boğa gönderilmiş ve bu boğalardan bir kısmı da Marmaris'e ulaştırılmıştır⁷²⁸.

Tavukçuluk: Cumhuriyetin ilk yıllarında Muğla ve çevresinde tavuk, günlük taze beyaz et ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamakta idi. Diğer hayvan türlerinde olduğu gibi tavuklarda verimliliğinin artırılması için ıslah çalışmasına gidilmiştir. Islah çalışmalarının yürütülmesi ve fenni tavukçuluğun geliştirilmesi için Muğla'da bir "Tavukçuluk Enstitüsü" tesis edilmiştir⁷²⁹. 1937 yılında kümes hayvanlarının ıslahı için Muğla Merkez'de bir "Tavuk Islah İstasyonu" kurulmuştur⁷³⁰. 1967 yılında Marmaris'te 23.000 tavuk bulunurken, tavuklardan 2 milyon 400 bin adet yumurta istihsal edilmiştir⁷³¹.

Arıcılık: Marmaris, coğrafi konum, iklim ve flora yönünden arıcılığa oldukça elverişli idi. Marmaris'ten H. 1311(M. 1893- 1894) yılında

⁷²⁶ *Muğla'da Halk*, 8 Ağustos 1938.

⁷²⁷ Akça, a.g.e., s. 172.

⁷²⁸ *Muğla*, 4 Ekim 1952.

⁷²⁹ Akça, a.g.e., s. 173.

⁷³⁰ Akça, a.g.e., s. 173.

⁷³¹ *1967 Muğla İl Yılığ*, s. 465.

15.000 kıyye bal ve 8.300 kıyye bal mumu ihraç edilmiştir⁷³². H. 1313(1895- 18969 yılında ise; 31.000 kıyye bal ve 19.000 kıyye bal mumu ihraç edilmiştir⁷³³. 1927 yılında Marmaris'te 27.000 adet arı kovanı bulunmaktaydı. Bu kovanlardan 80 ton bal istihsal edilmiştir⁷³⁴.

Marmaris'te arıcılık genellikle kara kovan vasıtası ile yapıldığından verim çok düşük olmaktaydı. 1942 yılında Muğla'da kara kovan başına alınan bal miktarı 6,9 kilo iken, fenni kovan başına alınan bal miktarı 28 kilo idi⁷³⁵. Yerel gazeteler, kara kovandan fenni kovana geçilmesi yönünde makaleler yayınlarak halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır⁷³⁶.

Devlet, yeni teşekküller oluşturarak arıcılığın gelişmesinde aktif bir rol almıştır. Bu çerçevede 1950'de "*Türkiye Arıcılık Enstitüsü*" tesis edilmiştir. Enstitü, arıcılıkla alakalı biyolojik ve diğer alanlarda araştırma yapıp, üreticiye yol gösterici bir kılavuz olacaktır⁷³⁷. Muğla'da da 1952 yılında Tarım Fidanlığı kaldırılarak, yerine "*Arıcılık, Tavukçuluk ve İpekböcekçiliği Enstitüsü*" açılmıştır. Bu enstitü bünyesinde fenni kovanların üretilmesine başlanmıştır⁷³⁸. 1952 yılında Muğla'da bir de arıcılık kursu açılmış ve kursu tamamlayan 56 kişiye arıcılık belgesi verilmiştir⁷³⁹.

⁷³² Salname-i Vilayet-i Aydın, 1311, s. 394.

⁷³³ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1313, s. 473.

⁷³⁴ Devlet Salnamesi, 1927- 1928, s. 1237.

⁷³⁵ F. S. Bodenhermer, *Türkiye'de Bal Arısı ve Arıcılık*, İstanbul, 1942, s. 17.

⁷³⁶ *Muğla'da Halk*, 6 Ağustos 1938.

⁷³⁷ *Muğla'da Halk*, 18 Kasım 1950.

⁷³⁸ *Muğla*, 31 Mayıs 1952.

⁷³⁹ *Muğla*, 18 Temmuz 1952.

1938 yılında Marmaris İskelesi'nden 18.960 kilo bal mumu ve 16.423 kilo bal ihraç edilmiştir. Posta vapurlarına satılanlar da göz önüne alınırsa 750 kilo daha bal ihraç edildiği söylenebilir⁷⁴⁰. 1940 yılında ise, üretimin iyi olacağı yönünde beklentiler mevcuttu. Tahmini olarak 150 ton bal ve 15 ton bal mumu istihsal edilmesi beklenmekteydi⁷⁴¹. 1959 yılında 15.000 arı kovanından 120 ton civarında bal alınmıştır⁷⁴². 1966 yılında Marmaris'te 18.000 kütük kovan ve 300 fenni kovan bulunmaktaydı. Bu kovanlardan 134 ton bal ve 8,5 ton bal mumu istihsal edilmiştir. 1966 yılında Marmaris'e bağlı bütün köylerde arıcılık yapılmaktaydı⁷⁴³.

Bal mumu, bal kadar olmasa da önemli bir ihraç kalemi durumundaydı. 1953 ile 1954 yılları arasında bal mumu fiyatları 340 ile 440 kuruş arasında değişmiştir. Bal mumu fiyatlarındaki yukarıya doğru hareketlenmeleri fırsat bilen bazı cambazlar, bal mumunun içine karışım ekleyerek piyasaya sahte ürün sürmüşlerdir. Fakat ihraç edilen ürünlerden şikâyet gelince, ürünlerin dışarıya çıkmadan kontrolden geçirilmek durumunda kalınmıştır⁷⁴⁴.

İpekböcekçiliği: Muğla'da İpekböcekçiliği 1930 yıllarından itibaren teşvik edilmeye, dolayısıyla da gelişmeye başlamıştır. Böcek besleme genellikle fakir halk tarafından yapılan bir meslekti⁷⁴⁵. Yerel gazeteler, sayılarında sosyal sorumluluğun gereği olarak böceklerin bakımı

⁷⁴⁰ *Muğla'da Halk*, 26 Mart 1938.

⁷⁴¹ *Muğla'da Halk*, 19 Birinci Teşrin 1940.

⁷⁴² *Muğla*, 5 Şubat 1959.

⁷⁴³ *1967 Muğla İl Yılığ*, s. 466.

⁷⁴⁴ *Muğla*, 4 Mart 1953; *Muğla*, 4 Ocak 1954.

⁷⁴⁵ *Muğla'da Halk*, 23 Mart 1940.

konusunda bilgiler vermiştir⁷⁴⁶. 1930 yılında ipekböceklerine “karataban hastalığı” sirayet etmiştir. Böceklerinin tamamı hastalıktan ölen bazı köylüler, dut ağaçlarını kesip yerlerine bağcılık yapmaya girişmişlerdir⁷⁴⁷.

1940 yılında Denizli İpekböcekçiliği İstasyon Müdürlüğü’nden Muğla Ziraat Müdürlüğü’ne Muğla’da bir kurs açacakları konusunda bilgi gelmiştir. Kısa bir süre sonra 10 Nisan 1940 tarihinde kurs 17 öğrencinin katılımı ile başlamıştır. A. Tunç’un ders verdiği kursta, ipekböceği tohumu, tohumun açılması, fenni tarzda böcek besleme, böcek hastalıkları ve dut yetiştirme konularında dersler verilmiştir⁷⁴⁸. 1943 yılında böcekçiliği teşvik amacı ile Denizli İpekböcekçiliği İstasyonu’ndan Muğla’ya gönderilen 170 kutu ipekböceği tohumundan 20 kutusu Marmaris’e gönderilmiş ve burada köylüye parasız olarak dağıtılmıştır. Bu gelen tohumlardan ayrı 600 kutu tohum da tüccarlar vasıtası ile Muğla piyasasına sürülmüştür⁷⁴⁹.

1944 yılında Marmaris’in yedi köyünde böcekçilik yapan 215 aile mevcuttu. 1944 yılında Marmaris’te 52 kutu açılmış ve 1.750 kilo yaş koza istihsal edilmiştir. Elde edilen ürünün değeri ise 5.250 liradır⁷⁵⁰. 1950 yıllarında Marmaris’te ipekböceği besleyen köylüler bulunmakta

⁷⁴⁶ *Muğla’da Halk*, 23 Nisan 1930; *Muğla’da Halk*, 27 Nisan 1930; *Muğla’da Halk*, 20 Nisan 1940; *Muğla’da Halk*, 19 Temmuz 1941.

⁷⁴⁷ *Muğla’da Halk*, 20 Haziran 1930.

⁷⁴⁸ *Muğla’da Halk*, 23 Mart 1940; *Muğla’da Halk*, 13 Nisan 1940.

⁷⁴⁹ *Muğla’da Halk*, 10 Nisan 1943.

⁷⁵⁰ BİGM, *Tavukçuluk, Arıcılık, İpekböcekçiliği İstatistikleri, 1935- 43*, Ankara, 1945, s. 24.

ve bu köylülerin elde ettiği ipekler işlenerek Dalaman ve civarında satılmaktaydı⁷⁵¹.

Bursa İpekböcekçiliği Enstitüsü her yıl gerekli miktarda tohumu Muğla'ya göndermekteydi. 1955 yılında böcekler için Ziraat Vekâleti Çorum Devlet Fidanlığı'ndan 5.000 adet yaprak dut fidanı temin edilerek böcekçilere dağıtılmıştır⁷⁵². 1956 yılında Bursa Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, bir mütehassısını Muğla'daki ipekböcekçiliğinin durumu hakkında inceleme yapması için Muğla'ya göndermiştir. Mütehassısın incelemeleri, Muğla'da böcekçiliğin yanlış uygulamalar neticesinde çok geri kaldığını ortaya koymuştur⁷⁵³.

Olumsuz rapordan sonra teknik ziraat müdürlüğü aktif bir şekilde faaliyete geçmiştir. 1957 yılında 1.756 kutu tohum böcekçilere dağıtılmış, ayrıca böceklerin beslenme ihtiyacı için de 36.000 dut fidanı da çiftliklerden temin edilerek halka dağıtılmıştır. 1957 yılında Bursa Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, yetişen kozaları Muğla'da bir şube kurarak böcekçilerden satın alma yoluna gitmiştir⁷⁵⁴.

Marmaris'te 1966 yılında 4 köyde 75 evde böcekçilik yapılmaktaydı. 1966 yılında 15 kutu açılmış ve 450 kilo yaş koza üretilmiştir. 1966 yılında Marmaris'te böcekleri beslemek üzere dikilmiş 2.200 dut ağacı vardı. İstatistikî bilgiden de anlaşılacağı gibi 1944 yılına nazaran 1966

⁷⁵¹ Çimen, a.g.e., s. 27.

⁷⁵² Muğla, 7 Mart 1955.

⁷⁵³ Muğla, 24 Eylül 1956.

⁷⁵⁴ Muğla, 5 Haziran 1957.

yılında böcek besleme ve elde edilen üründe büyük bir azalma yaşanmıştır⁷⁵⁵.

2. Denizcilik

2.1. Balıkçılık

Cumhuriyet Dönemi'nde Marmaris'te balıkçılık iptidai şartlarda yapılmakta ve bir geçim telaşı olmaktan ileri gidememekteydi. Soğuk hava depoları olmadığından tutulan balıkların hemen tüketilmesi veya satılması gerekmekteydi. Hal böyle olunca 1965 yıllarında Marmaris'te balığın kilosu 7 lirayı geçmemekte idi. Marmaris Körfezi'nin kenarına serpilmiş olan adacıkların kıyı şeritlerinde trança, lâhos, levrek, barbun ve mercan avlanmaktaydı. Yaz aylarında şehre gelen turistler de balık avlama turlarına çıkartılırlardı⁷⁵⁶.

Gayet yetersiz imkânlarla balık avlayan Marmarisli balıkçılar, bazen tehlikelerle de yüz yüze kalıyorlardı. 1953 yılında Doğan ve Nihat isimlerinde iki genç liman açıklarında balık avlamakta iken, 100- 120 kilo ağırlığında bir köpekbalığının saldırısına uğramışlardır. Gençler, balığı ancak bıçak ve kürek darbeleri ile etkisiz hale getirebilmişlerdir. Sahile toplanan kalabalık ise olay anına şahit olmuşlardır. Gençlerden biri çenesinden hafif şekilde yaralanmıştır⁷⁵⁷. Yine aynı yıl içinde Kemeraltı Mahallesi'nde oturan Balıkçı Nihat Tokalaç, Osmaniye açıklarında dinamit vasıtası ile balık avlarken, kullandığı son dinamit

⁷⁵⁵ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 466.

⁷⁵⁶ 1967 Muğla İl Yıllığı, s. 140; *İlk Adım*, 25 Haziran 1965.

⁷⁵⁷ *Muğla*, 30 Ocak 1953.

elinde patlamış ve sağ el parmaklarından ağır surette yaralanmıştır. Yaralı, hemen Muğla Memleket Hastanesi'ne sevk edilmiştir⁷⁵⁸.

Hükümet, Marshal Yardımı ile ülkeye giren kaynağın bir kısmını balıkçılık ve süngerciliğin gelişmesi için kullanma kararı almıştır. Bu kararın uygulanma safhasında denizcilikle uğraşan bölgelere uzmanlar gönderilmiş ve balıkçılara kredi imkânları sağlanmıştır⁷⁵⁹. 1956 yılında Et ve Balık Kurumu tarafından Muğla'ya dokuz adet Deutz marka motor gönderilmiştir. Bu motorlardan önce üç tanesi Marmaris'e gönderilecekken, sonradan dört tanesi gönderilmiştir. Motorlardan ikisi 60, biri 50 ve diğeri de 30 beygir güce sahipti. 30 beygirlik motor Sadık Işık'a, 50 beygirlik Şevket Onay'a, 60 beygirlik iki motor da Mustafa Subaşı ve Hayriye Sakı'ya verilmiştir. Ziraat Bankası'nın dört yıl geri ödemeli kredisi karşılında dağıtılan bu motorlarla balıkçılık ve süngerciliğin daha modern bir şekilde sürdürülmesi amaçlanmıştır. Fakat dağıtılan motorlar ihtiyaçları karşılayacak sayıda değildi⁷⁶⁰.

Marmaris balıkçıları 1951 yılında 2,5 kilo barbun, 600 kilo çupra, 400 kilo levrek, 500 kilo ispire, 800 kilo izmarit, 750 kilo karagöz, 500 kilo sarpa ve genel toplamda 11.900 kilo balık istihsal etmişlerdir⁷⁶¹. Muğla Vilayeti'nin tüm sahillerinde 1953 yılında 233.230 kilo kefal, 2.700 kilo mercan, 2.730 kilo çupra, 18.900 kilo karagöz, 325 kilo barbun, 775 kilo istavrit, 725 kilo lopa, 250 kilo kolyoz, 750 kilo malaç, 1.250 kilo hanos, 1.110 kilo palamut, 270 kilo sokan, 120 kilo mırmıra, 350

⁷⁵⁸ Muğla, 1 Eylül 1953.

⁷⁵⁹ Muğla, 27 Mayıs 1952.

⁷⁶⁰ Muğla, 22 Aralık 1956; Muğla, 7 Ocak 1957.

⁷⁶¹ Muğla, 14 Temmuz 1952.

kilo sarakoz, 650 kilo fangri, 20.000 lehos, 180 kilo sarıağız, 250 kilo trança, 1.050 kilo sarpa, 14.000 kilo aky, 9.900 kilo lüfer, 600 kilo hırhır, 7.350 kilo ısparya, 2.240 kilo levrek, 2.000 kilo istavrit ve 26.000 kilo isimleri belli olmayan muhtelif türde balık istihsal edilmiştir⁷⁶².

2.2. Süngercilik

Muğla sahillerinde Eski Yunan döneminden itibaren süngercilik yapılmıştır. Anadolu'nun Türkleştiği tarihten 1920 yıllarına kadar süngercilik, Marmaris ile küllük arasındaki sahilde oturan Rumlar ve Adalar'da oturan Rumlar tarafından yapılmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde tüm dünyada çok makbul bir ürün olan Türkiye süngerlerinin piyasası Sömbeki ve Kalimnos adalarında belirlenirdi. Süngerler, adı geçen adalarda oturan tüccarlar vasıtası ile Avrupa pazarına aktarılırdı. Süngerlerin birinci kalite olanları Avrupa pazarına sevk edilirken, ikinci kalite olanları da İstanbul pazarına gönderilirdi. Balkan Savaşlarını takip eden savaş yıllarında Güneybatı Anadolu sahilindeki Rumlar, yurtlarını bırakıp gitmeye başladılar. Savaşlar sona erdiğinde Rumlar, artık Osmanlı tebaası olmaktan çıkmışlardı. Dolayısıyla da Osmanlı dönemindeki geniş sünger sahalarından yoksun hale geldiler. Kalimnos ve Sömbeki limanları ise süngerciliğin bitmesi nedeniyle boş birer liman halini aldılar. İstanköy ve Rodos Rumları hariç diğer ada Rumlarının yegâne geçim kaynağı süngerciliktir. Önceden kolay bir şekilde yürüttükleri süngerciliği 1930 yıllarında

⁷⁶² Muğla, 21 Ağustos 1954.

kuzey Afrika sahillerinde zor şartlar altında devam ettirdiler. Zira başka yapacak işleri yoktu⁷⁶³.

Rumların Anadolu'dan ayrılması ile süngerciliği devam ettirecek bir zümre yoktu. Çünkü tüm diğer sanat alanlarında olduğu gibi süngercilikte de Rum hegemonyası mevcuttu. Türkler süngerciliğe 1928- 1929 yıllarında iptidai şartlarda başlamışlardır. Başlangıçta bu işi yapanların sayısı 10'u geçmemekte idi. Süngercilikte ilk patlama Bodrum'da yaşanmıştır. Mübadele ile denizcilikle uğraşan ve tekneleri olan büyük bir Türk kitlesi Bodrum'a yerleştirilmiştir. O dönemde Bodrum, karayolu bağlantısından yoksun tecrit edilmiş bir şehir konumunda idi. Buradaki fakir halk, çareyi süngercilik yapmakta bulmuş ve süngercilikten kazandıkları paralar ile zenginleşmişlerdir. 1930 yılında Bodrum'da 60 kangava ve 15 zıpkıncı vardı. Marmaris de Bodrum gibi ulaşım olanakları kısıtlı bir şehir durumundaydı. İktisadi durumu da kötü olan Marmaris halkı için süngercilik adeta bir fırsattı. Fakat süngercilik daha ilk yıllarında sekteye uğramıştır. 1930 yılında çıkarılan bir nizamname ile kangava ile sünger avlamak yasaklanmıştır. Bu olumsuz durum üzerine Bodrum'dan 72 kangava kayığı kaptanı ve 216 mürettebat, dilekçe kaleme alarak yetkililerden bu durumun düzeltilmesini istemişlerdir⁷⁶⁴.

⁷⁶³ *Muğla'da Halk*, 31 Kanun-i Evvel 1930.

⁷⁶⁴ *Muğla'da Halk*, 31 Kanun-i Evvel 1930; *Muğla'da Halk*, 23 Mayıs 1930.

Sünger tarlalarına ve balık yuvalarına zarar verdiği için kangava ile sünger avcılığının yasaklanması, bu işle uğraşan halkı maddi sıkıntı içine düşürmüştür⁷⁶⁵.

Marmarisliler, süngerciliğin yeniden ihyası için şehre iki tane yeni motor getirmişlerdir. Fakat süngercilik konusunda tecrübesi olmayan Marmarislilerin bir kılavuza ihtiyaçları vardır. Bir süre bir kılavuz bulunmaya çalışılmış, ama başarılı olunamamıştır. Sünger tarlalarının yerlerini Rumlar bilmekteydi. Marmarislilerin, Adalar'dan bir Rum kılavuz getirme girişimleri hükümetçe olumlu karşılanmamıştır. Marmarislilerin girişimleri sürerken, süngercilik Bodrum'da çoktan gözle görülür iktisadi kalkınmayı sağlamıştı⁷⁶⁶. Gelen talepler üzerine devlet, daha önce yasakladığı sünger avını tekrar serbest bırakmıştır⁷⁶⁷.

1930 yılında Marmaris'te sadece iki tane büyük sünger kayığı vardı ve faaliyet yok denecek kadar azdı. 1934 yılına gelindiğinde Marmaris'ten 4 makine ve 20 kadar kangava sünger avına çıkmıştı. 1934 yılında sünger avında bir kişi hayatını kaybederken, bir kişi de ağır yaralanmıştır. Bodrum ve Marmaris'in 1934 yılı toplam sünger istihsalı tahmini olarak 6 ton civarı gerçekleşmiştir⁷⁶⁸.

1934- 1935 yıllarında Marmaris'te süngercilikle uğraşanların sayısı ve süngerciliğin şehrin ekonomisindeki payı da yükselmiştir. 1934 yılında kış çalışması ile beraber sünger istihsalinden şehir 60.000 lira

⁷⁶⁵ *Muğla'da Halk*, 11 Kanun-i Sani 1931; *Muğla'da Halk*, 17 Mart 1931.

⁷⁶⁶ *Muğla'da Halk*, 25 Mayıs 1930.

⁷⁶⁷ *Muğla'da Halk*, 22 Ağustos 1930.

⁷⁶⁸ *Muğla'da Halk*, 22 Ağustos 1930; *Muğla'da Halk*, 30 Ağustos 1934.

kazanmıştır. 1935 yılında Marmaris'te 7 tane sünger makinesi bulunmakta idi⁷⁶⁹. Süngercilikteki gelişmeye paralel olarak 1936 yılında Sümerbank ve İş Bankası'nın ortak sermayeleri ile Süngercilik Şirketi tesis edilmiştir. Müstahsilin elindeki süngerler Süngercilik Şirketi tarafından satın alınmaya başlamıştır. 1937 yılında Marmaris'te 11 ton sünger istihsal edilmiş ve süngerin tamamı şirket tarafından 10 liradan satın alınmıştır. 1937 yılında süngercilikten Marmaris, 120.000 lira gelir sağlamıştır⁷⁷⁰.

1939 yılında Marmaris'teki makine sayısı 18'e ve kangava sayısı da 40'a yükselmiştir. Makineler vasıtası ile 18 ton ve diğer vasıtalarla 2 ton sünger istihsal edilmiştir⁷⁷¹. Süngercilik Marmaris'e refah getirmiştir⁷⁷². Bir şubesi de Marmaris'te bulunan Süngercilik Şirketi, süngercilerden süngerlerini alarak müstahsili aynı zamanda Kalimnoslu tüccarlarının esaretinden de kurtarmıştır⁷⁷³.

1940 yılında Marmaris'te 25.000 liralık sünger satılmıştır. Süngerler, İngiliz Enternasyonal Şirketi ile İtalyan Adaları'ndan bir firma tarafından 9 ile 12 lira arasında değişen fiyatlarla satın alınmıştır⁷⁷⁴.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında süngercilik mazot ve gazyağı fiyatlarının yükselmesi ve Çanakkale'den Hatay'a kadar uzanan sünger tarlalarının bereketini yitirmesi sonucu verimliliğini yitirse de devam etmiştir⁷⁷⁵.

⁷⁶⁹ *Muğla'da Halk*, 24 İkinci Kanun 1935.

⁷⁷⁰ *Muğla'da Halk*, 2 Birinci Teşrin 1937; BCA,490.01.1766.1164.1.

⁷⁷¹ *Muğla'da Halk*, 14 Birinci Teşrin 1939.

⁷⁷² *Muğla'da Halk*, 2. İkinci Teşrin 1939.

⁷⁷³ *Muğla'da Halk*, 2. İkinci Teşrin 1939.

⁷⁷⁴ *Muğla'da Halk*, 30 Mart 1940.

⁷⁷⁵ *Muğla'da Halk*, 30 Mart 1940; *Muğla'da Halk*, 6 Nisan 1940.

1940 yılında hükümetin aldığı dış ticaret tedbirleri ve sünger piyasasında alıcıların iyi para vermeleri nedeniyle süngercilik faaliyetleri savaş ortamına rağmen sekteye uğramadan devam etmiştir. 1940 yılında yalnız Marmaris'ten 14 sünger makinesi, 30- 35 kangava ile müstahsil işe çıkmıştır⁷⁷⁶. Sonbaharda süngerden dönen müstahsil, 10 ton sünger istihsal etmiştir. Elde edilen süngerler tahmini olarak 300.000 lira tutmuştur. Elde edilen süngerleri toplayan Süngercilik şirketi de durumunu günden güne daha da iyileştirmiştir⁷⁷⁷. Fakat Süngercilik Şirketi, 1942 yılında tasfiye edilmiştir⁷⁷⁸.

Süngercilik Şirketi'nin tasfiyesinden sonra müstahsiller de ellerindeki mahsulü satamama problemleri yaşamışlardır. Süngercilerin bu durumu 1948 yılında CHP İl İdare Toplantısı'nda gündeme gelmiştir. CHP İl İdare Kurulu Başkanı, süngercilerin durumunu CHP Genel Sekreterliği'ne yazmış ve bir çare bulunmasını temenni etmiştir⁷⁷⁹.

Devlet tarafından himaye görmeyen ve kontrole tabi tutulmayan süngercilik 1949 yıllarında gerilemekteydi. 1949 yılında Türkiye'den 30- 35 kuruşa alınan bir sünger, Avrupa'da işlendikten sonra 1.000 kuruşa kadar satılabilmekteydi. Dolayısıyla da Türk müstahsili süngerleri avlarken ve piyasaya sürerken süngerin değerinin bilincinde davranmak durundaydı⁷⁸⁰.

⁷⁷⁶ *Muğla'da Halk*, 27 Nisan 1940.

⁷⁷⁷ *Muğla'da Halk*, 19 Birinci Teşrin 1940.

⁷⁷⁸ Harun Yılmaz, Ekrem Buhan, Doğu Anadolu Bölgesi III. Su Ürünleri Sempozyumu, "Bodrum'da Süngerciliğin Geçmişi ve Güncel Durumu", 10- 12 Haziran 1998, Erzurum, s. 630- 631.

⁷⁷⁹ *Muğla'da Halk*, 1 Mayıs 1948.

⁷⁸⁰ *Muğla'da Halk*, 30 Nisan 1949.

Bodrum ve Marmaris sünger müstahsilleri, Türkiye sahillerindeki sünger tarlalarının zamanla azalması dolayısıyla Kuzey Afrika sularında sünger avlamak istemişlerdir. Süngercilerin bu isteği CHP İl İdare Kurulu vasıtası ile CHP Genel Sekreterliğine bildirilmiştir. TC. Dışişleri Bakanlığı devreye girerek süngercilerin Kuzey Afrika, Trablusgarp, Bingazi ve Barka sahillerinde avlanabilmeleri için TC. Londra Büyük Elçiliği'mize bu konuda yazı yazmıştır. Elçilik, İngiliz makamları nezdinde girişimlerde bulunulduğunu ve cevap alınır alınmaz Dışişlerine yazılacağını bildirmiştir⁷⁸¹.

1951 yılında 600 kilo melat(iyi cins sünger) ve 6 ton kaba sünger olmak üzere 6 ton 600 kilo sünger istihsal edilmiştir⁷⁸². 1952 yılında Marshal Yardımları'ndan istifade ile süngerciliği canlandırma girişimi olmuştur⁷⁸³. 1950 yıllarının başlarında bölge süngercileri tarafından “*Bodrum Sünger İstihsal ve Satış Kooperatifi*” kurulmuştur. Marmaris, Bozburun ve Bodrum süngercilerinin ve Muğla mebuslarının girişimi ile devletten 100.000 lira yardım sağlanmıştır⁷⁸⁴.

Süngerciler, ava çıktıklarında türlü kazalara uğrayabilmekteydiler. 1953 yılında Bozburun açıklarında sünger avlamak için denize atlayan Dalgıç Duran Demirelli, hava hortumunun teknenin motor pervanesine takılması sonucu denizin dibinde havasız kalarak vefat etmiştir⁷⁸⁵.

⁷⁸¹ *Muğla'da Halk*, 8 Mart 1950.

⁷⁸² *Muğla*, 14 Temmuz 1952.

⁷⁸³ *Muğla*, 27 Mayıs 1952.

⁷⁸⁴ *Muğla*, 20 Mart 1953.

⁷⁸⁵ *Muğla*, 10 Nisan 1953.

Süngerçilerin ve Muğla mebuslarının, Bodrum Sünger İstihsal ve Satış Kooperatifi için hükümete kredi başvuruları ile Ziraat Bankası'ndan 50.000 liralık bir yardım sağlanmıştır. Yardımla beraber fiilen faaliyete geçen kooperatif işe çıkamayan birkaç süngerçiye kredi vererek, tekrar işe çıkmalarını sağlamıştır⁷⁸⁶. 1953 yılında Marmaris ve Bozburun süngerçilerinin istihşalleri bir önceki yıla göre daha iyi olmuş ve daha sünger mevsiminin başlarında iyi fiyata sünger alma teklifleri gelince süngerçilerin yüzleri gülmüştü⁷⁸⁷.

Bölge süngerçilerinin sorunları hiç bitmemiş olacak ki; sürekli hükümetten yardım istemişlerdir. 1953 yılında Bodrum Sünger İstihsal ve Satış Kooperatifi, Başkan Yusuf Görgünlü'yü bölge süngerçilerinin kullandıkları ve yurt dışından gelen avcılık malzemesinin gümrükten muaf tutulması ve çiftçiye sağlanan kredili mazotun kendilerine de sağlanması gibi isteklerini hükümete iletmek üzere Ankara'ya göndermişlerdir⁷⁸⁸.

Gelen yardımlara rağmen Bodrum Sünger İstihsal ve Satış Kooperatifi 1953 yılının sonlarında finansman sıkıntı ile karşı karşıya kalmıştır. Daha önce gelen 50.000 liralık kredi ise, ancak iki üç ortağın işe çıkmasını sağlayabilmişti⁷⁸⁹. 1953 yılında ticaret rejiminin değişmesinden sonra tüccar eskiden 35 lira ödediği süngere en fazla 24 lira fiyat vermiştir. Sünger fiyatlarının düşmesi ile Marmaris, Bodrum ve Datça sünger avcılarının 1952 yılındaki 15.420 kiloluk istihşallerini

⁷⁸⁶ *Muğla*, 9 Mayıs 1953.

⁷⁸⁷ *Muğla*, 20 Nisan 1953.

⁷⁸⁸ *Muğla*, 13 Mayıs 1953.

⁷⁸⁹ *Muğla*, 6 Ekim 1953.

1953 yılında 19.025 kiloya yükseltmeleri ekonomik açıdan bir iyileşmeyi beraberinde getirememiştir⁷⁹⁰. Dolayısıyla da sünger piyasasında bir durgunluk gözlenmiştir⁷⁹¹.

Süngerciler, 1954 yılında faaliyetlerini yeniden hızlandırmışlardır. Bu hızlanmanın nedeni 1953 yılında kabul edilen su ürünleri kanunu ile süngercilerin Ziraat Bankası kredisi himayesi altına girmeleridir. Bozburun ve Marmaris süngercileri 1954 yılı Mayıs ayında sünger işine çıkmış durumdaydılar⁷⁹². Demokrat Parti tarafından çıkarılan su ürünleri kanunu ile sünger müstahsilleri Ziraat Bankası'ndan aldıkları krediler sayesinde malzeme satın almada sıkıntı çekmemeye başlamışlardır⁷⁹³. Dolayısıyla sünger malzemesinin kolaylıkla temin edilebilmesi istihsale de pozitif olarak yansımıştır. 1955 yılında artan sünger istihsaline paralel olarak yeni sünger pazarları da ortaya çıkmıştır⁷⁹⁴.

Daha önce de değinildiği gibi süngercilik aylarca evden uzak kalmanın yanında çok da riskli bir işti⁷⁹⁵. 1955 yılında Gökova açıklarında sünger avlayan Dalgıç İbrahim Karaca boğularak hayatını kaybetmiştir⁷⁹⁶.

Süngerciler, sosyal sorumluluk projelerinde de yer almışlardır. Marmaris süngercileri tarafından istihsal edilen bir sünger, Marmaris Belediyesi tarafından hazırlatılarak Muğla İli Yüksek Tahsil

⁷⁹⁰ *Muğla*, 26 Ağustos 1954.

⁷⁹¹ *Muğla*, 23 Kasım 1953; *Muğla*, 12 Aralık 1953.

⁷⁹² *Muğla*, 22 Mayıs 1954; *Muğla*, 17 Haziran 1954.

⁷⁹³ *Muğla*, 17 Haziran 1954.

⁷⁹⁴ *Muğla*, 9 Mart 1955.

⁷⁹⁵ *1967 Muğla İl Yılığ*, s. 140.

⁷⁹⁶ *Muğla*, 29 Ekim 1955.

Derneği'nin Ankara'da düzenleyeceği Ferayi Gecesi'nde satılmak üzere gönderilmiştir⁷⁹⁷. Gecede açık arttırmaya çıkarılan süs süngeri 1.680 liraya alıcı bulmuştur. Süngerden elde edilen gelir derneğe bırakılmıştır⁷⁹⁸. 1963 yıllarında piyasası 120 ile 150 lira arasında değişen Marmaris süngerlerini almak için gelen tüccarların çoğunluğu Yunan tüccarlardan oluşturmaktaydı⁷⁹⁹. Yunan tüccarlar, sünger piyasasına 1960 yıllarında da belli ölçüde hâkim durumdaydılar.

3. Turizm

Modern anlamda Marmaris'te turizm hareketliliği 1950 yıllarından itibaren başlamıştır. Marmaris, savaşlarda olduğu gibi barış zamanlarında da bir geçiş koridoru görevi üstlenmiştir. Marmaris üzerinden zaman zaman Rodos'a turist kabileleri gitmiştir. Örneğin Temmuz 1952'de İzmir'den Marmaris'e gelen 8 kişilik öğrenci grubu, buradan tekne ile Rodos'a geçmiştir⁸⁰⁰. Yine Ağustos 1952'de Kurban Bayramı münasebetiyle Muğla'dan 20 kişilik bir kabile, 3 günlük tatil için Rodos'a gitmişlerdir⁸⁰¹. 1954 yılında Rodos'a düzenlenmiş bir başka gezi de gazetelere yansımıştır⁸⁰².

Marmaris üzerinden Rodos'a tatil için giden Türklere karşın, zamanla özellikle Rodos üzerinden Marmaris'e gelen Avrupalı turistler dikkat çekmektedir. 1946 yılında gelen turistlerin ulaşım, konaklama ve

⁷⁹⁷ *Muğla*, 28 Şubat 1957.

⁷⁹⁸ *Muğla*, 22 Ocak 1958.

⁷⁹⁹ *İlk Adım*, 5 Ekim 1963.

⁸⁰⁰ *Muğla*, 28 Temmuz 1952.

⁸⁰¹ *Muğla*, 11 Ağustos 1952.

⁸⁰² *Muğla*, 15 Mayıs 1954.

benzeri ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik Muğla’da bir turizm cemiyeti tesis edilmiştir⁸⁰³.

1959 yılında ise turizmin önemini anlayan Marmarisliler tarafından “*Marmaris Turizm Cemiyeti*” ismini taşıyan bir dernek kurulmuştur. Derneğin öncelikli görevi otel, lokanta, kulüp ve gezi motorlarını turistlerin hizmetine sunmaktır⁸⁰⁴. Derneğin böyle bir organizasyon görevini üstlenmesinin nedeni daha önceki yıllarda ortaya çıkan arz eksikliğine⁸⁰⁵ bağlanabilir. 1959 yılında Marmaris Turizm Cemiyeti Başkanı Yaşar İlter temaslarda bulunmak üzere Ankara’ya gitmiş ve Turizm Dairesi Müdürlüğü ile temasta bulunmuştur. Turizm Cemiyeti Başkanı’na pansiyon usulünün yer edebilmesi konusunda öneriler sunulmuştur. Turizm Cemiyeti, öneriler ışığında pansiyon yapmaya elverişli alanlar ve yapma imkânlarını araştırmaya koyulmuştur. Marmaris Turizm Cemiyeti, Basın- Yayın ve Turizm Vekâleti tarafından bastırılacak olan prospektüsün Marmaris ile ilgili kısmı için gerekli fotoğrafları ve bilgileri de temin etmiştir. Basın- Yayın ve Turizm Vekâleti, yöreye Marmaris’in turizm olanaklarını araştırmak için de üç kişilik bir bilirkişi heyeti göndermiştir. Turhan Akarca’nın girişimi ile Marmaris’te bir turizm kursu düzenlenmiştir⁸⁰⁶.

Marmaris Turizm Cemiyeti Başkanı Yaşar İlter, 1959 yılında dönemin Muğla Valisi Esat Kaya Ayman’ın da desteğini alarak sürekli artan turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni tesislerin kurulması

⁸⁰³ *Muğla’da Halk*, 16 Mart 1946.

⁸⁰⁴ *Muğla*, 30 Nisan 1959.

⁸⁰⁵ *Muğla*, 24 Temmuz 1954.

⁸⁰⁶ *Muğla*, 11 Mayıs 1959.

yönünde çalışmalarına devam etmiştir⁸⁰⁷. 1960 yılında “*Muğla Vilayeti Turizm Cemiyeti*” adında yeni bir dernek tesis edilmiştir. Derneğin kurulması aşamasında Vali Esat Kaya Ayman, faal bir şekilde görev almıştır⁸⁰⁸.

1956 yılında Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü, Marmaris’i turistik plan dâhiline almak için ön incelemeler yapmıştır. Ayrıca bir Alman Otelcilik Firması da otel yapma planı çerçevesinde Marmaris’e gelmiştir. İnceleme gezilerine dönemin Muğla Milletvekili Natık Poyrazoğlu da katılmıştır⁸⁰⁹.

İnceleme gezileri, yalnız resmi kurumlar ve yatırım şirketleri tarafından düzenlenmiyordu. O dönemde bilim camiasının önde gelen isimlerinden Prof. Dr. Baade 1960 yılında Ege şehirlerini gezerek bir turizm raporu hazırlamıştır⁸¹⁰. Raporda Marmaris, ikinci Portofino olarak tanımlanmıştır. Alman turizm uzmanı Baade, Marmaris’i Miami’den daha güzel bulduğunu, fakat Marmaris’e yeni tesislerin yapılması gerektiğini söylemiştir⁸¹¹.

1961 yılında Marmaris’teki turizm tesisleri misafirlerin ihtiyaçlarını zor karşılayabilmekteydi. Marmaris’in yol, gıda, konaklama ve eğlence yeri bakımından eksiklikleri vardı. Muğla- Aydın Yolu tamamlanmadığı için karayolu ulaşımı oldukça zordu. Konaklama sorununa geçici çözüm bulmak amacıyla 1957 Depremi sonrasında inşa

⁸⁰⁷ *Muğla*, 29 Mayıs 1959.

⁸⁰⁸ *Muğla*, 21 Mayıs 1960.

⁸⁰⁹ *Muğla*, 28 Haziran 1956.

⁸¹⁰ *Muğla*, 23 Mayıs 1960.

⁸¹¹ *Muğla*, 13 Nisan 1961.

edilen deprem evlerinin pansiyon evlere dönüştürülmesi düşünülmüştür. Eğlence yeri ihtiyacı için de Marmaris Kaymakamı ve turizm derneği üyeleri, kalenin üzerinde ve kordonun batı kısmında modern iki gazino inşası için çalışmışlardır. Turizm gazinosu ve yeni kordon yapımı için Taşlık'ta yapılan deniz doldurma çalışmalarına 25 üniversite öğrencisi gönüllü olarak katılmışlar ve bu davranışları halk tarafından takdirle karşılanmıştır. 1960 yıllarının bir diğer problemi de seyahat güçlüğüydü. Turistler seyahat formalitelerinin usandırıcılığından Türkiye'ye gelmeye korkmaktaydılar. Gerçekten formalitelerden dolayı Yunan turist gemileri Marmaris'e uğramaya çekinmekteydiler. Marmaris'e gelen turistlerin bir diğer problemi de kendi paralarını Marmaris'te bozdurma olanağına sahip olmamalarıydı. Bu duruma çare olarak Marmaris Ziraat Bankası Ajansı'na kambiyo muamelelerini yapma izni verilmiştir⁸¹².

1960 yılında Muğla- Marmaris Yolu, vilayetin en bakımlı yollarından biri haline gelmiştir. Marmaris'e yeni yapılan iskele de vapurların karaya yanaşmasına olanak tanımıştır⁸¹³. Daha önce bahsedilen ulaşım güçlüğü belli ölçüde hafifletilmiştir.

1962 yılında Marmaris'in turizm alanında parlaması için yerel turizm derneği ve Basın Yayın ve Turizm ile İmar ve İskân Bakanlıkları seferber olmuşlardır. Hazırlanan ilk beş yıllık turizm planı çerçevesinde 1952 yılında 50 yataklı bir motel inşa edilmiş ve takip eden yıllar için

⁸¹² *Muğla*, 11 Mayıs 1959, 13 Nisan 1961; *Muğla Postası*, 10 Ağustos 1960.

⁸¹³ *Muğla Postası*, 3 Kasım 1960.

de plan çerçevesinde projeler hazırlanmıştır⁸¹⁴. 1963 yılında Martur Seyahat Acentesi; 50 yataklı motel, restoran, aile bahçesi ve plajını hizmete sokmuştur⁸¹⁵.

1960 yıllarından itibaren Marmaris halkı turizm konusunda bilinçlenmiştir. 1964 yılında köy kahvehanelerinin yegâne konusu turizmdi. Diğer yandan Bozburun sakinleri, nahiyelerine turist gelmesi için kadınlı erkekli yolları tamir etmişlerdir⁸¹⁶. 1964 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nca Marmaris ve turizm derneği bulunan diğer Muğla ilçelerine toplamda 55.000 lira yardım yapılmıştır⁸¹⁷.

1965 yılında Marmaris'te konaklama tesislerinin sayısı artmıştır. Ordugâh'ta dinlenme evleri, Ziya Termen Oteli ve günlükte devlet tarafından kurulan tatil köyü hizmete girmiştir⁸¹⁸. Tüm olumlu gelişmelere rağmen, 1965 yılında Marmaris'te bir eczane ve bir soğuk hava deposu yoktur. Turistlerin şikâyetçi olduğu konuların da en başında bu eksiklikler gelmekteydi⁸¹⁹.

1965 yılında Marmaris'te pansiyonculuk oldukça gelişmiş durumdaydı. Şehrin 35.400 nüfusuna karşın, 1.540 ev bulunmaktaydı. O dönemde yeni yapılmış olan deprem evlerinin neredeyse tamamı kiraya verilmekteydi. Deprem evlerinde oda adedi 161 ve yatak adedi 264'tü. Pansiyonlarda tek yatak 10 lira, çift yatak 7,50 lira idi. Üç ve daha fazla

⁸¹⁴ *Muğla Postası*, 13 Eylül 1962.

⁸¹⁵ *İlk Adım*, 25 Haziran 1963.

⁸¹⁶ *İlk Adım*, 20 Mart 1964.

⁸¹⁷ *İlk Adım*, 7 Mayıs 1964.

⁸¹⁸ *İlk Adım*, 22 Mart 1965.

⁸¹⁹ *İlk Adım*, 22 Haziran 1965.

yatağı bulunan odalarda kişi başı ücret altı lira idi. Kamping çadırlarında konaklama ücreti de üç lira idi. 1965 yılında Marmaris'te Halk Oteli ve Hayat Oteli birinci sınıf otellerdi. Akdeniz Oteli ikinci sınıf, Şükran ve Konak otelleri üçüncü sınıf otellerdi. Otel İyonia Marmaris'in en lüks oteli durumundaydı ve 600 kişilik plajı, 108 yatağı ve 300 kişilik lokantası mevcuttu. Otel İyonia'da her şey dâhil konaklamanın ücreti 75 lira idi⁸²⁰.

1965 yılında Marmaris'te sekiz adet birinci sınıf lokanta vardı. Bunlar; Şevket Onay, Adil Öner, Martur, Süleyman Karayiğit, Sini Restoran, Zeki Balcı, İsmail Bayer ve Çıpa Restoran idi. Osman Karaca Lokantası ikici sınıf lokanta iken, Halil Gümüş, Ali Karabiber ve Mehmet Akbulut lokantaları üçüncü sınıf tesislerdi⁸²¹.

Marmaris'te 1950 yılından itibaren konaklama tesislerinin arttırılması yönünde sürekli çalışmalar yapılmıştır. 1963 yılında konaklama tesislerine ek olarak bir çıplaklar kampı kurulması yönünde de girişimler olmuştur. 1963 yılında İzmir'de bir Fransız Firması, Martur Seyahat Acentesi aracılığı ile Marmaris'in bir adasında çıplaklar kampı kurmak için Muğla Valiliği'ne müracaat etmiştir⁸²². Unesco'ya bağlı olan Clup Demain tarafından Yalancı Ada'da kurulması öngörölmüş olan kamp için firma yetkilisi Robert Pichot, valilik makamında

⁸²⁰ *İlk Adım*, 22 Haziran 1965.

⁸²¹ *İlk Adım*, 24 Haziran 1965.

⁸²² *İlk Adım*, 21 Ağustos 1963.

temaslarda bulunmuştur. Valilik yıllık 20.000 turist çekebilecek bu kamp için destek vereceğini açıklamıştır⁸²³.

1964 yılında bu kampın Cennet Adası'nda kurulmasının kararlaştırıldığı görülmektedir. Projesi ilgili makamlara gönderilen kampta; dans ve spor salonları, oyun sahaları ve bungalovlardan müteşekkil bir köy ve 50 odalık bir motel öngörülmüştür⁸²⁴. Merkezi Paris'te bulunan Clup Demain'nin yetkilileri, kamp kurulacak olan adanın kendilerine kiralanması hususunda yetkili mercilere başvurmuşlardır. O dönemde toprak satın alamayan yabancı şirketler, kiralama yoluna gitmekteydi. Fakat Clup Demain'in kullanacağı araziler, açığızler tarafından ele geçirilmiş ve Clup Demain'den yüksek kira bedeli istemişlerdir. Bu da kampın kurulmasının önünde engel teşkil etmiştir⁸²⁵.

Marmaris'te konaklama alanındaki büyüme gelişmeleri, Marmaris'e gelen turistlerin sayısına paralel bir şekilde gerçekleşmiştir. 1960 yılında Marmaris'e turistler genellikle Rodos üzerinden gelmekteydi. Turistler Marmaris'te konaklamayıp, buradan günübirlik olarak Muğla'ya gitmekteydiler. Ağustos 1960'ta Rodos'tan gelen 50 kişilik kabile, Marmaris üzerinden günübirlik Muğla'ya gitmişler ve ardından gemilerine dönmüşlerdir⁸²⁶. Muğla'ya turist akını genelde Marmaris üzerinden gerçekleşmiştir. Turistler Muğla'dan genellikle baş örtüsü,

⁸²³ *İlk Adım*, 14 Aralık 1963.

⁸²⁴ *İlk Adım*, 25 Şubat 1964.

⁸²⁵ *Milliyet*, 25 Ocak 1965.

⁸²⁶ *Muğla Postası*, 11 Ağustos 1960.

kahve değirmeni ve bakır çeşitleri gibi hediyelik eşyalar satın almışlardır⁸²⁷.

Marmaris'e gelen turistleri genelde Yunan turizmciler getirmekteydi. 1963 yılında Marmaris'e Yunanlılar tarafından haftada iki gün 200 ile 250 arsında turist getirilmekteydi⁸²⁸. Yunanlılar tarafından Marmaris'e getirilen turistler, günübirlik geldikleri için memlekete döviz bırakmamaktaydılar. Marmaris'e gelen turistlerin burada kalmalarını sağlamak için konaklama tesisleri ve benzeri yapıların yapımı işine hız verilmiştir⁸²⁹. 1964 yılında Marmaris ve civarında Türk teknelerinin Yunan tekneleri gibi turistik organizasyonların içinde olmaması, İlk Adım gazetesi tarafından eleştirilmiştir⁸³⁰. Turizmdeki eksikliklerin gazetelere yansıdığı bu dönemde Marmaris'e buradan da Muğla'ya geçmek üzere Rodos'tan turist gelmeye devam etmekteydi. Bu yıllarda Türk seyahat acenteleri, yeterince güçlü değillerdi. Durum böyle olunca Türk sahillerine turistler Yunan seyahat acenteleri tarafından getirilmekteydi. 1964 yılında Marmaris üzerinden Muğla'ya 20.206 yabancı turist gelmiştir. Bu rakam o yıl için Türkiye'ye gelen toplan turistin %10'luk kısmını oluşturmaktadır⁸³¹. Mart 1965'te Muğla'ya geçmek üzere 80 kişilik bir İskandinav kabileşi Marmaris'e gelmiştir⁸³².

Marmaris'e deniz yolu ile günübirlik olarak 1964 yılında 9.386, 1965 yılında 18.454, 1966 yılında 22.137, 1967 yılında 3.458, 1968 yılında

⁸²⁷ *Muğla Postası*, 1 Eylül 1960.

⁸²⁸ *İlk Adım*, 10 Mayıs 1963.

⁸²⁹ *İlk Adım*, 30 Temmuz 1963.

⁸³⁰ *İlk Adım*, 27 Haziran 1964.

⁸³¹ *Muğla Adalet*, 9 Temmuz 1965.

⁸³² *İlk Adım*, 22 Mart 1965.

4.386, 1969 yılında 14.387 ve 1970 yılında 34.715 turist gelmiştir. Marmaris'te bulunan bankalardan 1967 yılında 380.231 lira, 1968 yılında 909.848 lira, 1969 yılında 721.701 lira ve 1970 yılında 2.265.405 lira değerinde döviz bozdurulmuştur. 1972 yılında Marmaris'e denizyolu ile 109.867 ve karayolu ile 30.000 turist gelmiştir. Kuzey Avrupalı turistler, ilkbahar ve sonbahar aylarında gelirirken, diğerleri yaz aylarında gelmeyi tercih etmişlerdir⁸³³.

Marmaris'e gelen turistler genellikle ülkeden memnun ayrılmışlardır. 1962 yılında Marmaris'e gelen bir Alman ailesi, 1963 yılında çok sevdikleri Marmaris'e yeniden gelerek buraya yerleşmek için deniz kenarında bir arsa almıştır⁸³⁴. Turistler, zaman zaman mağdur duruma da düşmekteydiler. 1964 yılında Karadere Mevkiinde Finlandiyalı bir turist yataklı minibüsünde soyulmuştur. Hırsızlar, çaldıkları malzemelerle beraber kısa zamanda yakalanmışlardır⁸³⁵. Diğer yandan turistlere yüksek fiyatlara ürün satılmaması yönünde Muğla ve Marmaris arsındaki kahvehanelere dönemin valisi Şerif Tüten tarafından 1965 yılında uyarılar yapılmış, fakat bir yaptırım olmaması nedeniyle uyarılar pek dikkate alınmamıştır⁸³⁶.

Marmaris'e gelen turistler, sadece yabancılardan oluşmamaktaydı. 1964 yılında Kurban Bayramı ve 23 Nisan Bayramı'nın aynı zamana denk gelmesinden dolayı Marmaris'e yerli turist akını yaşanmıştır. Daha bayrama iki hafta varken tüm otel ve pansiyonlar dolmuş

⁸³³ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 225.

⁸³⁴ *İlk Adım*, 2 Eylül 1963.

⁸³⁵ *İlk Adım*, 7 Temmuz 1964.

⁸³⁶ *Muğla Adalet*, 5 Temmuz 1965.

durumda idi. bu durum üzerine turizm derneği, gelecek turistlerin açıkta kalmaması için belediye yayın binasından evinde misafir ağırlayabilecek Marmarislilerin turizm derneğini bilgilendirmesi yönünde ilanlar vermiştir. Alınan önlemlere rağmen, turistlerin bir kısmı Marmaris'te kalacak yer bulamadıklarından Muğla merkeze gitmek zorunda kalmıřlardır⁸³⁷. Marmaris'e gelecek olan misafirlerin yemek ihtiyaçlarının karşılanması konusunda Turizm Derneği Başkanı Memduh Ergün ile Kaymakam İlhan Kutlusoy bir toplantı yapmışlardır. İstanbul ve Ankara'dan gelenlerin ağırlıkta olduğu kafiler Marmaris sokaklarını doldurmuşlardır. Birinci bayram günü Marmaris'e dışarıdan gelen otomobil sayısı 145'i geçmiştir.⁸³⁸

1970 yılında Marmaris'te iki tane belgeli ve üç tane belgesiz olmak üzere beş tane otel, bir tatil köyü, üç tane belgesiz motel, 35 tane belgesiz pansiyon ve şehir merkezinde yedi tane belgesiz lokanta vardı. Ev tipi pansiyonlardaki artış Marmaris'teki konaklama sorununu belli ölçüde gidermiřtir⁸³⁹.

4. Sanayi

El Tezgâhlarına Dayanan Sanayi: Cumhuriyetin ilanından önce Marmaris'te deri ürünleri üretilmekteydi⁸⁴⁰. Cumhuriyet Dönemi'nde dericiliğin yavaş yavaş revaçtan kalktığı görülmektedir. 1950'li yıllarda

⁸³⁷ *İlk Adım*, 2 Mayıs 1964; *İlk Adım*, 17 Nisan 1965.

⁸³⁸ *İlk Adım*, 2 Mayıs 1964.

⁸³⁹ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 251- 253.

⁸⁴⁰ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1311, s. 394.

Ev kadınları oya ve çevre işleri yaparlar, bazı evlerde dokumacılık da yapılırdı⁸⁴¹.

Fabrikalar: 1927 yılında Marmaris'te 13 tane su değirmeni ve dört tane yel değirmeni vardı⁸⁴². II. Dünya Savaşı yıllarında Marmaris'te Hacı Apti tarafından bir kereste fabrikası kurulmuştur. Savaş yıllarında yakıt sıkıntısı baş gösterince, fabrikadaki güç kaynağı buharlı bir düzeneğe çevrilmiştir⁸⁴³.

1954 yılında belediye, kazaya elektrik hizmeti sağlamak için elektrik motorunu hizmete sokmuştur⁸⁴⁴. Başlangıçta 50'ye yakın aboneye elektrik verilmiş ve şehrin önemli noktaları ışıklandırılmıştır⁸⁴⁵.

5. Madenler

Cumhuriyetin ilk yıllarında Marmaris'te maden çıkarma faaliyetleri vardı. Fakat maden çıkaran şirketlerin bu işi yapma imtiyazları elinden alınmıştır. Ada Köyü ve Turgut Köyü'ndeki mangenez, Gelibolu Köyü ve Hisarönü Köyü'ndeki krom madenleri devletin eline geçmiştir⁸⁴⁶.

Muğla, mangenez madeni rezervi açısından Türkiye'de ilk sırada yer almaktaydı ve bu madenler Marmaris'te de bulunmaktaydı⁸⁴⁷. 1940 yıllarında Osmaniye'de mangenez madeni çıkarılmaya başlamıştır⁸⁴⁸.

⁸⁴¹ *Belediyelerimiz*, İller Bankası Neşriyatı, 23. 08. 1950, Ankara, 1956, s. 358.

⁸⁴² Devlet Salnamesi, 1927- 1928, s. 1246.

⁸⁴³ Çimen, a.g.e, s. 34.

⁸⁴⁴ *Muğla*, 12 Mart 1954.

⁸⁴⁵ *Muğla*, 11 Mayıs 1954.

⁸⁴⁶ Devlet Salnamesi, 1927- 1928, s. 1243.

⁸⁴⁷ *Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla*, s. 57.

⁸⁴⁸ *Muğla'da Halk*, 27 Nisan 1940.

1950 yılında Marmaris'teki krom ve manganez madenlerinin her birinde sayısı 30 ile 40 arasında değişen işçi çalışmaktaydı⁸⁴⁹. 1960 yıllarında Maden Tetkik ve Arama, Marmaris Dağları'nda maden arama çalışmaları yapmıştır. Diğer yandan Bördöbet mevkiinde işletilmekte olan krom cevheri, muhitteki iş olanaklarını genişletmiş ve önemli miktarda dövizin memlekete girmesini sağlamıştır. Önceden maden kuyularında kullanılan direkler dışarıdan ithal edilmekteyken, 1960 yılından itibaren kısmen Marmaris ormanlarından karşılanmaya başlamıştır⁸⁵⁰.

6. Ormanlar

Ormanlık alan açısından çok zengin olan Marmaris'te 1915 yılında toplamda 31.000 hektar ormanlık alan vardı. Ormanda yer alan başlıca ağaç türleri; karaçam, kızılçam ve akçam idi. Marmaris Ormanları'ndan yıllık 1.500 metreküp kereste, 6.000 ile 10.000 kantar arasında değişen kömür ve 6.000 kantar odun imal edilmekteydi⁸⁵¹.

1927 yılında Marmaris'te 50.440 hektar ormanlık alan mevcuttu. Ormanın 12.610 hektarı kızılçam, 2.022 hektarı meşe ve 30.308 hektarı da çalılıklardan oluşmaktaydı. Ormandan yıllık 1.275 metre kereste ve 38.655 kantar odun istihsal edilmiştir⁸⁵².

⁸⁴⁹ *Belediyelerimiz*, s. 358.

⁸⁵⁰ *Muğla Postası*, 3 Kasım 1960.

⁸⁵¹ *Menteşe(Muğla) Sancağı'nın Zirai ve Coğrafi Durumu*, s. 41.

⁸⁵² *Devlet Salnamesi*, 1927- 1928, s. 1244.

1938 yılında Marmaris Ormanları 32.000 hektar genişliğinde görülmektedir⁸⁵³. 1970 yıllarında Marmaris'te 17.500 hektar normal kuru, 34.497 hektar bozuk kuru ve 43.463 hektar bozuk bataklık kaydedilmiştir. Orman sahası toplamda 95.299 hektar olarak kaydedilmiştir⁸⁵⁴.

1940 yıllarında önce yürürlükte olan eski orman kanunu, köylüyü çok sıkıyordu. 1938 yılında kabul edilen orman kanunu ile köylüler ihtiyaçları olan orman ürünlerine belli bir bedel karşılığı ulaşabili. Ormana zarar vermemek kaydı ile çalı çırpı ve ölü ağaçların köylüler tarafından alınmasına izin verildi. Orman kanununun birçok maddesi, köylünün lehine olacak şekilde değiştirildi⁸⁵⁵.

1942 yılında “Orman Çevirge Bölge Müdürlüğü Yer Obruğu” adını taşıyan devlet ormanlarından 729 metre ağacı açık arttırmaya çıkararak satmıştır⁸⁵⁶. Sarp yerlerde işlenmek zorunda olunan ağaçların naklieleri çok zordu. Zor bölgelerden ağaç nakliyatını sağlayabilmek için 1953 yılında İzmir'den hava hat tesisatı getirilmiştir⁸⁵⁷. 1954 yılında Marmaris'e yeni bir orman binası yapılmıştır⁸⁵⁸. 1955 yılında tüm Muğla'da gezici sinema vasıtası ile köylüler bilinçlendirilmeye çalışılmıştır⁸⁵⁹. 1956 yılında Karaca Köyü Ormanları'nda çıkan yangın sonucu kuruyan ağaçların işlenmesi ve naklinin sağlanması için orman

⁸⁵³ *Cumhuriyetin 15. Yılında Muğla*, s. 55.

⁸⁵⁴ *Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla*, s. 325.

⁸⁵⁵ *Muğla'da Halk*, 11 Haziran 1938.

⁸⁵⁶ *Muğla'da Halk*, 12 Eylül 1942.

⁸⁵⁷ *Muğla*, 11 Aralık 1953.

⁸⁵⁸ *Muğla*, 5 Nisan 1954.

⁸⁵⁹ *Muğla*, 25 Nisan 1955.

yolu açılmış ve kısa bir zamanda bölgeden 20.000 metreküp ağaç istihsal edilmiştir⁸⁶⁰. Ormanlardan istihsal edilen reçine miktarı da 1959 yılında Muğla'da oldukça artmıştır⁸⁶¹. Marmaris Ormanları bölgedeki maden ocaklarının direk ihtiyacını da kısmen karşılamıştır⁸⁶². Ormanlar, avcılarının av sahaları olmanın yanında sığıla yağı ve defne gibi birçok ürünün de kaynağı durumdaydı.

Avcılık: Marmaris Ormanları, kereste ve ekonomik değeri olan değişik bitki türleri açısından belli ölçüde zenginlik göstermektedir. Bunun yanında ormanda yaşayan yabani hayvanlardan bazıları köylüler tarafından avlanılmıştır. Avı yapılan hayvanlar bıldırcın, karatavuk, güvercin ve tavşandı⁸⁶³. Marmaris'te yapılan kara avcılığının en meşhuru ise dağ keçisi avı idi⁸⁶⁴.

Diğer yandan muzır hayvanların sayısının kontrol altında tutulabilmesi için sürekli sürekle avları düzenlenmiştir. Marmaris'te 1929 yılında sadece 15 gün içinde sekiz çakal, üç domuz ve dört tavşan itlaf edilmiştir⁸⁶⁵. Marmaris'te 1931 Nisan'ı içinde 10 çakal, dokuz domuz ve beş tavşan itlaf edilmiştir⁸⁶⁶. Devam eden yıllarda da sürekle avları sürdürülmüştür. Nisan 1937'de tüm Muğla'da 132 domuz itlaf edilmiştir⁸⁶⁷. Şubat 1940 tarihine kadar son bir yıl içinde vilayette 1.173

⁸⁶⁰ *Muğla*, 16 Temmuz 1957.

⁸⁶¹ *Muğla*, 27 Temmuz 1959.

⁸⁶² *Muğla Postası*, 3 Kasım 1960.

⁸⁶³ *Belediyelerimiz*, İller Bankası Neşriyatı, 23. 08. 1950, s. 358.

⁸⁶⁴ *İlk Adım*, 25 Haziran 1965.

⁸⁶⁵ *Muğla'da Halk*, 2 Birinci Kanun 1929.

⁸⁶⁶ *Muğla'da Halk*, 7 Mayıs 1931.

⁸⁶⁷ *Muğla'da Halk*, 16 Mayıs 1936; *Muğla'da Halk*, 8 Mayıs 1937.

domuz itlaf edilmiştir⁸⁶⁸. Avcılar zaman zaman kötü kazalara da maruz kalmakta idiler. 1937 yılında yalnız ava çıkan Doktor Akif, Uzunyalı civarında azılı bir köpeğin saldırısına uğramış ve hayatını kaybetmiştir⁸⁶⁹.

Düzensiz yapılan avlar, insan hayatını tehdit ettiği kadar hayvan neslini de tehdit etmekteydi. Nesli tükenmekte olan hayvanların korunmasını sağlamak amacı ile Muğla'da vali başkanlığında bir av komisyonu toplanmıştır. Komisyon, av süresi ve alanını kısıtlayıcı bazı kararlar almıştır⁸⁷⁰. Komisyon tarafından alınan önlemler, yeteri kadar etkili olamamış olacak ki, sonraki yıllarda geceleri ışıldak yardımı ile tavşan avlayanların yanı sıra, gündüzleri de serçe büyüklüğündeki keklikleri avlayanlar olmuştur. Bu durum üzerine Avcılar ve Avcılığı Sevenler Kulübü, mevcut durumu düzeltmek için emniyet kuvvetleri ile ortak bir çalışma içine girmiştir⁸⁷¹.

7. Ticaret

XVII. yüzyıla kadar Akdeniz ticareti Venedik ve Cenevizli tüccarların elindeyken, bu tarihten itibaren Rus ve Avusturyalı tüccarların eline geçti. 1838 Osmanlı- İngiliz Ticaret Antlaşması ile Avrupa mallarının Osmanlı topraklarına akması ve Avrupalı tüccarların Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıklarla işbirliği yapması sonucu, Osmanlı topraklarındaki ticari üstünlük azınlıkların eline geçti⁸⁷². Daha önce

⁸⁶⁸ *Muğla'da Halk*, 10 Şubat 1940.

⁸⁶⁹ *Muğla'da Halk*, 10 Birinci Kanun 1937.

⁸⁷⁰ *Muğla*, 2 Haziran 1955.

⁸⁷¹ *Muğla Adalet*, 24 Temmuz 1965.

⁸⁷² Akça, a.g.e., s. 188, 189.

verilen bilgilerde Osmanlı Devleti'nin son döneminde Marmaris'te de azınlıkların ticari açıdan güçlü olduğu görülmüştü. Muğla ve civarını iç bölgelere bağlayan bir karayolunun olmaması nedeniyle XX. yüzyılın başlarına kadar bölgenin ticari ilişkileri, Marmaris ve diğer Muğla limanları vasıtası ile Ege Adaları ile olmuştur.

XIX. yüzyılın sonlarında Marmaris'te hububat, sığla yağı, çam fıstığı, ipek, sepet çubuğu ve deri önde gelen ticari emtialardı. Bunlardan senelik 33.500 kıyye sığla yağı, 15.000 kıyye susam, 15.000 kıyye bal, 8.500 kıyye bal mumu, 2.800 kıyye fıstık, 250 kıyye ipek kozası, 33.000 adet sepet çubuğu, 1.800 adet deri, ve 1.000 kıyye zahter ihraç edilmiştir⁸⁷³.

1950'li yıllarda Marmaris'te 140 civarında dükkân vardı. Bu dükkânlarda 450 iş adamı ve işçi çalışmaktaydı. Ayrıca şehirde 2 hızar ve 3 değirmen bulunmaktaydı⁸⁷⁴.

Pazar ve Panayırlar: XVI. yüzyılda Menteşe Sancağı'na bağlı 12 kasabada toplam 44 adet Pazar kuruluyordu. Bu bilgiden pazarların sadece kasaba merkezlerinde değil köylerde de kurulduğu anlaşılıyor⁸⁷⁵. 1930'lu yıllarda ekonomi açısından büyük öneme sahip olan Pazar yerlerinin yapımı valilikçe takip edilmiştir. 1935 bütçe yılı içinde Marmaris'te bir sebze hali ve bir de et pazaryeri yapılmıştır⁸⁷⁶.

⁸⁷³ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1311, s. 394.

⁸⁷⁴ *Belediyelerimiz*, 23. 8. 1950, s. 358.

⁸⁷⁵ Akça, a.g.e., s. 190.

⁸⁷⁶ *Muğla'da Halk*, 14 Birinci Kanun 1935.

XX. yüzyılın ortalarında Marmaris pazarı Cuma günleri kurulmaktaydı⁸⁷⁷.

Marmaris Ziraat Bankası: 1895'ten önce Marmaris'te bir banka şubesinin olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. 1896 yılında Marmaris'te bir Ziraat Bankası şubesi bulunmaktaydı. Şube reisi Sadık Efendi, azalar Hüseyin Ağalar ve kâtip Mehmet Hakkı Efendi idi⁸⁷⁸. 1906 yılında şube reisi, Hüseyin Efendi idi. Azalar ise Reşad Efendi, Hüseyin Ağa ve İbrahim Ağa idi. Muhasebe kâtibi Ahmet Nazif Efendi ve tahsildar Mustafa Efendi idi⁸⁷⁹.

1967 yılında Marmaris Ziraat Bankası Şubesi'nin topladığı mevduat 250.000 lira idi. Bankanın topladığı mevduatın 2.787.000'i tasarruf mevduatı, 263.000'i resmi mevduat ve 43.000'i ticari mevduat idi. 1967 yılı verilerine göre Marmaris şubesi, 2.553.000 liralık zirai ve 300.000 liralık ticari kredi dağıtmıştır⁸⁸⁰.

⁸⁷⁷ *Belediyelerimiz*, 23. 8. 1950, s. 358.

⁸⁷⁸ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1313, s. 471.

⁸⁷⁹ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, 1323, s. 370.

⁸⁸⁰ *1967 Muğla İl Yılığ*, s. 423.

SONUÇ

Osmanlı XVI. yüzyılında küçük bir köy konumundaki Marmaris, coğrafi konumunun uygunluğu ile zaman içinde büyümüştür. XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de turizm şehri hüviyetine bürünmüştür. Arşiv belgeleri, yerel gazeteler ve tetkik eserlerden yararlanılarak oluşturulan bu çalışmada Marmaris'in geçirdiği bu uzun serüvenin gün yüzüne çıkan kısımları elverdiği ölçüde ortaya konulmuştur.

Marmaris'in nüfus yapısına bakıldığı zaman Cumhuriyet Dönemi'ne kadar nüfusun çoğunluğunu Türler oluşturmakla beraber, belli sayıda Rum azınlığın varlığı da göze çarpmaktadır. Mübadele ile beraber, Marmaris'teki Rumlar da Yunanistan'ın kontrolündeki topraklara göç etmişlerdir. Marmaris eğitim tarihine bakıldığında Osmanlı Dönemi'nde kazalardaki klasik eğitim örgütlenmesinin varlığı göze çarpar. Cumhuriyet Dönemi ile beraber, modern ilkokullar ve ortaokullar dikkati çeker.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden 1960 yıllarına kadar halkın başlıca geçim kaynağı tarım, hayvancılık ve denizciliktir. Denizcilik faaliyeti olarak balıkçılık ve süngerciliğin zamanla önemini yitirdiği gözlemlenmektedir. Marmaris halkı, 1950 yıllarından itibaren turizm ile tanışmıştır. Turizmde kısa zamanda bazı çevrelerin ekonomik olarak güçlenmesi diğer Marmarislileri de etkilemiştir. Zaman içinde tarım arazileri ve meraların yerini beş yıldızlı oteller almaya başlamıştır. Süngercilik ve balıkçılıkla uğraşan denizciler, eski mesleklerini terk

etmişlerdir. Denizciler, artık mavi turları düzenleyen kitleler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Değişen ekonomik yapıya paralel olarak Marmaris'teki geleneksel hayat, yerini Avrupai diye tanımlayabilecek yeni bir yaşam tarzına bırakmıştır. Kısacası Anadolu'nun güneybatısında yer alan bu küçük şehir, yüzyıllarca geleneksel hayat yapısını korumuştur. 1960'lı yıllardan itibaren ise hızla dönüşmüştür. Marmaris, XXI. yüzyıla beraber eski yapısından sadece küçük izler taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Bakanlar Kurulu Kararları (1928 ve Sonrası), 030.18.01.01.4.41.14; 030.18.01.02.37.45.3; 030.18.01.02.78.76.9; 030.18.01.02.103.76.4; 030.18.01.02.106.77.20; 030.18.01.02.119.46.17; 030.18.01.02.123.53.8; 030.01.02.123.53.17; 030.01.02.135.45.4; 030.18.01.02.135.55.8; 030.18.01.02.143.55.4; 030.18.01.02.193.55.8; 030.18.01.02.195.37.15; 030.18.01.152.26.10; 030.18.07.02.121.90.9.

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,030.01.74.472.11.

Başbakanlık Muameleat Genel Müdürlüğü,030.10.00.00.33.191.10.1; 030.10.01.02.116.30.17; 030.10.55.367.30; 030.10.55.367.32; 030.10.62.419.3; 030.10.116.881.8; 030.10.117.815.4; 030.10.119.846.22.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA)

HRT-h.02564.00002.

Kızılay Arşivi

84/36; 158/192; 192/76

Gazeteler ve Dergiler

Akşam (Nisan 1957)

Cumhuriyet (Nisan 1957)

Hürriyet (Nisan 1957)

İlk Adım (1963- 1965)

Marmaris Belediyesi Yerel Tarih Bülteni (2009- 2010)

Milliyet (Temmuz 1955, Nisan 1957)

Muğla (1952- 1960)

Muğla Adalet (1965)

Muğla'da Demokrat Yayla (1954- 1955)

Muğla'da Halk (1928- 1951)

Muğla Postası (1956- 1963)

Kitaplar

AKÇA, Bayram, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000- M.S. 2009)*, 14. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2009.

AYDINEL, Sıtkı, *Güney Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

BEAN, George E, *Karia*, Türkçesi: Burak Akgüç, İstanbul, 1987.

BEAN, George E, *Marmaris' (Rodos Persiası) den Yeni Kitabeler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1960.

BEAN, George E, *Eskiçağda Menderes'in Ötesi*, Çeviren: Pınar Kurtoğlu, İstanbul, 2000.

Belediyelerimiz, İller Bankası Neşriyatı, 23. 08. 1950.

BODENHERBER, F. S, *Türkiye'de Bal Arısı ve Arıcılık*, Numune Matbaası, İstanbul, 1942.

ÇANLI, Mehmet, TÜRKES, Ünal, *Datça (Reşadiye) Kuva-yı Milliyesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

ÇAVDAR, Tefrik, (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitapevi Yayınları, 3. Baskı, Cilt: 2, Ankara.

ÇELEBİ, Mevlüt, (1999). *Milli Mücadele Dönemi'nde Türk- İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara

ÇİMEN, Fatma Gebeş, (2007). *Marmaris*, Marmaris.

ÇOLAK, Melek, (2001). *Muğla'da Eğitim (1923- 1950)*, Muğla'ya Hizmet Vakfı, Muğla.

Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan, (Ayrı Basım), (1981).
Millet Mektepleri, Mücteba İlgürel, Edebiyat Fakültesi Matbaası,
İstanbul.

DÜRÜST, M. Kamil, (2003). *Marmaris*, Marmaris.

EROĞLU, Zekai, (1939). *Muğla Tarihi*, Marifet Basımevi, İzmir.

Evlîya Çelebi Seyahatnamesi, (2005). Hazırlayan: Yücel Dağlı, Seyit
Ali Kahraman, Prof. Dr. Robert Dankoff, Yapı kredi Yayınları,
İstanbul.

GÖKBEL, Asaf, (1964). *Milli Mücadele'de Aydın*, Coşkun Matbaası,
Aydın.

HEREDOTOS, *Herodot Tarihi*, Çeviren: Müntekim Ökmen, İstanbul,
1991.

Nuri Köstüklü, (2006). "Batı Cephesi", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C.
I, Ankara, s. 253- 264.

*Menteşe Sancağı Zirai ve Coğrafi Durumu (1915 Yılına Ait Liva Ziraat
Memuru Ali Rıza Bey'in Raporu)*, Hazırlayan: Bayram Akça,
Muğla, 2010.

Milli Mücadele'de Hilal-i Ahmer, Hazırlayan: İsmail Hacıfettahoğlu,
Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009.

*Muğla Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü Sporunda 50. Yıl, 1923-
1973*, Derleyen: T. Doğu, Ankara, 1974.

PİRİ Reis, *Kitabı Bahriyye*, Hazırlayan: Yavuz Sezenoğlu, Cilt: II,
Ankara, 1973.

Son Teşkilatı Mülkiye'de Köylerimiz Adları, (1928). Hilal Matbaası,
İstanbul,

ŞAHİN, Güzin Görgülü, Günür Karaağaç, (2009). *Marmaris Eğitim
Tarihi (1892- 2009)*, Anıl Ofset, Muğla.

Tarih İçinde Muğla, (1993). Derleyen: İlhan Tekeli, Ankara.

- UMAR, Bilge, (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- UYKUCU, Ekrem Kürşad, (1983). *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi (Coğrafya ve Sosyal Yapı)*, Ayyıldız Matbaası, İstanbul.
- UYKUCU, Ekrem Kürşad, (1970). *Marmaris Tarihi*, As Matbaası, İstanbul, 1970.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1988). *Osmanlı Tarihi, İstanbul'un Fethinden Kanuni'nin Ölümüne Kadar*, Cilt: II, Ankara.
- YALÇIN, Durmuş ve Diğerleri, (2006). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Cilt: 1*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- YALÇIN, (1971). Osman, Muğla, Özyürek Yayınevi, İstanbul.
- YAZICI, Muhammed, (2002). "XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi'nde (Muğla, Aydın, İzmir, Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılımı", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Muğla.
- TÜRKEŞ, Ünal, (1973). *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, İstanbul.

Makaleler

- ARTUKMAÇ, Sadık, (Haziran 1960). "Bizde Vilayet İdaresinin Tarihi", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Yıl: 15. 5. 1960, Ankara.
- ÇELEBİ, Mevlüt, (Güz 2008). "Menteşe Sancağı'nda Yunan ve İtalyan İşgallerine Tepkiler", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 1, Muğla.
- ÇELEBİ, Mevlüt, (Mart 1993). "Milli Mücadelede İtalyan İşgalleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. IX, Sayı. 26, Ankara.
- TEMEL, Mehmet, (Temmuz 2009). "İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları ve Mütekabiliyet Esasına Göre Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, İzmir.

TEMEL, Mehmet, (1998). “1916 Yılında İtilaf Devletleri Savaş Gemileri Tarafından Ege ve Akdeniz Sahillerindeki Bazı yerleşim Merkezlerine Çıkarılan Asker ve Rum Eşkıyasının Yol Açtığı Zararlar”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Balıkesir.

YILMAZ, Harun, Ekrem Buhan, (1998). “Bodrum’da Süngerciliğin Geçmişi ve Güncel Durumu”, *Doğu Anadolu Bölgesi III. Su Ürünleri Sempozyumu*, 10- 12 Haziran 1998, Erzurum.

Salnameler (Yıllıklar) Ve İstatistikler

Salnameler (Yıllıklar)

Devlet Salnamesi; 1306, 1308, 1310, 1312, 1314, 1316, 1318, 1320, 1322, 1324, 1326, 1328, 1925- 1926, 1926- 1927, 1927- 1928.

Salname-i Vilayet-i Aydın; 1296, 1302, 1305, 1306, 1308, 1311, 1313, 1315, 1316, 1317, 1319, 1323, 1326.

Cumhuriyetin 15’inci Yılında Muğla, Marifet Basımevi, İzmir, 1938

Cumhuriyetin 50. Yılında Muğla, 1973, İzmir, 1973.

Muğla İl Yıllığı, 1967, Hazırlayan. Kaya Müştakhan, İş Matbaa Basımevi, Ankara, 1968.

İstatistikler

TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Genel Nüfus Sayımı, 20 İlk Teşrin 1935; Kati ve Mufassal Neticeler, Muğla Vilayeti*, Ankara, 1937.

TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Genel Nüfus Sayımı, 20 İlk Teşrin 1940; Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler itibariyle Nüfus ve Yüzey Ölçüsü*, Ankara, 1941.

TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Genel Nüfus Sayımı, 21. 10. 1945*, Ankara, 1945.

TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim, 1955*, Ankara 1961.

- TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim 1960*, Ankara, 1964.
- TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Genel Nüfus Sayımı, 24. 10. 1965, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, Ankara, 1969.
- TC. Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *Milli Eğitim İstatistikleri, Genel Kitaphıklar ve Müzeler İle Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaphıkları, 1943- 1944*, Ankara, 1946.
- TC. Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *Milli Eğitim İstatistikleri, Genel Kitaphıklar ve Müzeler İle Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaphıkları, 1944- 1945*, Ankara, 1947.
- TC. Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *Milli Eğitim İstatistikleri, Milli, Halk, Çocuk, Üniversite ve Okul Kütüphaneleri, 1959- 1968*, Ankara 1972.
- TC. Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *Tarım Aletleri ve Makineleri İstatistiği, 1944*, Ankara, 1946.
- TC. Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *Tarla Mahsulleri İstatistiği, 1937- 1946*, Ankara, 1947.
- TC. Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *Tarla Mahsulleri İstatistiği, 1940- 1945*, Ankara, 1947.
- TC. Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *Tavukçuluk, Arıcılık ve İpekböcekçiliği İstatistikleri, 1935- 1943*, Ankara, 1945.
- TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Umumi Nüfus Sayımı, 23 Ekim 1950*, Ankara, 1954.
- TC. Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *Zeytincilik İstatistiği, 1936- 1944*, Ankara, 1945.
- TC. Başvekâlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *Zeytincilik İstatistiği, 1944- 1949*, Ankara, 1950.
- TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği, 1940 ve 1941*, Ankara, 1943.

- TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif İstatistikleri*(1923-1926), Ankara, 1927.
- T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif İstatistiği*, 1937-1938, İstanbul, 1939
- TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif İstatistikleri, İlköğretim*(1952- 1953), Ankara, 1956.
- TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Meyve İstatistiği*, 1937-1939, İstanbul, 1942.
- TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Meyve İstatistiği*, 1938-1942, Ankara, 1944.
- TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Meyve İstatistiği*, 1941-1945, Ankara, 1947.
- TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Meyve İstatistiği*, 1946-1952, Ankara, 1954.
- TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Tarla Mahsulleri İstatistiği*, 1937- 1946, Ankara, 1947.
- TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Tarla Mahsulleri İstatistiği*, 1940- 1942, Ankara, 1944.
- TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *28 Teşrin-i Evvel 1927 Nüfus Tahriri*, Ankara, 1927.
- TC. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *1933- 1934 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği*, İstanbul, 1935.

ISBN: 978-625-8007-64-0